

سالار محمد حمود

نه نفال و دادگا

بهاری ۲۰۰۷

مکتبہ سی بیروہوشیاری (ی.ان.ک)

سلیبماس - گہرہ کی ناشتی - ۱۰۴

شہقامی ناشتی - ۲۲ - ۱۰۳۲

ز خابور - ۶۲

---

www.hoshyari.org
govarynovin@yahoo.com

ناوی کتیب: ئەنفال و داڭگا
ناوی نووسەر: سالار محمود
دیزاینی ناوەرۆ: قەممی جلال
پیتچن: دەریا عادل، عباس محمود
هەڵمەچن: حسەن هەیاس
بەرگ: ئەحمەدی خۆشنووس
ژمارەى سپاردن: (٢٠٧) ی سانی ٢٠٠٧
تیراژ: (١٠٠٠)
ژمارەى زنجیرە: (٢٢٠)
(٢٥٤) لاپەرەیه
چاپ: دەزگای چاپ و پەخشى هەمدی
لەبلاوکراوەکانی مەکتەبی بیرو هۆشیاری (ی. ن. ک)

پیرست

۵	..... پیشه کی	است
۱۱	..... سره تایه کی گهش لمیه کمه دانیشنی دادگادا	است
۱۵	..... خوتندنموهی مورافعه سره تایه کانی دزسیه سده	است
۲۱	..... نهغال له ترازوی دادگای نیشمانی و نیوده ولعتیدا	است
۲۵	..... دزسیه یه کی پر له به لگه	است
۲۹	..... پاریزهرانی کورد	است
۳۳	..... نمو که نالانهی دادگایه که بیان په خش نه کرد	است
۳۷	..... رژیمی نهغال	است
۴۱	..... نهغال و راگه یاندنه کانی بعس	است
۴۵	..... چاره نویسی قورنان و مزگه و ته کان له نهغالدا	است
۴۹	..... هیزی دۆکیۆمینت	است
۵۳	..... دهرفته تیک بز پاکبونهوی سرۆک جاشه کان	است
۵۷	..... یه کم ههلهی دادور	است
۶۱	..... کوردو ریگهی ماف سندنموه، نهک تۆله	است
۶۵	..... مام جه لالو شایمتیدان	است
۶۹	..... تیسی شاره زاو ههله دانموهی گوپه کان	است
۷۳	..... صابر نهلدوری و عیادی خاص	است
۷۷	..... سولتان هاشم و بهخشی (نوط الشجاعة) به نهیتی	است
۸۱	..... بایکۆتی پاریزهران	است
۸۵	..... مانگی ره مەزان و کیمیاباران	است

۸۹	..... پیمان دوتین نیتوه جه لالین .. موخه مرین	۱۱۱
۹۳	..... به گومائم له بوونی نوگره سلمان	۱۱۲
۹۷	..... هیز له ساد هییدا	۱۱۳
۱۰۱	..... سه دام و شهرف	۱۱۴
۱۰۷	..... گۆزی به کۆمئل دور له میاهت	۱۱۵
۱۱۱	..... باشترین قه ره بوو کردنموه	۱۱۶
۱۱۵	..... که م، یازیاتر له ۱۸۲ هزار	۱۱۷
۱۱۹	..... به ره و دادگا	۱۱۸
۱۲۷	..... بینینی صدام له هۆلی دادگا	۱۱۹
۱۳۳	..... فرمیسکه کانی که مارا	۱۲۰
۱۳۹	..... کوردستانی نوی و عهبدوئلا که ریم مه حمود	۱۲۱
۱۴۳	..... چه جاجی به عس	۱۲۲
۱۴۷	..... کارتیی کورد له دادگایی کردنی جه لاددا	۱۲۳
۱۶۱	..... پرسی نه نغال له باز نهی گوتاری سیاسی کورددا	۱۲۴
۱۷۱	..... نه نغال دمستپیکیی چه لاکردنی سهرومائی کورد	۱۲۵
۱۷۷	..... له کوردستان جاش و له هۆله ننداش فرانس فان نانرات	۱۲۶
۱۸۱	..... له چاو هروانی نیتسک و پروسکی نه نفلکراوه کاندا	۱۲۷
۱۸۵	..... له پهراویزی نه نغالدا	۱۲۸
۱۸۹	..... بیر هه ره به کان وهک شایه تحمال و نینجا وهک روژنامه نوس	۱۲۹
۱۹۳	..... بوئعهوی تاوانبارانی تری نه نغال بۆی ده رنه چن	۱۳۰
۱۹۹	..... رینگه گرتن له نه نغالیکی تر	۱۳۱
۲۰۳	..... دوو تراژیدیای دیوی بهک سیاهه تی جینۆساید	۱۳۲
۲۰۹	..... بابته عمه ره بهیه کان	۱۳۳

۸۹
 ۹۳
 ۹۷
 به کانی بۆر هروانی
 ۱۱۱

پيشه‌کى:

مامۇستا جەعضەر

گەلى كوردستان، بەدرىزايى مېزوو، لەرۇزەھەلات و لەرۇزناواو، لەشكرى داگىر كەران، بەلنشاو رزاومتە پىندەشت و بنارى شاخەكانىەو. ئەم ولاتە لەزولمو زۇرو كوشتن و بېرىن و كاوكردن، پشكى شىرى بەركەوتوو. ھەموو جارىك تاوانباران وگو بەرزكى بانان بۇى دەرچوون، خەلكى ئىمەش، سەريان بەين لەشيانەو كرددوو بەرىنەكانيان لەستۆتەوو سەرلەنوئ لەخالى سەرمو (۰) دەستيان بېكردۆتەو.

ئەمجارمىان رۇمى پىشو، ھەموو سنوورى مەرۇفايەتى تىبەرانىدو ھەر چەكىكى كۆكۆز و ترسناكى دەست كەوتبىت، بەين پىرىنگانەو و سلكردنەو، بەكارىھىتاو. ئەمجارمىان خەونى كانى و دارگۆيزو كەویش ھاتەدى: سەدام و بەشىك لەسەرانى رۇمى پىشو، سەبارت بەتاوانى دۇى مەرۇفايەتى و پاكتاوى نەزادى و كۆكۆزى، بۇ بەردەم دادگا راپىنج كران.

دادگا يکړنه که، ننگر کار دانهمويه کي سياسي روونو مانو څه رتي کاتي و شانوگمريه کي درامي زيندو و بيت و تمنيا بو نيدانگمريه رتي رژيمي پيشو و بيت و بو ټوله گردنهموي شهخي بيت، نهوه دلي څه لکي کوردستان ناو ناخواته وه. نيمه ده مانه ویت: جاري کي تر نه انڧال و کيميا باران و راگواستن و پاکتاوی نه ته و يي دووباره نه بېته وه. نيمه ده مانه ویت: له عراقي نيستا و داهاتو ودا، جاري کي تر ده سه لاتي ناو مندي، يان هر ده سه لاتي کي هاوشيوه، نه تواني شالوي نه انڧال و کيميا باران و ديها ت راگواستن، نه کات.

نيمه پيمان باشه: عراق، ده ولته تي قانون بيت و سيستم ناو مندي هه لو شيت ه وه و فيدرالي شيوه و ده ولته و سيستم سياسي بيت و داممزاوه و ديموکراسي و کومه لي مه دهنی چالاک بيت. له هه لومره جی نهوتو دا، ده زگای ته نفيزی، کاری رو تيني خو ی ده کات و دامو دمزگای نه يني و جاسوسي و سوپايي، ريگه ي دروست بوونيان نادریت، ته نيا له چوار چيوه و دستوو رو و قانوندا نه بيت.

به بالاد دستبووني ده ولته تي قانون و سه قامگري بووني سيستم ديموکراسي و فيدرالي، ريگه ي پيشيلکردني مافي مرؤف داده خريت. که واته: هر چي زي دمرؤي و دستدرؤي و قانون نشکيني هه يه، مه ترسي سه ره له داني ناميني ت.

نيمه ټوله ي نه انڧال و کيميا باران و راگواستن و نه وه مو و زولم و زوره ي به دري ژايي مي زو و لي مان کراوه، به دادگا يکړدن و حوکم داني

تاوانباران، ناگەينمەۋە. دەين سىستېمىكى ديموكراسى و مۇنەزىرىتى جىنگەي سىستى ناۋەنلى دواگەتوۋ بگرىتەۋەۋە لەدەست دىۋەزمەي تەۋرۈۋە نەبوۋنى ئارامى و ئاسايش، دەربازمان بكات.

پرۇسەي دادگاىيىكىردنەگە، خۇي لەخۇيدا، وانەيەكى باش و بەسوۋدە بۇ دەۋلەتمەندىكىردنى پرۇسەي ديموكراتى و راستى خستەنپروۋ، لەرپىگاي مىلىيائى سەربەخۇۋ ناسەربەخۇۋە، لەسئىبەرى دادۋەرى و قەزاي سەربەخۇدا.

دىارە ئەمە جارى يەكەمە لەمىزۋوى رۇژھەلاتى ناۋەراستدا، نوينەرى دەسەلاتى لەسەركار لابراۋ، بەگۇمەل دادگاىيى بگرىن، قوربانىمەكان ۋەكو شايەت، لەرپىگاي قانۋون و دادگاۋە، شايەتى خۇيان پىشكەش بگەن و داۋاي مافى خۇيان «قەربوۋ»ى رۇخى و مادى و مەئەۋى لەجەلادەكان بگەن.

ئەم بەرھەمەي كاك سالار مەحمۇود لەسەر ئەنقال، يەكىكە لەھەۋلەكان بۇ تىگەمىشتن و لىكدانمەۋى «ئەنقال و دادگا» و من خۇم ئەم ھەۋلە، بەكارىكى رەۋاۋ پىۋىست دادمەنئىم. مىزۋونۋوسە ئەمىرىكىەكان پاش نرىكىمى پەنجا سال بەسەر (دادگاىيىكىردنى نوپرنىرگ) بەناۋبانگدا، ھىشتا ھەر ھەۋل دەدەن، لەرپىگەي ئىفادەي تاوانبارانەۋە، كە لەكاتى لىپپىچانەۋەۋە لەكاتى پرۇسەي دادگاىيىكىردندا، ۋەريان گرتىۋو، لەۋ پەنجەرمەۋە مىزۋوى سەردەمى نازىمەكان بەباشى تىبگەن و دەۋرى ھەر كەسنىك لەۋ مەكىنە گەۋرمەيەي شەرى دوۋەمى

جىھانى ھەلگىرى ساندى. پەنجەردىن ھەك بۇ دۆزىنە ھەي سېلىۋېتىلگەن
داممىز ئاندىن ۋە بىر دەۋام بولۇپ كەلگەن ۋە ھەلسىز ئاندىن دۆڭ كەلگەن
دەسلەپتىن ئازى (۱۹۳۳ - ۱۹۴۵) دروست بىكەن.

مەلەمەتلىك دادىغا ئىنقىل، ئەمە مېزۇۋى ئەنئەنەتلىك سىراۋى ئىنقىلەپ.
ئاۋاتەخۋازم. ھۆكۈمەتلىك فېدىرالى عىراق، يان ھۆكۈمەتلىك ھەرىم،
بەرىك ۋە پىكى ۋە مۇخۇ بەجەپى بىگەن. ئەزەنكۆ. بەشى مېزۇۋ، يان
زانستى سىياسى - سۆسىۋلۇكى، كورسىيەك بۇ ئىنقىل دانىرەت.
ئەزەنكۆ بەغداۋ مۇسۇل ۋە بەسەش پىۋىستە ئەۋ بەشانەي لەسەر ھە
ئامازمىيان پىكرا، كورسى ئىنقىل بىر تەۋە.

مېزۇۋى ئىنقىل ۋە تاۋانەكەن رېزىمى پىشۇۋ، بەشىكە لە مېزۇۋى
نۇيى گەلى كوردستان ۋە بەش كاركردن لەسەر مەلەفى ئىنقىل،
مېزۇۋى نۇيمان، كەلىنى تىدەكەۋىت.

دوۋ خالى تىرىش ھەيە، كە پىۋىستە مېزۇۋى نۇۋوس ۋە پىسپۇران
بايەخى پى بىدەن:

يەكەم: تاۋانى كۆكۈزى، كە لەئەدەبىياتى سىياسى جىھانى
بەھۇلۇكۇست ناۋى رۇيشتۇۋە، لەكاتى تەقىنەۋى شەرى گەۋرەتەدا،
روۋىيان داۋە. جەنگى جىھانى (۱) ۋە (۲). لەگەرمەي روۋداۋە
خۇيئاۋىيەكەندا، جەلادەكەن (دوۋمەن) ۋە بىچەك ۋە بىدىفەئەيەن
بىر نەچچە تەۋە ۋە ھەمەي سەبىر پىن ۋە زىندە بەجەنكردىن يان رىكەختۇۋە
تاۋانى زۇر گەۋرە دۇ بە مۇۋەپپەقىيەتلىك نەجەمەراۋە.

دوووم: بمارهینانی «جهمک»ی «ئه نفال» لسه رجاوکه عرییه
کۆنمکاندا، همر زۆر له «جهمک»ی «ئه نفال» سمدام، ییهوه هاوشیووومو
نزیکه.

من همر وکو نموونه برهگه یهکی کورت له کتیبی (تجارب الأمم) ی
ابی علی احمد مسکویه - المتوفی عام ۴۲۱هـ) بنووسمقوة:

- (لما بلغت الهزيمة يزد جرد، سار من حلوان نحو الجبل، وقدم
القعقاع حلوان. وکوتب عمر بفتح جلواء و نزول القعقاع حلوان،
وإستأذنه في اتباعهم، فقال:

- «وددت أن بين السواد وبين الجبل سداً من نار لا يخلصون إلينا
ولانخلص إلیهم. حسبنا من الريف السواد. إني قد آثرت سلامة المسلمين
على الأنفال»^{*})

من نالیم: «جهمک»ی نوئی و کۆنی «ئه نفال» یهکتیکه و ههچ
جیاوازییهکی نییه، بهلام بهراشکاوی دهویرم بنووسم، چه ندين هیلکی
هاوته ریب، بهدی دهکرتیت. سمبۆلهکانی رژیمی پێشوو، و یستویانه
ههست و سۆزی ناینی لای خه لکی سادهی عه ره ب بوروژینن و بۆ
نامانجیکی شو فینیی و رهگه زه مرستانه بماره یه پهنن.

---

* - مسکویه : ابي علي احمد بن محمد بن يعقوب مسکویه: تجارب الأمم. تحقيق
سيد كسروي حسن. المجلد الأول، ط ۲، بيروت ۲۰۰۲، ص ۳۳۳.

بەشىۋىيەكى گىشتى، رېتخراۋە سىياسىمىكان، لەسەر مەنھال تەنھال،
كارى زۆريان كىردوۋە، بەلام نەمو كار كىردنە، لەگۈشە نىگىلەن پىن
سارپىز كىردن و وىنا كىردنى تراجىلىدا و كارمىساتەكە بوۋە! ھەۋلى
تىگە يىشتىنى بابەتى و كارى زانستى و تىۋرى.. ھىشتا دەستى
پىنە كىردوۋە...

سهره‌تایه‌کی گه‌ش

له‌یه‌که‌م دانیشتنی دادگادا

لەبەگەم دانیشتنی دادگا دادا

دواجارو دواي چاومروانییهکی زۆر. سەرھەتای بەدادگایی دانی ئەنجامدەرائی تاوانەکانی دەرھەق بەخەڵک و خاکی کوردستان دەرکەوت. لەکاتژمێر دوانزەھێ نیومەڕۆی ۲۰۰۶/۸/۲۱؛ دادگای بالای تاوانەکان لەعێراق بەتۆمەتی ئەنفال سەدام حسین و عەلی حەسەن مەجیدو چەند تاوانبارێکی تری ئەنجامدەری شالۆمکانی ئەنفال سالی هەشتاوھەشتی بانگھێشتی بەرھەم دادگا کرد. بۆ لێپێچینمۆه لەو دۆسیەییە. بۆ یەکەم جارە بەو شیۆھیە کەبێنرا سەرائی رژیمی بەعس لەپای یەمێک لەو تاوانانە لەمیزووی دەسەلاتیاندا لەعێراق بەسەر گەلی کوردیاندا هیناوم، راستەوخۆو لەبەرھەم رای گشتی جیھانکو ناوچەیی و ناوخۆیییدا رووبەرۆوی لێبەرسینەو دەبنەو.

ئەمە جگەلەووی سەرھەتایمکی گەرنگو چارەنووسسازم لەھەمانکاتدا ھەلگری چەندین ئامازمی دڵخۆشکەری پەیووست بەنایندەو چارەنووسی کوردەو ھەمە چونکە چیدی لای ھێچ دەسەلاتو رێکخراویکی نیو دەولەتکو ناوئەندیک جیھانی کارساتو کۆستی ئەنفال ناروون یان شاراوہ نابیت. بەتایبەتی لەکاتیگدا ببینمان سەرۆکی داواکاریی گشتی یاریدەرگەھ بەجۆرو شیوازیک باسو خۆیندەمۆی لەسەر ئامادەکارییەکانی رژیمەکە بۆ شالۆمکو

دەسپىكىردىكى دواتر بەرپۈە چوونى قۇناغەكانى ئەنقال كىرگۈزۈپ بەرگەن (نىستا ئەمۇ كاتىمە تىكرىراى مەۋقايەتى گەمورىيى ئەمۇ تاوانانە نىئەننى كەمدەرھەق بەكورد كراوۋە). ئەمە وتەى داواكارى گشتى بوو لەدادگاذا.

لەگەل چەندىن دەستەوازمۇ بەرگەى گىرنگو دلخۇشكەر. كەدەگرى لەم سەرەتايەمۇە هيندەى تر بەشمۇقەمۇە چاودىزى بەرپۈە چوونى رەموشى دادگايىمكە بگەين. لەراستىدا وەكو چۇن لەچەند جىگاي ترۇ بەشتردا ناماژمان بەنداوۋە ئەم دۇسىيە: ئەشى بېتە ناسنامەيەكى بەنرخى ئەوتۇ بۇ كوردو چارەنوسى كوردستان: كەبەشىكى زۇرى ئەمۇ دەستكەوتانەى لەرۋوى نىشتەمانكو نەتەمويىمۇە لىرە بەدواوۋە بەدەست دىننن هەوينەكەى بگەرنىنەمۇە بۇ ئەمۇ كارەساتانەى بەسەرمانداھاتو لەبەرەمبەر دادگاۋو راى گشتى جىهانىدا وەكو دۇسىيەك كرايەمۇە. بەر لەمۇى بوارى گوينگرتن لەشكايەتكاران و پارىزەرانى كورد بېتە پىشەوۋە. بەشىۋىيەكى دروستو وەكو خۇى دەركەوت ئەمۇ كارەساتەى لەكوردستاندا لە۱۹۸۸/۲/۲۲ بە۱۹۸۸/۹/۶ لەچوار جىۋەى شالۋومكانى ئەنقالدا لەلايەن رۇزىمى عىراق بەسەر خەلكو گوندو ناۋچەكاندا هينرا، بەوردى تىشكى خرايە سەرۋ. دۇنيايى بەخشىە زۇرىنەمان؛ كەبەلنى جگە لەخۇمان دەستەى داواكارىى گشتى بەتايەبەتى (كوردانە) لەچوار جىۋەى ياسادا بەپشت بەستن بەپرپارو راسپاردەكانى خۇدى رۇزىمەكەمۇ ناماژمەدان بەبوونى بەلگەمۇ دۇكيۇمىنەتو كەرەستەى دەولەمەند لەدۇسىيەكەدا

تۆمەتباران ۋاقىۋورمان ۋە لەبەرامبەر ئەۋ باساندا ھېچ ۋاقىت ئۆتمەي ئۆمۈمىيەتكى ئۆمۈتۈيان نەبوۋ. لەگەن ئەۋمۇشدا تىشك خىستىنە سەر جۇرۇ ئۆمۈتۈيان راقاۋاستىن ۋە كۆكرىنەۋەۋ لەناۋىردىنى ئەۋ ھەزارەھا خەلگە لەسەحراكانى جىنوب ۋە نىزىك سەۋدىيە ۋە زىندە بەچالكرىنيان، لەھەمان كاتدا پىشاندانى بەشنىك لەھەقىقەتەكان بەۋىنە، نىشاندرى ئەۋە بوۋ كەبەن ئەم دۇسىيە پەرە لەبەلگەئى ئۆمۈتۈ كەتاۋانباران ئەۋمۇندەئى تىر بەستە زمان ۋە دەستەۋەستان دەكات لەبەرگى لەخۇكرىنياندا. ئەۋمۇش لەۋمۇدا دەركەۋت لەۋ سەرەتايەۋە بىدەنكىيان ھەئىزاردو؛ لەبەرامبەردا پارىزەرمكانيان ھېچ تانەۋ رەخنىيەكىيان لەۋ دوۋ باسەئى داۋاكارانى گىشتى نەبوۋ. ھىندە نەبىئ ۋەكو پىشەئى رابردوۋيان قىسە لەسەر شەرىئەت بوۋن ۋە ناشەرىئەتتى دامەززانلىنى دادگاگەۋ پىنكەئىنەئى دادگاىيەكى لەۋ جۇرە بىكەن. ئەمە جگە لەۋەئى لەۋمۇشدا ئۆمۈمىيان فەرامۇشكرىد كەنەم دادگاىيە بەمبىرارى زمارە (۱۰)ئى سائى ۲۰۰۵ئى ئەنجۈمەنى نىشتمەنى عىراق دامەززاۋە؛ نەك لەلايەن بىرەمەرۋە. لەم سەرەتايەۋە دىئۇشەين بەۋەئى كەيسى ئەنئەل ۋەكو ئەۋەئى لەكاتى خۇيدا ۋەك تاۋانئىكى بىئۆينە لەبىدەنكىيەكى گەۋرەدا روويدا، نىستا لەمەزايەكى بەربىلاۋى مەيدىيەئى ياسايىۋ سىياسى گەۋرەدا سەدا دەماتەۋە. بەجۇرئىك درۋستە بىئىن بەن ئەمەرۋ ئەنئەل بەتەۋەۋەئى ۋىژدانى مەرۋفەئەتتى ھەزاند.

خویندنه وهی مورافهعه
سه ره تاییه گانی دۆسیه ی سه ده

خوڭىندىنە ھەي مورافىھە

سەرمەتايىھەكانى دۆسىيە سەدە

بېست و يەكى ھەشت؛ رۇژىكى ناسايىو راگوزمىر نەبوو. بەلكو ئەمۇ رۇژە دادىگايىكىرنى رۇژىم و سەركردە بېرىدەرمەكانى بوو. كەچەندىن تاوانى گەمورمۇ بېيۇنەھيان لەمىزۇوى دەسەلاتى خوڭياندا دەرهەق بەھاوۋولاتكو خەلكى بېلىدىغى كوردستان ئەنجامدا. بەتايىھەتى بۇ كورد كەزۇرتىن چەرمەسەرىكو ھەولنى قىركىرنى دراومو؛ ھەمىشە لەچاومىروانىي رووداۋىكى لەو جۇرمىيان دەكرىد بەسەرمەتايەكى چارنوسسازو و مەرخىنەر تەماشى دەكرىت. چۈنكە بېست و يەكى ھەشت رۇژى ھەلدانە ھەي مىزۇوى پىر لەمەزۇمىيەت و زامو قىركىرنى و سوتاندن و زىندە بەچالكرىنى خەلكى كوردستان بوو. كاتىك سەدام و ھەلى كىمىياۋىكو گەورە بېرىدەرمەكانى ئەنئىنەتلىك لەنىو قەھەسى تۆمەتبارىدا لەبەردەم دادومىر لىكۆلىنەمۇمۇ لەناو دادىگى بالى تاوانەكاندا بەتاۋانى ئەنجامدانى شالاۋەكانى ئەنئىنەتلىك سالى ھەشتاۋ ھەشت، رووبەروۋى لىپىنچەنەمۇمۇ كرانەمۇ.

میدیاکانی جهان و نازانسهکانی دنیاس را بشناسید و خوشحال شوید
به پخش کردن مورافعه که روشی دانشتانه کان سمدای ریاضیاتیان
به خشیه رو داده که

ها و زهمانیس که سوکاری نه نفالکراوهکان به خوشحالیهوه
پیشوازیان لهو چرکه ساتانه کرد. لهماوهی چاودیریکردنی
دانشتانهکانی دادگادا؛ چهننن تیبینی یاسایو خالی دلخوشکهر و
سهرنج راکنشرو مسهلهی نوی به دمرکهوتن و هاتنه پیشهوه.
سهرهرای نهوهی لهرووی نیشتمانیو نهتهوهویو نیودمو لهتیو
سیاسیو یاسایشهوم خودی دستپنکی دادگاییه که کاریگهری همه
لایمنه ی همیه.

روش به ریوه چوونی دانشتانهکان مایه ی تیرامانی وردو سه
لهسرکردنن بهر لههر نامازمدانیک ناتوانین نه و تهیهی سرورکی
داواکاری گشتی (جه عضر موسهوی)، به و پهیری بایه خهوه و
به گرنگو لههممانکاتدا به (که مهر شکین) ناوزه نه کهین.
که به مبهستی ناساندنی دوسیهی نه نفال خویندیهوه و له دوتویندا
چهننن تهی جوانی نه بیستراوو. حقیقتی هیشتا نه وتر اوو.
وینمو به لگهی زیندووی چاومروانه کراوو. راستی به یاسا
موتوربه کراوو. دوکیومینتی به هیزی و مگو بوخته و نمونه ی ناساندنی
نه نفال و پیشاندانی وینهمکی دروستی نه و کارساته پیشکش کرد.

دواتریش چېگری داواکاری گشتی (مونقر نالقم عهون) بهناساندنی بریارو رسپاردهکانی سه دامو عمل حسن من مجیدی تایبعت بهنامادهکاری بو نمنجامدانی شالووهکانی نمنفال بابه ته کمی کردموه. هر لمبریاری ژماره (۱۶۰) ی روژی ۱۹۸۷/۲/۲۹ مجلس قیاده سهوره؛ که تاییدا دسه لات ددهاته عمل کیمیاوی به سهروکایه تی کردنی هموو دامودمزگانی دموه تی عیراقی لسنوری کوردستاندا. دواتر ناماژیدا به بریاری ژماره (۴۰۰۸) ی روژی ۱۹۸۷/۶/۲۰ که عمل حسن مهجید ناراستمی هرستی فعلیه فی جهی عیراقی کرده که لم کوردستاندا بوون. ناومروکه کمیشی به مبهستی مامه له کرده له گه ل گوندهکانداو نه هیشتنی بوونی مروییه تایاندا؛ مبه کارهینانی توپو فروکمو هیلکوپتر بو کوشتنی زورتین ژماره ی دانیشتوانی گوندمکان.

نمه جگه له نعدامکردنی هاوولاتی لمتمه نی (۱۵ ساله وه بو ۷۰) سال دوی وهرگرتنی زانیاری لئیان. نم زانیاریانو چندی تر؛ هر لمناساندنی قوناغه یک له دوی یه کمکانی شالووهکانی نمنفال. تا سوتاندن و روخواندن گوندمکان؛ هموو نهوانو بریکی باشرو دانسقمتر له به لگه ی زیندوی حاشا هه لنگر ناومروکی بابه ته کانی هر دوو داواکاری گشتی یان پیک دهینا. وهک بینیمان به جیاوازی یکه دانیشتنی دوسییه دوخیل هیج یه کیک لمتاوانباران نه یانتوانی له بردهم نهو هموو به لگمو بابه تانه ی پیکه نی نری

راپورتی داواکارانی گشتیدا، قسه یهك یان بهر بهر چلانیگه و قسه پېرینیک بکمن. لهکاتیگدا ناوی سهدامو عمل حسمن که جیل دوپاره سى باره بووموو، رفتارمکانیان بهو حشیگرانش ناوزد کرا.

واته دستپنکی یه کهم دانیشتنی دادگایه که بهو چشنه؛ بهیژو جیگه دلخوشی بوو. لهوش گرنگر پاریزمرانی داکوکیکار لهسهدام حسین و تاوانبارانی تر، وهك پېشه پېشووتری دوسیه دوجیل؛ هاتنه سمر قسه کردن لهسر پیکهینانی دادگایه که به ناراسته ناشمرعی بوونکو؛ به چهند بیانوویمکی یاسایی بی هیژ دمیانوویست ته عنی دادگایه که بکمن. بهلام هر زوو دادومر نهو دموره لیومرگرتنهوو، بیانومکانیانی پوچهل کردهو. خلیل دلیمی بهدیونکی تر دا وهکو موه کیله کهی، نهویش خوئی لهو باسه پر بهلگه یه داواکارانی گشتی دزیه وو، خوئی لهقهر میان نه دا. هر چنده وهکو له دوسیه دوجیلدا بینیمان، مشتومرو قسه کردن لهسر یاسایی بوون یا نهیوونی دادگای بالای تاوانمکان چمنلین دانیشتنی برد. بهلام له دوسیه یه نمنقالدا هر لهیه کهم دانیشتن و لهبراییدا نهو ممرامو به لاریردنی دادگایه که له لایهن پاریزمرانی تاوانبارانهوه کرایه بلقی سمر ناو.

وهك هه لویستنیکی دادومرانهی بهرزیش که تیبینی کرا، دادومر (عمیدوللا عامری) رینگه ی به هر دوو پاریزمری نهردهنکو میسری

نەدا راستەموخۇ ۋە مەكو پارىزەرى بەرگىرى لەتەوانبەران ئەوداخەلە
بەكەن. پىي رەگەيانلەن كەتەنەيا دەتەوانن ۋە مەكو رەوئىزكەرى پەلەپەرى
غىراقىيەمەكانى داكۆكەكار لەتەمەتەباران لەناو داداگا دا كار بەكەن. ئەو
ياسايەى داداگەيەكەى پى دەبىرى بەرپەو، دادومر ئەو خەقەى نەدانىو
هەردو پارىزەرمەكە چوونە دەرمەو.

ئەم هەلەنئەستە كارىگەرى ئىجابىو بەهەزى دەروستكرد هەم بۇ
رەموشى داداگەيەكەو هەم بۇ دەسپەكەش.

ئەنفال لەتەرازووی

دادگای نیشتمانیی و نیۆدەولەتیدا

نه‌نفال له‌ته‌رازووی

دادگای نه‌شتمانیکو نیوده‌وله‌تیدا

بهر له‌دامه‌زراندنی دادگای بالایی تاوانه‌کان له‌عیراق و پاشتریش، گفتوگو و باس و خواستی دادگاییکردنی تاوانبارانی شالوی نه‌نفال له‌دادگایه‌کی ناوخویی نه‌شتمانیکو؛ یان دادگای نیوده‌وله‌تیدا کامیان به‌هازنجی دۆزی کوردو سزای ره‌وی تاوانباران ده‌که‌وته‌وه. هه‌ندیک بۆ نیستاش پێیان وابوو بۆ زیاتر گه‌یانینی ده‌نگ و دۆزی کورد به‌جیهان و؛ ناساندنی تاوانه‌کانی دژ به‌خه‌لکی کوردستان به‌دونیا و؛ گواستنه‌وی گیشه‌کان بۆ نیو مه‌حضل نیوده‌وله‌متی، دادگاییکردنی تاوانباران له‌دادگای نیوده‌وله‌تیدا باشتره نه‌نجام بدریت.

له‌لایه‌کی ترموه رای فره‌لایه‌ن و به‌هه‌یزیش نه‌هه‌بوو؛ له‌ناوخۆدا تاوانباران دادگایی بکرین. چونکه دادگای عیراقی دهره‌متی سزای نیعدام و توندترین سزای تیدایه، دهره‌ق به‌تاوانباران بدریت.

نه‌مه جگه‌له‌وه‌ی بۆ ساریژبوونی برینی خه‌لکی کوردستان و عیراق و؛ گه‌یرانه‌وه‌ی سه‌نگ و سه‌روهریی بۆ ده‌سه‌لاتی یاسا و حوکم له‌عیراقدا دادگایی ناوخۆییان لا په‌سه‌ندتر بوو.

ئەمە جگە لەمەى ھىزە سىياسىمەكان بەتايىمەتى كۆزىنى شەبە لايان
گونجاوتر بوو لەعىراقدە تاوانباران دادگايى بىكرىن. ئاكام بەئاساسا
بىريارى عىراقى مامەلەيان لەگەندە بىكرىت.

بەريزىمەكى كەمىش كەنەبوو جەئى مشتومر مەترسى نەوش
لەئارادا بوو؛ رەوت و ئاراستەى سىياسى و بەرژمەندىبەكان و فشارى
چاومروان نەكراو دروست بىن؛ يان لەعىراقدە جۆرنىك لەگۆرانكارى
بەسەردا بىت و دادگايى تاوانباران بىكرىتە سىنارىيۆمەكى سىياسى.

ديارە دامەزەننى دادگايەكى نىوومولەتى بۆ تۆمەتبارانە لەھەموو
حالتەتكەدا پىويستى بەرژمەندىكى بىريارى نىوومولەتى ھەبوو،
بەتايىمەتىش ئەنجومەنى ئاسايشى نىوومولەتى، نەوش بەھۆى
ھەلويستى ناروونى چەند ولاتىكى وەكو روسياو چىن و ھەرنساو
چەند ولاتىكى تر، ئەو ئەگەرە بەزەحمەت دەخوینرايەو. لەوانەش
بوو ماومەكى زۆر زياتر بخايەنەت بۆ مصادەقەكەردن لەسەر
دروستكرىنى دادگاگە.

وەك زانراو لەدەوى جەنگى جىھانى دوومەو؛ بىرۆكەى
دروستكرىنى دادگاي نىوومولەتى بۆ تاوانە گەورمەكانى دژ
بەمرۆفایەتكە تاوانى جەنگ و جىنۆسايد ھاتنە كايەو. لەوانە
دادگاي نىوومولەتى تۆكۆو، دادگاي نىوومولەتى نۆرمبىرگ. ئەم دوو
دادگايە نەيانتوانى ئەزموونى دادگاي نىوومولەتى بەتەواويى و
لەناستى پىويستى جىھانىدا بچەسپىن. ھەروەھا لەسەرھەتاي

نەومتەگانى سەمدى رابردووشەو دادگاى لاهای بۆ تاوانبارى شەرى
يۆگسلاڧيا دروستکرا. لەو دادگاىەدا تەنيا (سلۇدان ميلۇسکوفىچ) ي
تەيدا درايە دادگا.

لەم روانگەيەو دەمىنين دەرنەجام دادگاى بالای تاوانەگان
لەعراق لەلایەن راي گشتى ناوخۆيەو، پەيشوازي ياسايو
جەماوهرى لیکرا. بەتايبەتى دواى دەرکەوتنى تاوانباران لەبەردەم
دادگاداو ئەو تاوانانەى کەنەنجاميان داو، لەچوار چۆنەى تۆمەتدا
رووبەرەويان کرايەو.

لەو پەيناووشدا بەوردیەو مەيدانگانى جیهان و ناوئەندە
جیاجیایگانى مافى مەروڤو ریکخراوہ ياسايەکان و چاودێرانى سياسى و
دەولەتان چاودێرى و مەتابەئەى بەرپۆه چوونى دانىشتنى
دادگاىەکەيان کرد.

لەو سەرمەتايەشەو دادگا توانى سەنگ و سەروهرى خۆى
بەپارىزى: لەهەمان کاتدا وەك تۆمەتبارىكى ناسايى لەگەل گەورە
ديكتاتورو دەسەلاتدارە زەلگانى دۆنكى عىراقدا مامەئە بکات.

دۆسيه يه كى پر له به لگه

دۆسیە يەككى پىر لە بەلگە

دوای چاومېروانىيەكى زۆرى چەندىھا سالە، دواجارو بۆ يەكەمىن جار لەسەر تاوانىك لەو تاوانانى رزىمى بەعس لەعىراق دەرھەق بەخەلك و خاكى كوردستان ئەنجامىدا؛ ئەنجامدەرانى رووبەرۋوى دادگاۋ لىكۆلنىمۇ دەكرىنمۇ.

۸/۲۱ ئەو رۆزىيە كەتەۋاۋى دۇنيا بەگشتى و خەلكى كوردستان و كەسوكارى قوربانىانى ئەنئەل بەتايىبەت؛ بەتپىرامانى وردو تاسەۋە دەيانەۋى راستەوخۇ لەكەنالە جىياجىياكانەۋە تۆمەتباران لەنىۋ قەھەسى دادگاى بالآى تاۋانەكاندا ببىنن.

۸/۲۱ رۆزى داداگايى كردنى سەدام و عەلى كىمىياۋى و دارودەستە سەركىيەكانە بەتاۋانى ئەنجامدانى كارەساتى ئەنئەل.

ئەمەش بۆ خۆى رووداۋىكى گىرنگى پىر مەغزاۋ مېژۋوى دەبى. چونكە دۆسىيە ئەنئەل و رووبەرۋوكرىنەۋى تاۋانباران لەبۆتەى

دادگاھەكى نىشتمانى كراودا، لەگەن خۇيدا چەندەھا كەننى كروداوى
ھىشتا شاراومو تاوانى باس لىنەكراوو نەدىتراو ناشكرا دمكات.
كلىلى كرنەھوى چەندەھا لايەنى تىرى ناديارو چاومەروان
نەكراوئىش دەبىت.

لەگەن ئەوموشدا دەروازەھەكى ياسايى فراوانئىش دەخاتە سەرپىشت
بۇ تىكراى كۆمەلگاي مەرفايەتى و رىكخراومكانى داكۆككىكار
لەمافەكانى مەرفۇ و ناومندەكانى دژ بەتاوانى جنىۆساید بۇ
وردىبوونەھە لەتاوانىكى ھىندە گەورە.

لەگەن بەرپۆھە چوونى رۇژانى دادگاھدا بەناگا ھاتنەھوى
ئەوانىشە؛ لەخەمساردى و بىدەنگبوونىان لەقوئەتەن بىرىنى جەستەى
نەتەھەھەك.

لەرھەھە بەمەبەستى خەستەھە روى چەند دىوئەك لەمەسەھەى
پەيوەست بەدۆسىھە ئەنفال و دادگاى سەدام و دارودەستەكەى؛ بەم
نەفەسى نوسىنەھە تابدەھوامى دادگا تىشك دەخەينە سەر زىاد
لەلايەننىكى پىئويەست بەھە رووداھە گەرنەھە مەزوويەھە، كەمبۇ كوردو
خەلگى كوردستان بايەخە و كاريگەريەكى نىجگار گەورەھە سىياسى و
ياسايى و ئەخلاقى بەھەن دىلى، بۇ نەھەيارانى دۆزى كوردئىش دەرس و
پەندى گەورە ھەندەگەرى.

بەخوئەندەھەھەكى تەردەتەوانىن ئەھە راسئەش بەسەلەننىن
كەبىستەھەكى ھەشت رۇژىكى نۆئەھە سەھەتايەھەكى باش دەبىت

له بهر د پوهانې ناو اتمکان و؛ هر وده د معرفتې ره خساوتې د کسانو د پوهېدنې بو
گمېشتن به نامانجه کانی تر. له بهر نمونه ناماد مېاشیې و چلو د پېرې
کردنی همنگا و د ننگو کانی روژانی دادی؛ پېوېستیه کی له پرا ده به د هری
راگه یان دنه کان و چا و د پیرانی سیاسیی و یاسایو گشت لایمه کمانه، تا
به ناکام گه یشتنی دوسیه ی نمنفال له دادگا دا.

پاریزمرانی کورد

پاریزمرانی کورد

لهو دانیشتنانهی بهرای دادگادا، لهبر نهومی زور بهدیمت و وردیهوه چاودیری بهریوهچوونی مورافهعمکان دمکرا. بهشیکی زور لهو تیبینیانهی لهسر دادومرو تاوانباران و داوکیکاران و؛ نینجا سکالاکهرو پاریزمرانی کورد ههبوون، پر بوون لهراستکو؛ خمخوران و نوسمران، لهروژنامه و گمناکهکانی راگیانندهوه بهوریاپیهوه قسمیان لهباروه کرد.

نهومی گرنگه لیرموه نامازهی پیندمین؛ رۆل و نامادیمی پاریزمرانی داوکیکاره لهسکالاکهره شایمتحالهکان. چونکه نهوان دمتوان دموریکی گهوره لهدهمکووتکردن و دمرنهچوون لهدوسیهکهو چیوهی یاسایی بهخشین بهوتهو داواو سکالای شایمتحالهکانو، هیزیکی زیاترو وزی باشتر بهبخشنه بهلگه و تاوانهکانی تاوانباران.

واته لههر ههلهو کهموکوپیهک کهبووم، دهشی بیته هیمای بیداچوونهوم چونکه وهک معلومه دانیشتنهکان دریزخایهن دهبو و

تا داھاتوويەكى دوور بەردەوام دەبن. بۇيە بۇ ھەر ھەنەپھەز دوويارە
نەبونەومى تىنەپەرىن بەسەرىدا پىويستە.

بەديوەمەكى تىردا ھەر سوگايەتىكىردن و (استىفراز) كىردنىكى
شايمەتھالەكان لەلایەن تاوانباران، يان پارىزەرمەكانيانەوم، جگەلەومى
كارىگەرى دەروونى خىراپ لەسەر شايمەتھالەكان دروست دەكات،
لەھەمان كاتدا دەستىزى كىردنە بۇ سەر كەسايەتى خودى
شايمەتھالەكان و، نىستىفراز كىردنى مىللەتىكىشە. چونكە نەنفال
نەنفال كىردنى نەتەومىەك بوو.

ئەو بىيانومش لاوازە يەككىك لەپارىزەرمەكان بەو جۆرە پاسا و
بىننیتەوم، كە ئەوان خۇيان ناخەنە ئەو ئاستە نزمەى پارىزەرانى
تاوانبارانەوم و لامىيان بەدەنەوم.

ھەرچەندە بۇ وەلادانەومى ئەو دەربىرنە دوور لەياسايبانەى
پارىزەرانى تاوانباران و؛ دەرچوونىيان بۇ دەرمومى بابەتى دەعواكە
شىواز و دەستەواژمى ياساى بەھىز ھەيە بۇ رەتدانەوم ئىست
پىكىردنىيان.

ئەمە لەلایەك، لەلایەكى ترمو وەك زانرا بۇ دانىشتنەكان
(شەش) پارىزەرم نامادە دەكران، بەلام لەھەر دانىشتنىكدا سى
لەپارىزەرمەكان بۇيان ھەبوو بەچنە ژوورمەوم. سى پارىزەرمەكى تىريان
لەدەرمومى ھۆلەكە بوون و، لەدانىشتنى دواتردا لەسەر ھەمان بابەت
نالوگۇپىيان بەجىگاكانىيان دەكەن!. ئەو حالەتەش دەبىتە ماىەى

بچراندنی زانیاری ناگایی لهوردو درشتی دانیشتمکان لای کاربازمان
هەرچەندە یەکیکی تر لە پارێزەرمان لەبەرنامەیه کدا وتی: «ئەوانیان
کردووە کورسیمان بەدەنی دادوێرو دادگا رازی نەبوون».

بەلام پرسیارمکە لێرەدایە: نایا نەدمکرا ئیعتراز بگرن و داکوکی
بکەن کەدەبی هەر شەشیان نامادەمییان هەبی؟ و فشار بەخەنە سەر
ئیدارەیی دادگا؛ لەکاتی کدا یاسا رینگەیان دەدات.

بۆچی بۆ داکوکی کەرانێ تاوانباران رەوا بی؟ کورسی ریزکرا بێو
زیاد لەهەشت و دە پارێزەریش لەناو هۆلی دادگا نامادەمییان هەبی.
بۆ پارێزەرانی کورد رەوا نەبی.

لەکاتی کدا دادگا دەبی بەتمەواوی یەکسانی حورمەتی پایەو پینگەیی
پارێزەرانی کوردو ژمارەیان بگرت.

کەواتە لەدانیشتمنی چوارەم و دوواتر دا هەمووان نەوجی وریایکی
هوشیاری یاسایی دەمو دەستی پارێزەرانی کورد چاوەڕوان دەکەین
بەزانیوون بەسەر نەو کەموکۆرپیانەیی لەدانیشتمکانی پیشوترا
هەستیان پێدەکرا.

نه و كه نالانه‌ی

دادگاییه كه بیان په خشنه كرد

ئەو كەنئالانى

دادىگايىيە كەيان پەخسەنە كىرد

لەپان ئەو كاريگەرىيە سىياسىو ياسايىيە ئىجابىيانەى دادىگايى كىردنى تاوانباراندا كەھمىيە. بايەخپىدانى كەنئالەكانى راگەيانىدىن بەگشتىو كەنئالە ھەزايىيەكانى سەتەلايت بۇ زىاتىر ناساندىن و ئاشناكىردنى دونىيا بەكارسەتەكەو رووداوه وىزدان ھەزىنەكانى ناو كارسەتەكە؛ بۇ خۇى ئىوونكى كاريگەرو سەرەكى تىر بوو. بەتايىبەتەش بۇ ئەو كەنئالانى بەجدىيەتەو ە گىرنگى دەدەنە مەروۇفو زانستىيانە راگەيانىدىن راستو دروستىيان كىردۆتە پەيام.

بىگومان بەو پىيەى ھىشتا بەشنىك لەھەقلىمتى شوۋفەننىو بىرتەسكى ەمرەبى سەدامو ھىزبى بەعس بە سەر راستو پالەمانى ەروبە دەزمىرن. لاىان گىرانو سەختە ھەقىقەتى خۇ ناساى

رژىمەكەو سەدامو دارو دەستەكەى بەو جۆرى كەھەبۇر پىكىشتا لەمنىو قەھەسى تاوانبارىيدا بەزەلىلى لەبەرامبەر كىردەو تاوانى كەھبۇرىيە وەكو نەمفالى كەنەنجامىاندەو، لەدادگای عىراقىدا لەرىگەى نازانسەكانى دەنگوباسو تەلەفزیۆن و كەنەلەكانى تىرى راگەياننەموە بىبىنرىن.

ئەو راستىمىش لەمەكەم ساتەوەختەكانى دادگاىيەكەو بەروونى ھەستى پىدەمكرا. وەك چۆن بەشىكى زۆر لەكەنەلە عەرەبىيەكان خۇيان دزىيەو لەپەخشىردنى ئەو رووداوە گىرنگو ھەستىارە، ھۆكارى خۇ دزىنەو ھىشان روونو دىارەو، جىگەى سەر سورمانو گازندەى راي گشتى كوردستانىش نىيە.

ئەو خۇلادانە ھىندەى تىر ھەقىقەتى ئەو عەقلىمەتو دەرخەرەوى ئەو بىر كىردنەوانەن، كەھنىشتا گوئى خۇيان لەبەرامبەر زان و نالەى نەتەوى كورددا ئاخنىومو؛ نايانەوى روى راستەقىنەى پالەوانە و ھەمىيەكانىيان پىشانى راي گشتى خۇيان بەدن.

جگە لەوى كەنەلە ئاسمانىيە توركىكىو ئىرانىيەكان بەھەوالتىش باسىان لىوہ نەكرد، ئەوى مایەى نىگەرانى قوولە، كەنەلە كوردىيەكانى وەكو (رۆزو تىشك و كۆمەلەو مید) راستەوخۇ پەخشان نەكردو، رۆزى رووبەرەو بونەوى كوردو دادگاىيەكرنى بىرى شۇقىنىنى عەرەبىيان نەگواستەوہ.

بیشتر ئامادەباشیان بۆ ئەو رووداوە گرنگە نەکرد. لێ ئێستا هیچ
نەبێ بۆ بەرپرچاندنەوهی ئەو تەعتیمە ئیسلامیە کەناله
عەرەبیهکان کاریان پێی کرد.

وەکو بەرپرسیاریتیهکی ویزدانیکی نیشتمانیکی نەتەوهیی،
دەبوو خۆیندنهو میان بۆ ئەو دادگایه هەبووایه. کە لەخۆیدا
پەیمانیکیشه بۆ ئەو دەولەت و دەسهلاتانی کوردستانیان بەسەردا
دابەشکراوه. بۆ ئەوهی وەك دەرسو بەند سوودی ئێ وەرگرن و سەدام
ئاسا مامەلە لەگەڵ کورددا نەکەن.

خوازیارم لەدۆسیهکانی تری تاوان کەدەرەهەق بەکوردو کوردستان
کراون و لەمورافعهکانی دادی کەناله ئاسمانییه کوردیهکان ئەو
دەرەهەتە لەدەست نەدەن، بەپەخشکردنی سەرلەبەری دانیشتنەکان
ئەو گلهبیانیە رابردووش بێرێنەوه.

چونکە تا شاهی زۆرترو کەنالی زیاتر ئەو دادگاییهی سەردەم
پەخش بکات. خزمەتی زیاتر بەپاراستنی مافەکانی مەرۆفۆ
دەرخستنی پەيامی راستی دەگات. ئاسانتریش رووی ناشرینی
دیکتاتۆریەت لەعێراق، مەزڵومییهتی کوردو، گەورەیی تاوانی
ئەنگەڵیش بەدوونیا دەناسینی.

رژیمی نهنفال

رژىمى ئەنھنئال

لەساتەۋەختى كودەتئى ھاتنە سەر ھوكمى دەسەلاتەكەمىھە؛ تا رۇزى كەۋتەنەۋى پەيكەرەكەمى جەللاد، ناۋو پىنئاسەى زۇر بۇ دەسەلاتى بەعس كراۋە.

ھەر كەس و ناۋەنئىك لەسەر بىنەماى خۇيىنئەۋى رەفتارو بەرنامەكانى رژىمەۋە ئەۋ ناۋى بەبالادا پرىۋە.

خودى رژىمەكە لەبەر ئەۋى بەكودەتئو زۇردارىى چەك و چەقۇۋو پىلان، لەساتەۋەختى خۇيدا ھاتە سەر ھوكم، لەماۋى دەسەلاتدارىتى خۇيشىدا بەۋ كەمەستانە پارىزگارى لەكورسى دەسەلاتەكەى كرد، بۇيە كەباس دىتە سەر ناۋەنئانى رژىمەكە ئەۋ ناۋى پىۋىستە بۇ دەۋلەت و ھوكمەتئىكى ئاساىى بىكرىت، بۇ رژىمى بەعسو دەسەلاتى سەدام ھىسئىن لەعئىراقدا، ناۋى جۇرو جىاۋاز لەخۇ دەگرىتو، بۇ گوزارشتكردن لەدەرخستنى ھەقىقەت و پىشاندانى ماھىيەتى راستەقىنە، يان بەشئىۋازئىكى تر ناۋىك كەپراۋ پىرپىئ بەپىنئاسەۋ كارنامەۋ بەرنامەى رژىمەكە لەماۋى سكو پىنئىچ سالى

بەرزۆمبىرنى غىراقدا، لەزۆر رەھەندى واقىيەتتە مەھسۇس ئاۋەكەن
سەرچاۋەيان گرتوۋە.

ھەندىك لەو ناۋانەى زەق و زۆر ناسراون، بىرىتىن لە (رژىمى
دىكتاتورىيە، رژىمى گۆرە بەكۆمەلەكان، رژىمى جىنۇسايىد، رژىمى
شەپ، خويىن، چەقۇ، دەسلەتتى ئىبادەتى جەمەتى، كۆمارى ترس و
مەرگە، رژىمى تەغرىپ، فاشىيە، تەبەئىس و.. ھتد).

ھەموو ئەو ناۋانەو چەندىنى تر پىر بەپىستىن؛ بۇ پىناسەى
رژىمى بەئس لەغىراقدا.

ھەر يەكەنك لەو ناۋانە بەشىكەن لەپىناسەى ئەو دەسلەتتەو
سەرپاي پىكەتتەو ستراتىگورى رەھتارو ھەئسوكەوتەكانى، لەلايەن
دامودزگا گەورەو بچوكەكانىيەو. ھەر لەسەرۈكى ۋلات تادەگاتە
سەربازىكى ناسايىو جاش و بەكرىگىراۋەكانىشىان، بۇ خۇى
گوزارشتكەر بوۋە لەو نازناۋانەى پىر بەبالاى ئەو دەسلەتتەياندا بىراۋە.
بەپىچەۋانەى ئەمەشەو ئەدەبىياتى بەئس ھەمىشەو
چەۋاشەكارانە سەرۈك و رژىمەكەى بە (فرىاد رەسى مەۋقايەتكو،
رەھمەتى خودايكو، پالەۋانى ئەفسانەيكو، سىمبولى ناشتىو قارمانى
عروبەو.. ھتد.) ناساندوۋە پىشانداۋە.

راى گشتى كوردستانكو غىراقكو بەم دوايىانەش جىھانى، لايان
وايە ھەموو ئەو دەستەۋازانەى لەتاۋان و ھىركردن و جىنۇسايىدكردنەو
سەرچاۋە دىگەرن، ھىشتا ناۋو پىناسەيەكى دروست و پىر بەپىست بۇ

رژیمی عیراق نادننه دستمهوه، چونکه نهو رهفتارانمی دژئیه سرؤفو مافه‌کانی له‌ناو ولاتو دراوستیکانیدا پیاده‌ی کردووه، هه‌موو نه‌نفالر به‌نده یاساییه‌کانی پاراستنی مافی سرؤفو به‌یماننامه نیودمو له‌تیه‌کانی نه‌ک هه‌ر پئیشیل کردووه، به‌لکو به‌ته‌واوی له‌دژیاندا رووبه‌روو بۆته‌وه.

نهو چه‌ندین دۆسیه‌یه‌ی به‌دوای یه‌کدا له‌دادگای بالای تاوانه‌کانی عیراقیدا نه‌نجامد ره سه‌ره‌کیه‌کانی پی رووبه‌روو دمکرتنه‌وه، به‌جیبی نهو دستمه‌واژمو نازناوانه دسه‌لئینه‌وه.

(رژیمی نه‌نفال) یش له‌و ناوه کوردمواریانه‌ن به‌عسی پی دهناسرئته‌وه.

له‌به‌ر نهوه پئویسته لیرومو تاکۆتایی دۆسیه‌ی نه‌نفال له دادگاییه‌که‌دا هه‌موو که‌نا له‌کانی راگه‌یاندن و ناومنده یاسایی و سیاسییه‌گان به‌و نازناوه ناوی رژیمی به‌عس به‌هن.

ئەنفال و راگەياندنەكانى بەعس

ئەنئەنىلەر ۋە راگەياندىنەكانى بەغىسى

بەغىس راگەياندىنەكانىشى نەگەر لەشاللاۋە سەربازىيى و ئىستىخباراتىيى و لۇجستىكىمەكان زىياتر؛ رۆلى چىرو پىرى لەسەر ئەنئەنىلەر ۋە زەمىنە بۇ خۇشكىردنى نەپەخساندىن، ئەمما كەمترى نەكىردە.

ۋاتە يەككىك لەمۇ كەنئالە سەرمەكانىيە بەموردى لەمبال لايەنەكانى تىردا ئىشى لەسەر ئەمۇ كارسات و تاۋانانە كىردىنە دەزگاكانى راگەياندىنە رۇنم بوو.

بەگەپانەۋە بۇ روۋپەرى رۇننامە ۋە گۇفارو تەلەفۇنەكانى ئەمۇ سەردەمە راستىمەكە بەروۋنى دەپىنرى.

لەمۇشەۋە تىدەگەين بەناشكرىيى و بەشىۋەمەكى رەسمى دانىيان بەمەپىرشمەكانى ئەنئەنىلەر ناۋە. بەتايبەمەش بۇ ھەر قۇنئەگىك لەمۇ ھەشت قۇنئەگە شاللاۋەكانى ئەنئەنىلەر بۇ سەر كوردستان؛ بەمىاننامە ۋە راگەمەنراۋيان دەركىردوۋمۇ. دامودەزگاكان و خەلگىيان لەمەكانىيە ھىرش و بەرەۋ پەش چوۋنى ھەلمەتە سەربازىيەكانىيان ئاگادار كىردۇتەۋە.

بلاۋكردنەۋە ئەمۇ نوسراۋانە لەمەكانە بەنراۋو بىستراۋو نوسراۋەكانەۋە، سەلئەنەرى ئەمۇ ھەقىقەتانەن كەم رۇنمەكە بىن

سلکردنەوہ لەھەییج دەزگا و رێکخراویکی جیھانی و مافەکانی مەرۆفۆ
سیاستی نیو دیموکرەتی و یاساکانی پاراستنی مەرۆفۆ مافەکانی نەنгал
پەیماننامە ی سالی ۱۹۴۸ ی نەتەوہیە ککرتووە کانیش، ئەو تاوانانە ی
لەژیر ناوی نەنغالدا بە نەنجال گەیاندوہ.

ئەمەش بۆ خۆی نکوۆی نەکردن و دان پیاوانیکی پێش وەختە بۆ
نەنجال مەجرانی شالۆمکانی نەنجال.
ببگومان لە دادگایە کەشدا بە لگە یەکی کاریگەری بەھیز دەبیت و
کاری خۆی دەکات..

جگە لەو سائەش (ھەشتا و ھەشت) کە کارساتە کە ی تیا دا روویدا.
لەوہ بەدوا تا روو خاندنی رژیمە کە، سالانە کەرنە مافی
سەرکەوتن و یادی نەنغالیان دەکردوہو؛ وە ک پالەوانی تییە ک
لە نەدە مبیاتی بە عەس و رژیمە کە دا رنگی دا بوہوہو خەلاتی
بە شداربوانیان دەکرد.

ئەوہی راستی بی، نەنغال لە دیارترین دیار دەکانی پێشیلکردنی
مافەکانی مەرۆفۆ تۆمارکراوہ. رەنگدانەوہی ئەو تاوانانەش
لەراگەیاندنەکانی رژیمدا بۆ دۆسیە کە کاریگەری ھەمیە.

لەو رووہوہ نەمۆنە یەکی بەر جەستە لەو جەندەھا بە لگە
راگە یەنراوہ کە خستنە پێش چاوی گەر مە کە. یەکیک لەوانە بە یانی
ژمارە (۲۰۸۷) ە کە لە رۆژی ۱۹/۳/۱۹۸۸ لەھەموو دەزگاکانی راگەیاندنەوہ

خوڭئىندىرايەمومو بىلاۋىكرائەمومو. كەبىس لەمكۆتايى قۇئاغى يەڭگىلى ئىمىنئال دەمكەت.

ھەرھەمان رۇژ بروسكەى پىرۇزىبايى (سولتان ھاشىم) قەرمانىدىكى ھىرشەكانى ئىمىنئال يەك بۇ سەدام ھىسەن بىلاۋىبومومو، ئەمانە لە ژمارە (۶۵۰۸) رۇژنامەى (الثورة) و ژمار (۹۵۹) رۇژنامەى ھاوكارى، بىلاۋىبۆتەمومو.

بەھەلدىنەمومو رۇژنامەكانى ھاوكارى عىراق و جەمھورىيەمۇ الثورة، لەمگەل گۇفارىمەكانى رۇشنىبىرى نۆي و رەنگىن و ئەلف بايىش چەندەھا كەرمەستەى سودمەند بەم دۇسىيە دەست دەمكەون. بەھوش زىاتر دەردەمكەوى چۇن رۇژىم مېدىياكانىشى بەمەرنامەى رۇژنامەوانى و راگەمىاندىنى ناراستەكراومومو رومالى شالومەكانى ئىمىنئال كىرەم.

چاره‌نووسی قورئان و
مزگه‌وته‌کان له‌ئه‌نفالدا

چارەنۋوسى قورئان و

مزگەوتەكان لەئەنئەتەلدا

رەگ و ريشەى وشەى (ئەنئەتەل)، دەگەرپتەوۋە بۇ سەردەمى پېتىش
ئىسلام.

لەپروۋى مېژوۋىيەمۇ بىنەپەرتى بەكارهينانى لەناۋ كەلتورى
دەۋارنشىن و خېلى عەربىدا رسكاۋە. لەناۋ فەرھەنگى زمان و
ئەدەبىياتى عەربىشدا بەر لەھاتنى ئاينى بوونى ھەبوۋە.

بۇ نەمۇنە لەبەيتە شىعەرىكى شاعىرى سەردەمى جاھلى عەنتەرى
كۆرى شەداد، ئەمۇ وشەمى ھاتوۋە كەدەلى:

"قا لنا جەمى الوشى نرعى القنا

ونعف من تقاسم الاتھال"

لەرۋۋى زمانەۋانىيەۋە ئەنئەتەل جەمەى وشەى (ئەنئەتەل) كەبەمانى
(زىادە) دېت.

بەلام بەھاتنى ئىسلام و بەتايبەتى لەدۋى شەرى بەدر كە بە
رۋزى فەرھان ناسراۋە. لەناۋ ئەدەبىياتى ئىسلامىدا ئەم وشەمى زۆرۋ

زىياتر دەناسرى. بەتايبەتەش كاتىك ۋەكو سۈرەتلىك ئىسپاتىمە
پىكىنەنەرمەكانى قورنان دەبىنرى.

ئەگەر ۋەشە ئەنقال ۋەتايبەتەش شەرى بەدر كەبەسەر ۋەكايەتى
پىغەمبەر بەرپۈمچۈۋە، بۇ پارىزگارى لەماناى نىسلام ۋەتەكانى
خوداۋەند بوۋى، ئەۋا لەسەر دەستى رۇئىمى بەعس لەعراق ۋە سەدام
حسیندا. ئەم ۋەشە بەتەكنىك ۋە ئايدۇلۇزىي بەعس بەكارهەنراۋە
بەئاراستەيمەكتە. ئەۋىش بەرامبەر نەتەۋمىيەك كەگوردەۋ لەمىزۋوى
دوورو نىزىكدا خزمەتى گەۋرى بەكەلتورو مىزۋوى نىسلام كىردە
بەجۇرەك گەر زىدەروۋى نەبى، عەرب خۇيان هەندە پارىزگارىان
لەنەمەردە، بەرامبەر بەكۆمەلىكى بىدىقاع ۋە بىچەك ۋە لەناۋ ئەۋ
شالۋانەشدا كەلەزىر ناۋى ئەنقالدا كرايە سەر كوردستان، سەدان
مىزگەۋت لەگەل روخاندنى گوندو شارۋچكەكاندا توشى بۇمباران ۋە
دوچار روخاندن ۋە تەخت كىرن هاتن.

بەھەزاران كىنە قورنان ۋە بەرمالى نوپۇز بوۋنە زىر دارو
پەردوۋى سوتاۋى مال ۋە خانوۋى گوندىشىنان ۋە پەرمەكانىان سوتىنران ۋە
دەران.

ئەۋەى مەبەستە لىرەداۋ لەمىزۋوى كۆن ۋە نوپدا نەۋەى كەمە،
ئەۋەى، رۇئىمى عىراق تاكە رۇئىمىكە لەدونىادا زۇرتەرىن زىانى
لەماهىەتى نىسلام دابى، بەتايبەتەش كەقسە دىتە سەر تاۋانەكانى
ئەنقال دەبىنەن قورنانى پىرۋۇز مىزگەۋت ۋە تەكىمە خانەقاۋ

مەرقەدەمگان بەجۆرىك دەستدرىزىيان كراوتە سەر، ھىغ ناكارىك ھەلى ناگرى. بۇيە لەمەشدا ئەو رۇزىمەروەك چۈن ناوى كەچىتە مېزۈوۋە ۋەك خەتەرنەكترىن رۇزىمى دۇبە مەرفايەتى لەمىزۈۋى ھاۋچەرخ ۋە سەردەمى مۇدىرنەدا، ئاۋەھاش بەبەگاھىنانى ۋەشى ئەنئەلى ۋە ۋاجار دەستدرىزى كەرنە سەر پىرۈزىەكانى ئىسلام لەشالۋەكانى ئەنئەلى ھەشتاۋەشتەدا، ئەۋەى پى دەبىرى ۋەك رۇزىمى دۇە ناين ۋە مەزگەۋت ۋە تەكىە ۋە خانەقاكان ناوى بەجىتە مېزۈوۋە.

لەم روۋەۋە نەركى زانايانى ئاينى ۋە مەرجەئىتە دىنىەكان ۋە ناۋەندە ئىسلامىەكانە بۇ ئەم دادگاىيە ھەلۋەستە ۋە چاۋدىرىيەكى جدى بەمەن؛ لەنئىستەۋە گوتارەكانى رۇزى ھەينىيان تەرخان بەمەن بۇ قەسەكەرن لەسەر ئەۋ مەسەلەمىە.

ھېزى دۆكيۆمىنت

ھېزى دۆكىۋىمىنت

ۋاچاۋەروان دەكرى دۆسىيە ئىنئال لەدادگايى جەلادو دارودستەمكەيدا، پې بى لەبەلگەمو دۆكىۋىمىنتى بەھىزو سەلئىنەر بۆ نەمو تاۋانانەى لەشالۋومكانى ئەنئالدا بەعس لەكوردستاندا ئەنجامى داۋە.

چونكە تاناستىكى باش كاركراۋە بۆ كۆكردنەمو ئامادەكرىنى شايتەتخالۋ نوسراۋى رەسمى لەبېرىارو رىۋوشوئىنى ئەنجامدانى پېرۆسەكە، باشترىن كەمرەستەش لەبەردەستدا بۆ لەكاتى خۇيدا بىمتواناۋ خەمخۇرىي خەلكى كوردستان ۋ لاينە سىياسىيەكان كۆكرابىتەۋەمو پارىزراين، نەمو شانزە تەن بەلگەنامەى دامودەزگاكانى رۇئىمە، كەلەرپېرىنى سالى ۱۹۹۱ دا گىران ۋ، دواتر رەوانەى ۋلاتە يەكگرتوۋومكانى ئەمىرىكا كران.

لەۋىشەۋە درانە رىكخراۋى چاۋدىرىي ماقى مەۋۇ لەۋ ۋلاتە (مىدل ئىست ۋۇج) ىش بەگەبىشتى بەلگەنامەكان كەپىنچ مىليون لاپېرەى ھەمەلاينەيە كارى لەسەريان كورد.

لەسەرتادا بەمەبەستى ئامادەكرىنى فائىلىك بۆ دادگايى كرىنى سەرانى رۇئىمى بەعس لەدادگايىيەكى نۆۋدەۋلەتەيدا بەتاۋانى جىنۇسايىدى كورد، چەند ستافىكى كارىان پىك ھىنا.

ئەو سەردەمە جەندىن لىكۆلەرەمەو شارمەزى گورۇقۇ غىراقى
بانگەنىشت كران، بۇ پشكىنىنى بەلگەنامەكان و (۲۵) كەسىيان لەۋەنەو
كورد بوون.

بەو مەبەستەش لەرووى مەيدانىمەو رىكخراۋەگە تىمىكى
لەبەشى رۇژھەلاتى رەوانەى كوردستان كرد (هيو مان رايەت وۇج)،
بەمەبەستى زىاتر ئاشنا بوون و شارمەزابوون، بەو كارمەساتانەو
ئاسەوارمەكانى. ھەرچەندە ئەو مەبەستەى رىكخراۋەگە ھەمىبوو كەلە
نايندەدا لەدادگاىبەكى نىۋەدەولەتيدا ئەو دۇسىيە بگاتەو سەرى
نەگرت. بەلام بۇ ئىستا نەم دادگا نىشتەمانىبەى لەغىراقدا نەنجام
ئەدرىت؛ ئەو بەلگەنامانە لەبەردەستدان و لەكاتى پىۋىست و
يەكلاكەرمەودا سوڧيان لى دەبىنرى.

بەشىكى زۇر لەو بەلگەنامانە ھەر لەبەرىار و راسپاردەو نەنجامى
رەفتارە نوسراۋەكانى دامودەزگا سەربازىكى نەمنىكىو جىزىبىيەكانى
رژىمەكە نوسخەى نەسلىن و. بەئىمەزى تەپرو مۇرى تەپرەو دەست
كەوتوون.

نەمە جگە لەۋەى لەچەند كاتىكى جىاۋازو رىگەى تەرمەو بەلگەى
جۇزاو جۇرو سوڧبەخش بۇ بەھىزكردنى دۇسىيەى نەنقال لەدۋاى
راپەرىن و دواترىش دۋاى پەروەسى نازادى غىراق دەستكەوتوون..

ھەموو ئەوانە تىكرا لەگەل ئەو شايەتجالانەى لەدانىشتەكاندا
نامادە دەبن و سكالايان تۇمار كردەو، دۇسىيەى نەنقاليان پەر بەلگەو

دۆكيۇمىنىت كىردۈە. لەكاتىكىدا ھىزى تاوانەكە يەكسەر ھىزى ياساينى
دىارى دەكات.

ئەنئەلىش بەپىي خويندەھى ياساناسان و چاودىرانى ياساينى
ھەمەلايەن و پىر بەلگەى حاشا ھەنەگرەو، تۆمەتباران
لەبەرامبەرياندا زۆرتىر بەستە زمان دەبەنەو، چۈنكە خودى سەدام
حسین و ەلى ھەسەن مەجىدىش لەچەندىن بۆنەى جىاجىيانا دانىان
بەو تاوانەدا ناوم دوور نكەى ئەمەش بەشىكى تر بىك بەئىنىت
لەبەلگەى بەھىزى ناو دۆسيەكە.

دەرفەتتەك بۆ پاكبوونەومى

سەرۆك جاشەكان

دەرىھەتلىك بۇ پاكىبونەھەسى

سەرۆك جاشەگان

ھىشتا ماومىيەك لەبەردەمدا ماوتەمەھ؛ تاوئەكو ئەوانەى
زانپارىيەكى شاراوم، يان راستىيەك لەمەر روويمكەوھە بىت لەبارەى
ئەنجامدانى شالوومكانى ئەنئالو؛ چۈنئىتى كۆكرىنەموھو راگواستىو
لەناوبردى ئەنئالكرائەكانەوھە دەزاننو درك پى دەمكەن، ئاشكرائى
بەكەن.

گونجاوترىن دەرىھەتلىشە بۇ ئەو جاشو موستەشارانەى
بەشدارىيان لەقۇنغاەكانى شالووى ئەنئالدا كىردوم، وەك شاپەتھالو
شكائەتكار لەسەر ئەمو تاوانانە رووبەرئووى سەدامو دارودەستەمكى
بېنەوھە لەدادگاذا.

ئەم ھەنگاوه ھەر كەسنىك لەوانەى ناومان ھىنان بېگىرئىتەبەر،
جگە لەموى ھەلئوئىستىكى كوردانە تۆمار دەمكات.

بەشىك دەبىت لە رىخۆشكرىن بۇ ئەو لىبوردنە وىژدانىيەى
دەشى راي گشتى كوردستانى بەگشتىو، كەسوكارى ئەنئالكرائەكان
لەكاتو ساتى خۇيدا بۇ بەخشىن پىيان رەوا بېيىنن. ئەمگىنا دوائى
تەواو بوونى ئەو دۆسىيە پىدەچى ھىچ دەروازەيەك بۇ خۇ

دەرىزىسىنى (تەننەپ زەمىن) ە نەمىننەتەمۇ؛ چىتەر لەۋە بەتتەمۇ خۇزۇۋو
رەھىم بەھىچ كەس و تاۋانبارىك ناكات.

بەپىتى خۇزۇ رۇيشتن بۇ ناۋ دادگاۋ بەشدارىكىردن ەك كاراكتەرىكى
سكالا كىردۇۋو، زۇر شەرقەمەندانە تىرم ەك كاراكتەرىكى شكات لىكراۋ
راپىنچى بەردەم دادومرى لىكۇلنىمۇ بەكىتەمۇ. پان ەك تاۋانبارىك
ھاۋشان لەگەن سەدام ەك كىمىيى لىكەمەسى تاۋاندا بناخىرى.

خۇزۇ نەگەر ەندىك لەۋانە لايان ۋابى كەكاتى خۇزۇ لەدۋا
راپىرىن نەمۇ لىبوردنە بەرە كوردستانى بۇزى دەركىردۋون بۈۋەتە
پەساپۇرتى بەرئەت و پاكبۈۋنەمۇپان، نەمۇ بەھەلەدا چۈۋون.

ھەمۇۋان نەمۇ راستىيە دەزانىن نەمۇ دۇخەي؛ كەنامادەكارى كرا
بۇ راپىرىن و خۇسازدان، دۇخىكى تەۋاۋ سىياسى بۈۋ. ۋاتە نەگەر ھەر
كەسىك لەۋانە بەپىرى نەمۇ بانگەۋازى بەرە كوردستانىيەمۇ
رۇيشتىن، ماناى نەمۇ نىيە پاكبۈۋىتەمۇ لەمۇ تاۋانانە بەتايبەتى
لەنئەنئەلدا نەنجامى داۋە.

ھەرچەندە زۇرىك لەگەرە جاشە نەنئەلچىيەكانىش رازى
نەبۈۋن بەمۇ لىبوردنە، لەگەن راۋە دونانى بەسرو پاشماۋەكانىاندا
لەبەشنىكى كوردستان، نەۋانىش ھەلاتن و بۇزى دەركىردۋون.

بەكوردى كورتى نەمۇ لىبوردنە بەرە كوردستانى لىبوردنىكى
سىياسى كاتى بۈۋ. بەمەبەستى سەرخىستنى بەرنامە راپىرىن
لەكوردستاندا.

كەواتە لەئىستادا بۆ بىر كۆرۈنمە بەناراستەى بەرزەمۆنىڭ خۇيى و
دوچارىش بەرزەمۆندى گىشتى كوردستانىيدا، ھەر كەسىڭىيان بەرزەمۆنىڭ
بىتەمەو نەو ھەلە بقۆزىتەو؛ ئەوا ھەنگاوىكى ئىجابى و كارىگەر
بەناراستەى دەولەمەندتر كۆردنى دۆسىەى ئەنقال لەدادگا دا دەنىت.
جگەلەوەى بەشىك دەبىت لەپرۆسەى خۇپا كۆرۈنەو لەو
تاوانەى كەگاتى خۇي راستەوخۇبىن يا ناراستەوخۇ تىنى گلاون؛
ئەركىكى نىشمانىي و نەتمەمىش بەجىدنىت.

یه کهم هه ئه ی دادوهر

يەكەم ھەلەى دادومر

عەبدولئا عامرى علوش، يەكەم دادومرى دۇسىيەى ئەنھال بوو
كەدمرگەوت.

ھەر لەسەرھتەى دەستېنكرنى دانىشتنەكانەوم، شىئووزى
ئىدارەدان و بەرپۆمبەردنى دادگايىمكەى بەجۆزىك بوو، بەمبەرارورد
لەگەن دۇسىيەى دوجىلدا، ھەر زوو تىوانى دەسەلاتى قانونى خۇى
بەسەر رهوشى دادگايىيەكەدا بەسەپىنىت.

ئەو لەمەك كاتدا نەرم بوو وەك حاكەم رزگارى دادومرى دۇسىيەى
دوجىل بەبى ئەومى بە(سەيد صدام) ناوى صەدامى تۆمەتبار بەينى.
لەھەمان كاتىشدا توندو دەنگ ھەلپرو زوو كۆنترل كاربوو، وەك حاكەم
رەنوف.

واتە ئىجابىياتى زۇر، دەمبەردىنى گونجاوو سىفەتى ياساى پوختو،
باش لەمامەلەكرن لەگەن رهوشكەدا بەدى دەمكرا، ئەم دادومره
عەرمبە بەسەرھتەيمكى دلخۆشكەر مورافەعەكانى دەمكردەومو
دادەخست، بەچەشنىك تىكرەى ناوئەندە سىياسىو ياسا ناسان و
مىدىياكانىش تىبىنىيەمكى واپان لەسەر تىوانا و پىنگەى عامرى نەبوو،
وەك دادومر. بەلام دواجار دەمكەوت ئەم دادومرەش نەك ھەر بەدەر
نەيە لەكەموكورىكو تىبىنى لەسەر ئەدائى دروست نابى، بەلكو

لەھەوتەمەین دانیشتنی دادگایبکرنەگەدا رۆژی ۱۴/۹/۲۰۲۰ گەوتە نێو
هەئەمەکی گەورمەو، بەو هیواپەیی هەئەی لەدەم دەرھاتنێ، نەگ ئێو
دەرۆن، ئەویش لەکاتیگدا سەدامی تۆمەتبار باس لەوہ دەکات
سکاڵاکەران بەدیگتاتۆر ناوژەدی دەگەن، لەپرا ئەلەامری زۆر
بەھیمەنیەوہ قەسە پێپێری و وتی (تۆ دیکتاتۆرنیت و نەبوویت،
کەسانی دەرۆبەرت دیکتاتۆر دروست دەگەن). لەوہختیگدا دەیتوانی
ھیچ نەن، چونکە سەدام پەرسپاری ئاراستەیی کەس نەکردو، بەشینوہ
شەرح ویستی باس لەوہ بکات کەئەو رینگەیی داوہ ھاوالاتی ئاسایی
بگاتە کۆشکەگەیی سکاڵا بکات.

دەمۆدەست و لەدەم دەرھاتنی ئەو رێستانە لەلایەن سەرۆکی
دادگاوە راستەوخۆ کاریگەری خراپی لەسەر بەرپۆہچونی رموشی
ئاسایی دانیشتنەکانی ئەو رۆژە دروست کرد، چونکە دەبوو دوا
پشویەک گۆی لەسکاڵای دوانی تر لەشایەتھالەکان بگێریت، بەلام
دانیشتنەکان دواخرا.

دادۆر وەک ھاتە قەسە دەبوایە بیگوتایە تۆ دیکتاتۆر نیت تائەو
کاتەیی دادگا ئەم مەسەلانە ساغ دەکاتەوہ.

لەو روانگەییەوہ بەپێی یاسادا تۆمەتبار بیتاوانە تائەو کاتەیی
تاوانگەیی بەسەردا ساغ دەبیتەوہ.

بۆیە هیچ پنیوستی نەدەکرد دادۆر ئەو ھەئە گەورەیی بکات.

(رائد جوحى)يش بەناوى دادگاى بالاى تاوانگاتىغوم، بەوہ پاساوى ھىنايموہ کہ دواجار دادومريش (مروؤ)مو وتى تەنيا تەمرگىز کردنە سەر ئەو خالەمو لەبىرکردنى ئەو ھەمووہ رىوشوئىن و ئىجرائاتانى دادگا لەئىنساھوہ نىيە.

کەواتە خودى رائد جوحىش دان دەنئىت بەوہدا کەدادومر ھەئەى فەرمووہ.

پرسىارى جدى و گرنگ لىرمدايە، ئاخۆ ئەمە سەرماتايە کە دادومر تىايدا بىلايمنى خۆى لەدەست بدات؟.

تۆ بئىي ئەمە يەکەم و دوا ھەئەى سەرسورھىنەرى ئەو حاگمە بىت؟. نايא لەم ھەئە فورستر ئەبى جىبى؟ کەبەھىج کلۆجى لايەقى دادومرنىک نەبوو خاومنى دەيان سال رۆل بىننى و دادگاىکردن بىت. ئاخۆ دادومر ھەول دەدات پاساوى قانونى بۆ ئەو ھەئەى بەئىنئەوہ؟. دانىشتنەکانى داھاتوو ولامى ئەو پرسىارانەى لى دەکەوئتەوہ. بەلام ھەئەى گەورمتر لەوہى کەکردى ئەومىيە پاساوى ياساى بۆ داپۆشنى ھەئەکەى بەئىنئەوہ. گەر ئەوشى کرد بەدئىايىبەوہ بىلايمنى لەدەست دەدات.

كوردو ريگه‌ی

ماف سه‌ندنه‌وم، نه‌ك تۆله

كوردو ريگه‌ي

ماف سەندنەو، نەك تۆلە

نايا كورد بىرى لاي تۆلە سەندنەو بووم، يان بەدوای باشتىن چارسەردا گەراو، لەبەرامبەر ئەو ھەموو تاوانانى دەرھەق بەخاك و خەلكەكەي كراو، بۆ ئەوئى مافە زموتكراو، مەكانى بسىنىتەو. لەبەرامبەر ئەو تاوانكارىانەشدا ريگەي دادو عەدالەت بگريتەبەر. بىگومان ھەميشە كورد بەتايبەتەش لەدوای راپەرىنەو (سەربارى تىببىنى زۆر) شياوترىن ريوشوئىنى سياسى و دىپلوماسى گرتۆتە بەر، بۆ گەيشتن بەمافو خواستەكانى.

لەئىستاشدا ئەو كەشووھەوايەي رەخساو ھەرە زۆرىنەي خەلك داوای دادگايى كردنىكى رەواو راستەقىنەي تۆمەتبارانى تاوانى ئەنزال بەكەن، ئەو دەرھاوئىشتەيمەيە كەبەو ئاراستەكارى لەسەر كراو.

كەواتە كورد دەيوئى لەسەر بنەماي سزادانى تاوانباران و دەستنىشانكرىنى ئەوانەي راستەموخۆ بەشداريان كردو، ئەو پەلامارو زنجىرە كارساتانەي لەماوئى شالۆمەكانى ئەنزالدا ھەر لە (پلاندا ھەرو

بىر ياردەمچى جىيە جىيەكەر) لە جوارچىۋى ئەو دۇسيەداۋ خاۋاڭچىرىنى بۇ
مىزۋو كار بىكرىت.

ئەمۇش مەلۇمە ئەوانى ئەمىرۇ لەزىندانان بەشىكىن
لەتاۋانباران. كەسەر كىر دايەتى ئەو شالۇمىيان كىر دۇ. ۋەك چۇن
دەزانىرئى زۇرىك لەتاۋانباران ھىشتا ونن؛ يان لەشانۇكە دۇور
خراۋنە تەمۇو، تاحالى حازر لەدمرەۋى بازىنەى دادگاگە
لەي كۆلەنمەكانى تايەت بەو دۇسيەدان.

ئەمۇش پىرسىارو رامانى لاي چاۋدىرانى دۇسيەى نەمىزالو راي
گىشى كوردستانو بىگرە غىراقىش دروست كىر دۇ.

رام وايە لەماۋى بەرپۇە چۇونى دادگا يەكەدا دۇور نىكە لىيان
راپىچى بەردەم عەدالەت بىكرىن بۇ لىپىرسىنەۋە.

دۇور نىكە لىيان ۋەك شايەتەئالىش بەرامبەر گەۋرە تاۋانباران
بۇستەنەۋە.

بەدمر لەھەر رتوشىك مەبەستە ئەۋە بلىم وا پىۋىست دەكات و
بۇ عەدالەتى خۇى؛ دەبى دادگاۋ دۇسيەى نەمىزال لەدادگا، زۇرىنەى
ناۋە زلەكانى تاۋانى نەمىزال رووبەروو بىكاتەۋە. لەپاى بەشىدارىكو
ھاۋبەشى كىر دىيان لەو سەركىشىانەدا، لەپىناۋ ئەۋەى بەشىۋەيەكى
دروست ماف بىگەرىنەرىتەۋە بۇ زولم لىكراۋ.

بۇ ئەۋەى تاۋانبارە دىيارو بەرچاۋەكانى ھاۋ زمانو غەمىرەش
باجى ئەو خۇيىن رشتىن و غەدرو خىانەتانەيان بەدەنەۋە.

كورد چەندىن سالە خەبات و كۆشش دەكات. بۇ سەنئەتچىلەر
ماھىكانى لەچوار چۆمەي ياسادا لەتىكرى سەردەمەكاندا لەسەردەمە
دەسترۆيشتن و كاتى بەھىزىشدا ئەمە پەيام و پەرجەمە
بەزوتنەمەكەيشى بووم. ئەك تۆلە سەندەمەمە كۆپى كرىنى رەفتارە نى
بەمەروفايەتتەيەكانى دوژمانى كورد.

مام جه لالو

شايه تيدان

مام جەلال و بەتايبەتيمان

دوای ئەومى لەچاوپېتکەوتنىکدا سەرۆک کۆمارى عىراقى فىئىئەل، مام جەلال، بەشئىوازىکى نۆيى تەندروست لەمەپر رەوشى دادگاىکردن و مەسەلەکانى پەيوەست بەسەرورمى ياسا، بۆچوونەکانى خستەروو. لەوەلامى ئەو پەرسىارەدا کەپىي و ترا وەك شايەتخاڵ بەمشدارى دەکات لەدانىشتنەکانى دادگادا؟.

ئەو بەجۆرىک هاتە وەلام سەرنجى دادگا و تەواوى ماف پەروەران و ياسا ناسانى بۆلای خۆى جولاندى.

ئەو ساتەى کەوتى: "کاتىک دادگا بانگم بکات نامادە دەيم".

ئەم دەستەواژەو رەستەمە، لەمەغزايدا چەندىن خويىندنەومى نۆي لەژيانى سياسىي و بەتايبەتى پىگەى سەرۆک کۆمارى عىراقدا هەلەدەگرى. چونکە ئەمە يەکەم جارە سەرۆکىک لەماومى زياتر لە پەنجا سالى رابردووى ئەم ولاتەدا بەناراستەيەك قەسە بکات، کەدمرخەرى ئەومبىي هىچ بەرپەرس و دەسەلاتدارىک چيتر لەعىراقى دوای بەعس و ديکتاتۆريەتدا لەسەروروى ياساوه نابىت و سەرورمى ياسا دەبىي پارىزراو بىت و هەمووان لەبەردەم ياسادا يەکسان بىين.

لەنزىکترىن کاردانەومدا بۆ ئەم دەستەواژەمەى مام جەلال بەمکارى هيننا، جەعفىر موسەوى سەرۆکى دەستەى داواکارى گشتى دادگاگە رايگەياندى: ماناى ئەومەيه عىراق خيىرى بەسەردا بارىو.

ۋاتە ياسا لىسەرۋى ھەم ۋانەمۇيە، ھەر ۋەتەن ئىچىدە يەككەم
كەسپىش كەنەمى خىستە چوارچىنەۋى دەستەۋاژە راستەقىنە كەنەۋى،
مام جەلال بوو كەسەرۋك كۆمارە..

بۇ سەرۋك كۆمارىك كەھەموو تەمەنى لەخزىمەت ئازادىو
بەدەستەينانى مافە زەوتكرارومكاندا بەخەرج دابىئو، سەختىرىن رىنگاى
خەباتى لەشاخو، شىۋاتىرىن شىۋازى سىياسىو دىپلۇماسى بۇ دزايەتى
كردنى دىكتاتورىمەت گرتىپتە بەر، دەپن بەو جۆرە ھەلۋىست بىنۋىنئى.
بەتايىبەتپىش ئەو سەرۋكەى خۇى كەسپىكى مافىەرۋمرو لەرپىنگاى
سندوقەكانى دەنگدان و ھەلۋىزاردنى دىموكراسىيانەۋە گەيشتۋتە ئەو
پايەمە، بەدىۋىكى تردا ئەگەر مام جەلال ۋەكو شايەتخالىش بەشدارى
دادگاى بىكرىدە ناساى دەبوو، چۈنكە خۇى كەسپىكە رىبەرايەتى
بەرمىنگاربونەۋى شالۋى ئەنقالى كردەو؛ لەنزىكەۋە لەگەل خەلكدە
زىاۋە ھىرشى كىمىيىى كراۋتە سەرۋ ئەگەر ۋەك كەسپىكى ناساى
حىساب بىكرىت زەرمەنلىش بوو مالىشى ۋەك شايەتخالىمەكانى تر
رووخىنراۋە، بەدەر لەم خۋىنلنەۋە ياسايمە نامازە بوون بۇ
دەركەۋتن و گۆرۋانى بىنەرمەتى لەبىدى سەرۋكى ۋنات لەقۇناغىكى
نۇئدا، ئەو ۋناتەى كەلە دروستكرىنىمەۋە دوور بوۋە لە پىادەكرن و
مەيلى چەسپانلنى بىنەماكانى دىموكراسى لەنىۋ دامودەزگاكانىو،
پەيرەۋى كردن و رەچاۋكردنى مافەكانى مەۋۇ مەسەلەمەكى جىبايەخ
نەبوۋە، بۇيە كاتىك مام جەلال بەو ھەلۋىستەۋە بىرۋچوۋنە

راستەقىنەكانى خۇي لىم بارمىمۇ دەردمىرى. بىگومىن تەنھالار جى سەرنجى چاودىران و بە خالىكى نوئى لەزىانى سىياسى كىم تەنھالار دەزىمىردىت. تەنیا كەسىكىش دەرفەتى ژيان و مانەمۇ نەدرابىتى لەمىراقتا لەلایەن دەسلەتتى بەمەسەمۇ مام جەلال بوو.

دیارە نەمەش رادى دىموكرائى وىستى مام جەلال و دزایەتى كردنى بۇ دىكتاتورىيەت دەمگىرتەمۇ، بۇيە رۇمىمكەى سەدام حسین ئەمۇ نازادىخوۋازى بەمەترسى گەورە لەسەر دەسلەتەكەى زانىمۇ، لەھەمانكاتدا تىوانا رۇبەرايەتلىكردنى ئەمۇ كوردە خاكىبە بۇ بزوتنەمەكانى گۇرۇن و مەرجەرخان لایان شتىكى دىراسەكرارو و چاومروانكرارو بوو. لەبەر ئەمۇش ھەر كاتىك ئەمۇ لىبوردنە ساختىمى سالا ئە لەبۇنەكانى بەمەس و مۇناسەبەتمەكانى خۇياندا بۇ (ياخىبوان) دەريان دەمكرد. لەدوا دىرى (عافوات) مەكانىندا ئەمۇ دىرە دەنوسرا (ئەمۇ لىبوردنە ھەمۇمۇ كەسىك دەمگىرتەمۇ لەدەرمۇمۇ ناومۇمۇ و ئات تەنیا جەلال تالەبانى نەبىت).

لەپای ئەمۇ رىنگە نەدانەمۇ، دواجار رۇبەرايەتلىكردنى خۇاستەكانى خەلكى كوردستان و ھەبۇونى چەندىن بەلگە بەپىتى ئەزمۇون و رووبەرۇو بونەمۇمۇ ئەمۇ رۇنەمۇ تاوانى ئەنھال ئىنجامدا، ئاساپىە مام كەى بىمۇ بىچىتە بەردەم دادگا ھەم وەك شایەتخالىكى ناو رووداومەكانى ئەنھال و ھەم وەك شكایەتكارىك لەسەر ئەمۇ ناعەدالەتەمۇ دەرفەق بەخۇدى خۇى گەل و نەتەمەكەى كرىوویانە.

تیمی پسیپورو
هه‌لدانه‌وی گۆره‌کان

تېمىسى پىسپۇرۇ

ھەلدانەھومى گۆرەكان

مايكل سۈنى تىرىمىل، ئەو پىسپۇرە بوو؛ ۋەك شايەتھائىكى بىيانى بەشدارى دادگا پىيەكەى كرد.

لەرۋى پىنج شەممە ۲۰۰۶/۱۱/۲۰ و لەبەردەم دادگادا بەموردى باسى ئەو گۆرە بەكۆمەلانەى ھەزەرى موسل و موسەناى كرد، كەومكو تىمىكى شارەزا نىشيان لەسەركردومو ھەئىيان داۋەتمو.

مايكل سۈنى ئەندازىارى مەدھنىمو لەبوارى بەلگەى جىنانى لەكاروبارى گۆرى بەكۆمەلدا پىسپۇرە.

بەدەر بىرپىنە زانستىھەكانى ھىندەى تر دۈسەى ئەنئەلى لەناستى جىھانى و مىدىيادا بەھىزتر كرد. چۈنكە ۋەكو پىسپۇرۇكى زانستى بىلايەن، ئىفادەكانى زۇر بەروونى خستەروو.

ھەر لەدەستنىشانكرىنى شوينى گۆرەكان، ھەر لەشۇوازى كوشتنى كەسەكانى ناو گۆرەكان. ئىنجا دەست نىشانكرىنى جۆرى جلوبەرگ، سالى كوشتن و تەمەنى قوربانىيەكان، ھەموو ئەمانە بۇ مىدىياكان و راي گشتى دۇنيا كارىگەرى زىاترە، لەھەمان كاتىشدا بۇ خودى دۈسەكە لەناو دادگادا بەلگەيەكى مەلوس و باشبوو، لەپال بەلگەكانى ترادا. چۈنكە دواچار فرەلايەنىكى فرە بەشدارى كەسانى غەيرى

كوردىش ۋەكو بائېشتو شايەتخاڭ لەسەر دۇسىمگەر رەھبەرنىڭ تەر
ۋەردمگرىنو مەۋداي كاردا نەھومگانى زياتر دمكات.

مايكل سۆنى بەروونى شىكارىكى خستەرۋو لەسەر چۆنىتى
ئىشكرىنى خۇيان گەدوو تىم بوون. يەككىيان تىمى لىكۆلئىنەۋە
لەشۋىنەۋارو، ئەۋى تىران تىمى پزىشكى دادومىرى (طب عدلى).
لەباسكرىنى قوربانىەگانى نىۋو گۆرەكەدا نامازى بەگۆرپىكدا
كەلەناۋچەى موسن بوۋە.

نەم گۆرە (۱۲۲) قوربانى تىدا بوۋە، كە (۲۵) يان زن بوۋە (۹۸)
يان منال بوۋە.

نەمەش ئەۋ راستىە دوپات دمكاتەۋە كەزئە شايەتخاڭەگانى
دانىشتنەگانى پېشۋوتەر دىئانوت ئىمەيان لەپىاۋەگان جىاكردۆتەۋە.
ئەۋ لىكۆلئىنەۋە توپكارىانەى لەسەر جەستەۋ كەلوپەل ۋە
گۆرەگان لەلايەن پىسپۆر تىمبەلەۋە كرابوون، بەۋ شىۋازەى لەشاشەى
سىنەما سكرىنى ھۆلەكەۋە پىشانى دەدا، ھەر لەزمارەى چاۋ
بەستراۋەگان، زمارەى دەست بەستراۋ، رىزەى گوللە بەركەوتتو بەپىيى
زمارەى گوللە، ھەموۋ ئەۋ نامارو داتايانە كەبەزمانى زمارە روونى
دەكرىنەۋە كارىگەرىيان لەچەندىن شايەتخاڭى كوردى ناۋ رووداۋەگان
زياتر بوۋ..

سەدام حسىن لەبەرگىرىكرىن لەخۆى ھاۋەلەگانى ۋەك جاركەگانى
تەر دەيوىست لەۋ حەقىقەتە حاشا ھەلئەنگرانە را بكات، بەلام

نەيدەتتۇنى. لەبەر ئەمەش نەيتوانى نىكۆلى بىكات لەبەر ئەمەش گۆرى
بەكۆمەل و دروستكىردنى سەدان گۆرى ونى بەكۆمەل لەبەر ئەمەش
دەسلەتتى رۇنمەكەمى ئەودا، بۇيە تەنيا ئەمەش وت: كە (نازانم چ
پەيەننىيەك ھەيە لەنيوان گۆرى بەكۆمەل و دۇسيەمى ئەنھالدا)..

لەكۆتاييدا لىكۆلەر بەتەواوى بۇ دادىگى روونكىردمەو كە
قوربانىمەكان لەگوندىنشىنەمەكانى كوردستانن و گواستراونەتەوہ بۇ
ناوچەكانى بىبابان.

ئەمەششى روونكىردمەو ئەو جلوبەرگانەمى لەبەر قوربانىيەكاندا
بووہ ھەمەوى جلوبەرگى كوردى بوون.

صابر نهلدوریو

عتیادی خاص

صابر نه‌لدوری

عتیادی خاص

یه‌کیک لهو تۆمه‌تبارانه‌ی له‌سهره‌فای دانیشه‌تئمکانی دادگادا دمییوست خۆی به‌کهمسکی بی ناگا له‌ناماده‌کاریه‌کان بو شالووکانی نه‌نفالو ورده‌کاریه سهر‌بازیه‌یه‌کان پیشان بیدات. صابر نه‌لدوری مدیری به‌ریزوه‌به‌رایه‌تی نیسته‌خباراتی سهر‌بازی گشتی بوو. ههر جاریک باس به‌هاتایه‌ته سهر به‌شداری نیسته‌خباراتو به‌تایبه‌تی نیسته‌خباراتی عمسکهری له‌ورده‌کاریه‌کاندا، نه‌وه‌لیده‌دایمو ده‌یوت:

ئیشی ئیمه‌ ته‌نیا کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری بووه له‌سهر ناوجه‌که‌وه‌؛ بوونی چه‌کداری ئیرانی له‌شوینه‌کان. له‌دمرهموی نه‌وه ههرچی روویدایی له‌نه‌نفالدا نیسته‌خباراتی عمسکهری به‌شدار نه‌بووه‌و ناگای له‌و ریوشوینه‌نه‌ نکیه. به‌لام له‌چهند دانیشه‌تئیکه‌ی دواتردا که‌مه‌رخانکرا بو خسته‌مه‌رووی به‌لگه‌نامه‌کان.

دمرکه‌وت رۆلی نه‌لدوری نه‌گهر زیاتر نه‌بوو بی له‌تاوانبارانی تر؛ نه‌وا هیچی که‌مه‌تر نه‌بووه.

وهكو لمبه لگه نامه كاندا دمردمكه ویت. چونكه به شویژنکی زور
زانستیانه له باره ی چونیتی به کار هینانی چه کی کیمیاچی
هه لېژارنی جوړی کیمیاچی که سروشتی به کار هینانه که له شاخ
یان لمدشت له شوینی دارستان له ناوچه ی به فراویدا..

بو به کار هینانی دهسته واژه ی (عیتادی خاص) له مده بیاتی
سهر بازی نه منیو نیستخباراتی رژیم ی به عسدا به مانای گازی
کیمیایی هاتووو؛ له دست نیشانگرندا جوړو ناوگانیان دواوه.
خودی نه لدوری جه ختی له پیویستی به کار هینانی نهو چه گانه
کردو ته وه به چروپری له شالاو مگانی نه فالدا.

لمبه لگه نامه ی که دا که لسی و دووه مین دانیشتنی دادگادا
خرایه پروو؛ به ریو به برایتی نیستخباراتی سهر بازی گشتی. نوسراویکی
نهینو و شخصیو به په له به نیمزای نه لدوری به زر کردو ته وه بو
سکرتیری سهر و کایمتی کومار به ناو نیشانی (استخدام عتاد الخاص)،
لهو نوسراو دا نه لدوری داوا دهکات له ناوچه به فراویه کاندا چه کی
کیمیایی له جوړی زارین به کار نه هینری. چونکه به فرمه که ده بیته
هوی نه هیشتنی کاریگری کیمیایی که مو؛ ماده کوشندو زه هرایه که ی
ناهیلی.

همر لهو نوسراو دا پیشنیار دهکات، غازی خهردهل به کار
بهینری. له بهر نه وه ی بریک ی باشیان له بهر ده ستدایمو سروشتی

گازەكە بە جۆریكە کاریگەری زۆرتەری دەبێت، چوونكە زیاتر دەمینیتمووە؛ ئەگەر لەناوچە بەفراوییهكانیشدا بەكار بهێنری.

دوای ئەوەی دادگا چەندین بەلگەنامەی زیندوو، بەمۆرو ئیمزای تەری صابەر ئەلدوریەموه خستەروو، ناوبراو نەیتوانی وەك پیشتر لەزۆرینە بەلگەنامەكان نكۆلی بكات، هەر چەندە بۆ ماوەی زیاتر لەدوو سەعات گفتوگۆكۆردن، هەولی دەدا خۆی لەنەنجامدانی شالۆمەكان بەدوور بگری. بەلام نەیتوانی لەبەرامبەر زیندوویی بەلگەنامەكان، هیزی پرسیارو، تیبینی دادومرو، داواکاری گشتییدا خۆی دەرباز بكات.

ئەلدوری لەكۆتاییدا وتی: ئەو ئیمزایانە بەسەر بەلگەنامەكانەم بەلێ من كردووم و ئەركینکی سەربازی بوو لەسەرم و نەنجام داو.

سولتان ھاشم و

بەخشینی “نوط الشجاعة” بەنھینی

سولتان ھاشىم

بەخشىنى "نوط الشجاعة" بەنھىنى

بەپنى ئەو بەلگەنامانى لەدادگادا دەخرىنە روو، ھىرومھا بەگەرانبەو بە رووپەرى رۇژنامەو راگەياندنەكانى رۇزىمى بەعس لەسالى ھىشتاۋ ھىشتا، دەردەكەوئىت فەلمەقى بەك كەسولتان ھاشىم فەرماندەى بوو، سەرەكەيتىن رۇلى لەمەمەلىياتى ئەنقالدا ھەبوو. ھەر بەگرتن و راگوستن و سوتاندن و كىمىابارانكرنەو.

خودى سولتان ھاشىم لەدوای عەلى كىمىايى زۇرتىن فەرمانەكانى مجلسى قىادەى سەورمەو سەرۇكايەتى نەركانى جەھىش بەشىۋمەك كەبەدلى ئەوان بىت جىبەجى كردەو.

بۇيە نەك بەر لەتەواو بوونى قۇناغەكانى شالوى ئەنقال بەلگو لەناومرەستى قۇناغەكاندا؛ واتە لەئەنقالى سىۋە بىرىارى پىدانى (نوط الشجاعة) ى بۇ دەدى. بەلام پىرسىارى گىرنگ لىردە ئەومە بەجى بەشىۋمەكى نەينى خەلات دەكرىت؟

ۈمكو لەو نوسراۋدا دەردەكەوئىت كەلەمەكتەبى ئەمانەتى نەينى ھىزە چەكدارەكانەو بە دىۋانى سەرۇكايەتى نىردراۋە لە ۱۹۸۸/۴/۵ كەتيايدا فەرمانى پىدانى (نوط الشجاعة) دەدرىتە سولتان ھاشىم ۈمك

خەلات، لەپای ئەنجامدانی ئەركەكانى لەشلاومكانى ئەنقالدا بوو؛
بەو پەرى سەركەوتوو پەيوە.

ئەم بەلگەنامە پە لەسكو سەپەمەن دانىشتنى دادگادا خراپە روو.
هەر لەودانىشتنەدا سولتان هاشم نكۆلى لەراستكو دروستى ئەو
بەلگەنامە پە نەكرد، لەو بارە پەيوە وتى: مەن شانازى دەكەم خەلات
كراوم، راستىشە بەو شەيوە پە تەكريم كراوم..

لەسەرمەتادا دەپەنەن بەنەهەينكو دوور لەچاوى كامىراو
راگەياندەنەكان خەلاتى بەشداربووانى شالاومكانى ئەنقال كراو، بەلام
دواترو پاش كۆتايى هاتنى قۇناغەكانى ئەنقال بەهوى بىدەنگى
دونىاو رەكخراومكانى مەروۇقدۆستو دەولەتان؛ بەئەيشاو دەمرەجەدارانى
سوپاو سەربازو مەستەشارو سەروك جاشەكان لەدىوانى سەروكايەتى
كۆمار ریزدەكران و؛ بەدەستى سەدام حەسەن خۆى خەلاتى (شەرف)
دەكران.

شاپەنى باسە سولتان هاشم سەركردايەتى ئەنقال پەكو ئەنقال
سۆو ئەنقال چوارو ئەنقال هەشتى كەردومو راستەموخۆ بەشدارى
شالاومكانى كەردو.

بايکوۆتى پارىژمىرانى داكۆكىكار

بایکۆتی پارێزهرانی داكۆككار

پاش ئه‌وه‌ی به‌بریارى حكومه‌تى عىراقى؛ داوهر عه‌بدووللا عامرى له‌به‌رپه‌روردنى دانىشته‌كانى دادگاییه‌كه‌ لا‌برا.

پارێزهرانى داكۆككار له‌تاوانباران به‌میانووى ده‌ستوهردانى حكومه‌تى عىراقى له‌په‌رپه‌شینه‌كانى به‌رپه‌وه‌چوونى دادگاییه‌كه‌. به‌همه‌موویانه‌وه‌ به‌پاریاندا هۆلى دادگا به‌جێ به‌ئێن و بایکۆتى دانىشته‌كانى داها‌توو بکه‌ن.

هه‌رچه‌نده‌ له‌واقیعدا ئه‌وه‌ی له‌په‌رى شه‌فافى و راسته‌موخۆیى بینى دانىشته‌كانه‌وه‌ ده‌بینرێت له‌شاشه‌ى ته‌له‌فزیۆنه‌كانه‌وه‌. هه‌یج فشار و ده‌ستپه‌ردان و رێگره‌یه‌ك له‌قه‌سه‌کردن و به‌شدارى‌کردنى تۆمه‌تباران و پارێزهره‌كانیان له‌ما‌ف و حه‌قى خۆیان به‌دى نا‌كرێت. ئه‌مه‌ جگه‌ له‌وه‌ی تۆمه‌تباران و پارێزهره‌كانیان سوودى‌كى زۆریان له‌وه‌ كه‌شه‌ دیموكراسیه‌ وه‌رگرتوه‌؛ كه‌له‌عراق و دادگا‌كه‌شدا هه‌یه‌.

سهرباری نه مانمش دمربرین و مو داخله کرنی خوئی پاریزمرانی
 داگوکیکار به شیکی زوریان دوورن له به جی هینانی پیشه و مه هاسی
 پاریزمریو، له چوار چنیوهی به هه نند و مر نه گرتن بو هه یبه تی
 دادگایه که رهفتار ده کمه. و مگو ناوهینانی سه دام حسین به (سه مید
 الرنیس) و سوگایه تیکردن به قوربانیان و دمر چوون له و بابته تانه ی
 په یومندی به سکالی شایه تحاله کانه وه هه یه؛ نه مه جگله هه مولدان
 بو دور خسته نه وهی رموتی بابته تی دادگایه که به سافاریکی تر دا.
 له ریگه ی پرسیاری ناچورمه.

هه مرچهنده دادومر چهنده جارینک له وه هه لسوکه موته
 ناگاداریکردنه وه؛ که ده یی و مگو یاساناس و پاریزمر مامه له بکه نه و،
 هه ول بدهن پرسیارو تیبنیه کانیان له چوار چنیوهیه کی یاساییدا
 پیشکش بکه نه. به لام نه وان گوینیان به م لایه نه نه ده دا، به لکو و مگو
 په رومردمگراویکی قوتابخانه ی به عسیزم دوور له پیشه ی یاسا پاریزی
 به جوریک ده یانویست واقیعه که به شیوینن که قوربانیه کانی نه نفال
 تاوانبار بوونه و، نه نجامد مرانی نه نفالیش بی تاوان.

له ناگامیشدا له بهر نه وهی نه میان توانی له بهر امبه ر داد په رومری
 دادومر له رووی یاسای و پاراستنی سه ره به خوئی پیگه که مه وه
 له به ریومبردنی دانیه شته کاندا، هه رومها به جیهینانی نه رکه
 یاسایه مکان له لایه نه ده سته ی داواکاری گشتیه مه وه رو به پروو بینه وه.
 ناچار بوون هولی دادگا به جی به ییلن. به مه به سته ی دروست کردنی

فشار، بەلەم ئاكام دادومر ئەمەي راگەياندا كەنەگەر تاشوا ھەون
پارىزەران سوربوون لەسەر بايگۇتكردن، ئەوا خودى داداڭا لەنۇنلەپتە
پارىزەرى داكۇكىكار بۇ تۆمەتبارن پەيدا بىكاتو لەناو ھۆلى داداڭا
نامادەيان بىكات. تا بەرگى بىكەن لەمۇكىلەكانيان.

مانگی رهمه‌زان و کیمیا‌باران

مانگی رهمهزان و کیمیا باران

"دمه ویت لهسه دامو عهلی کیمیاوی بهرسم بؤچی له مانگی رهمهزاند کیمیا بارانیاں کردین و دایک و؛ باوکمیاں به زمانی رۆزومه گیانیاں له دستدا"

نهمه و تهی په کیک له شایمتحاله مکان بوو. که له بیسته مین دانیشتنی دادگادا له کاتی گیرانه وهی نهو دهرده سه ریانهی به سه رییدا هاتوه له ناو هۆلی دادگادا باسی لێوه دکرد.

شایمتحاله که خه لکی گوندی (ومری) ی ناوچهی بالیسان بوو. به زمانیکی سادمو کوردیه کی رهوانه وه؛ نهو به سه رهاته دوورو دریزو بهر ممترسیانهی بهوردی گیرابه وم که چون له رۆزی ۱۹۸۸/۵/۸ چوار فرۆکهی رژیم هاتوونته سهر گوندمهکیان و کیمیا بارانیاں کردوه.

سه دام حسین بهینی نهوهی هیچ ولامیک یاں سه سهیگی بؤ نهو بهر سیارهی شایمتحال ههبن، بهو بهری خوین ساردیه وه خۆی و عهلی کیمیاویش نقهیاں له خۆیاں بهریبوو.

لهو دهر بهرینانهی شایمتحاله که؛ که ته زووی به گیانی هه موو که سیکه خاومن ههست و که سایمتیی و مرۆفایه تیدا دههینا، جگه

له ووش به گهړانه وه بڼه سو سرددمو هه لویستی دوتلې څو لخواوی
نومستی نیسلا میو ریکخراوه نیسلا میه کان و دموله تانی به لخوا
نیسلا میو عمره بی شور هیی می گه وړه به دی دمکریته له هه مانکاتدا
هه لدانه وهی نه و فایلان ه و دمرخستی نه و راستیانه جگه
له چسپاندنی تاوانه کانی رژیمی به عس له دادگای بالای تاوانه کاند!؛
له ووی سیاسیو ویزدانیش ه وه راسته و خو بی یان ناراسته و خو،
کاریگری له سر لایمی تریش دادهنیت.

گه ورتتر ریمینین؛ ده بینین له و رۆزگاردا له زیر ناوی له مشکری
هه عقاو و خالدو به بهر چه می (نه نفال) دوه له مانگی خیر و ناشتیدا
کور دی به رۆزوو بوو، گوندنشین خاوه ن مزگه وت و خانه قاو زمان
به رۆزوو، کیمیا باران دمکریته له ناو مال و حال و گوندی دووره دهستی
خویدا.

نه بی تاوانی نه و خه لکه چی بیت؛ هه وروکو دواتر پاریزم ری
دهسته ی بهرگریکار له مافی که سیتی نه نفال کراوه کان پرسیاریان
له شکایه تکار کرد.

بڼچی کیمیا باران کراون؟ نه ویش دمو ده ست هاتنه وه لاد و وتی:
تمنیا له بهر نه وهی کورد بووین!.

پييان دھوتين نيوہ جھلالين..

موخه پيبن

پېيان دەۋىتىن ئىۋە جەلالىن

موخەرىپىن

ئەنئەنىۋىي دادىغا! ھىچ پاساۋو تۆمەتو بىيانۋىيەك نەبوو. ژنو مىنالو بىرو خەلگى بېدىقئاع بەو جۆرمى بەسەرىئاندا ھات مامەئەمىيان لەگەئدا بىكرىت.

لەچەرخى تازەدا ئەۋمى جەلادەمگان بەنئەنئەلكرائەمگانىيان كىردەم بەپىۋانەى گىشت ياسا ئاسمانىۋو زەمىنىيەگان: نەك ھەر جىنى نابىتەۋم بەلگو قىۋولى ئاكاتو رىسۋاى دەكات، چۈنكە ئاچۆرىۋو ئامرۇفانەى رەفتارى جەلادەمگان دەرھەق بەژنو پىرو جۋانى ئاۋگرتۇخانەگان بەجۆرىك بوۋە مەگەر ھەر خۋى ئەنئەلكرائەمگان بىتۋانن بىگىرپنەۋمو گوزارشت لەو ژانو ئازارو زولمە بىكەن.

فەۋزىيە مەحمۇد ئەشەرەف يەمكىك بوۋ لەشايەتھالەگان و لەكۆمەلگى زىرپىنۇكى پارىزگى سلىمانىيەۋە ھاتبوو، لەدايكبوۋى سالى ھەزارو نۆسەدو پەنجا بوو.

بەخەمىكى قولىۋەۋە باسى لە ئەمتكىرنى پاكىزەمگان دەكرد بەدەستى ئەفسەرو بەشنىك لەپاسەۋانەگانى نوگرە سەلان.

فەۋزىيە ۋتى: شەۋىۋا ھەبۋە ئەۋ زائمانە پىنچ تاشەش كىچيان لەقاعەگان دەمبەردە دەرەۋمو بەزۆر دەيانىردن بۆلاى خۇيان.

همروهها بيسهرهاتی سځ درینی سهرکهوتی کورې کپړې دادومر
گڼپرايهوه، کهله نوگرسهلمان لهگهڼيدا بووه.

سهرکهوت نمو وهخته تممینی ههشت نو سالان بووه، کاتیک بو
پمیداگرنی تمنمکهیهک ناو فهوزیه خوئی دمگمیهنیتته مهقتورهی ناوی
سهربازمکانی گرتوخانهکهو سهرکهوتیشی لهگهڼدا دمبیت.

یهکنیک لسهسهربازمکان بهفپړوه هاوار پهلاماریان دمدمات و
بمتمفهنگهکهی دمستی کهحمربهی پڼوه بووم، کاتی رایدوموشینی
سهرکهوت بهردهکهوینتو سکی دمدرې.

نهم رووداوه بمبهرچاوی نهفسرو دمردجه دارمکانموه سهربازمه
نمنجای دمدمات بهبی نموی هیچی لهگهڼدا بکمنو؛ بیی بلین بووت
کرد.

دوای تمواو بوونی گڼپرانموگمی دادومر لهپرسسپاریکیدا
بمفموزیمه شکایهتکاری وت؛ نمو نهفسرو سهربازانهی لهوی بوون
نمیان دموت لمبهرچی نیوهیان هیناوه بو نمو شوینمو بهو شیوازه
رهفتارتان لهگهڼ دمکمن؟.

فهوزیه هاته وهلامو بهدادومری وت؛ نموهللا پنیان نهدموتین،
بهلام چمند جاریک کهتوره دمبوون پنیان دموتین نیوه جهلالین..
نیوه موخمرین.

بهگومانم له بوونی نوگره سه‌مان

به گومانم له بوونی نوگره سلمان

صابر نه لدوری سمرۆکی نیستخباراتی رژیمی به عس لهیه کتیک له دانیشتنه کانی دادگای نه فالدا نهم هسهیه کرد.

کچه کوردیکی شایهتجال باسی له خرابی گوزهرانی خویانو نهو بارو بوخهی تینی که وتبوون له گرتووخانهی نوگره سلمان ده کرد، نهو په تاو نه خووشی و مردنه ی به سمر گیراومکان ده ماتو، نهو ته عداو زولمه ی له ده ستلیژی له سمر کچان و ژنان ده کرا به وردی ده گیرایه وه. شایهتجاله که به سادیمی خویه وه؛ وینه ی رووداومکانی ده دایه بهرگوینی ناماد مېوانی ناو هۆلی دادگا که.

کچه که وتی: ژیانمان وک چه همنم وابوو، ههر رۆژمو مردنی هیواشی چه ندین نازیزی خۆمانمان به بهر چاوی خۆمانه وه ددی. له موخ خرابترو ناخوستر له دهر موهی قاعه کان لاشه ی مردومکان ده خرا نه ژیر له، ئینجا سه گهرش و سه گگه لی تر لاشه کانیان دهر ده هینا و ده میان خواردو؛ ده میان شیواندن.

دوای ئەووی شایمتحال لەقسەکانی بوووە دەرۆر محمد

ئەلەرییی رووی کردە تۆمەتباران و پینی راگیانندن پرسیارو
تیبینیەکانی خۆیان رووبەرۆو شایمتحال و شکایمتکار بکەنەوه.

لەنیۆ قسە تۆمەتباراندا ئەووی پەيوەندی بەخودی ناوو بوونی

نوگرسەلمانەوه هەبوو وەکۆ گرتووخانە، لەیەکیک لەدەربرپنەکانیدا
صابر ئەلدوری وتی:

لەرستیدا من گومانم هەیه کەمبنایهک یان سەربازگەو

گرتووخانەیهک هەبیت بەناوی نوگرە سەلمانەوه! لەبەر ئەومش باوەر
بەو قسانە ناکەم کەدموتریت.

هەر لەو ساتموختەدا یەکیک لەنەندامانی دەستە ی داواکاری

گشتی داوای لەدادگا کرد بەپێکھێنانی لیزنەیهک بۆ بەدواداچوون و
ساغکردنەوهی بوون و نەبوونی بینای نوگرە سەلمان. دادومریش
دەستبەجێ بریاریدا بەپێکھێنانی لیزنەکەو داوای کرد بریارەکە تۆمار
بکرت.

ئەووی پێویستی بە تێرمان هەیه ئەو شیوازی مامەلەکردن و

کۆلەواریه بوو کەتۆمەتباران بەشپێرزمییهوه لەماووی
موادخەلەکردنیاندا دەیان نواند، ئەگینا خودی صابر ئەلدوری و
تۆمەتبارانی تر؛ لەنامادەبووانی هۆلی دادگاگە باشتر دەیانزانن ئەو
گرتووخانەیه هەبوو لەکوینیەو بەج شیوازیک هەزاران کوردی
ئەنفالکراویشی تیادا کوزراو ئەتکارا کرانە ژیر لەموو نەگەرانیەوه.

تۆمەتباران بۇ لەخشتەبردن و شیواندنی راستیەکان چەندین تەلەكەبازیان بەکار دەهینا بۇ خوۆ دەر بازکردن لەو شەرمگەرزانی لەجوار جیۆدی ئەو قەفەس و رووبەر و بوو نەو مەیهی کیزانی زولم لیکراودا تینی کەوتبوون، بەلام نازانکو حوکمی قانون تانەو پەری پیدانی ماف مامەئەمی لەگەڵ هەموواندا دەکرد، تا وەکو بگەنە دوا بربیارو بیانوو بربین.

لەبەر ئەو جگە لەو هەموو شایەتەتەلەیی باسیان لەنوگرە سەلمان و دەر دەسەریە بەسەر هینراوەکانیان دەکرد، کە لە دەیان کەس زیاتر بوون.

هینشتا بۇ باشتر دەر خستنی رووی راستیەکان دادوهر و دەستەمی داواکاری گشتی زۆر زیرانە لەگەڵ ئەو رموشەدا هەولیان دەدا بربۆن، تا دەگەنە دوا ئەنجام.

ئەگینا شایەتیدانی چەند شکایەتکارێک لەسەر بوون و زان و زامەکانی ناو نوگرە سەلمان بۇ خوۆی نەك هەر حاشا هەنمەر بوو، بەلکو پیشاندان و دەر خستنی رووی نامرۆفانەیی صابر ئەلدوری هاو قەفەسیەکانی دەگەیانده ئەوجی حەقیقەت.

هیز لهسادهییدا

ھېز لەسادھىيدا

ئەو شايمەتھالانەى لەساتەوہختەمکانى سکاااكرندنا، ئەو پەرىى سادھىكو خاكىتى خۇيان پيشاندا. لەئەوجى ھىزو بىروا بەخۇوہ بوون و دەرخرى حەقىقەتى گىپرانەومى راستى رووداومكان بوون بۇ دادگا. ئەومى ئەوان گىپرايانەوہ مەگەر ھەر خۇيان بتوانن بەوجۇرمو بۇ يەكەم جار لەبەردەم دېرندەترىن جەللادى سەمدى نۇئو لەناو ھۆلى دادگاۋ؛ بەبەرچاۋى راي گشتى دونياو مىدىياكانەوہ بىدركىنن و، گوزارشت لەناخ و بەسەرھات و دەرە سەرىەكانىيان بکەن.

بۇ پياوو ژنىك كەگشت تەمەنى لەگوندى دوورە دەست و كويرة دىدا بەبى خويندن و خويندەوارىى بەسەربردىكو، كەمترىن ناگايى لەدادگاۋ مەسەلە ياسايىبەكان ھەبووبىكو، بتوانى بەوجۇرە ئىفادەمکانى پيشكەش بکات.. لەھەناۋى ئەو ھونەرى دەربرىنەدا ھىزىكى گەورە بەدى دەگرىت.

زۇربەى جارمکانىش بىنەرو دەستەى دادگاگەش سەرسام بکات، ئەوا ھونەرىكى بەرزە.. ھەروەھا ئەگەر بەشىك لەگىپرانەوہمکانىشى

نەبىتتە مەھزەرو نەنوسرىنو، باس لەمەردنى منالارو ئووخانى
گوندىمگەىو ھەبوونى لاشەى گونىنشىنەكانى بەتەنىشتىيەو ھەسكانى
بۇخۇى دەر خەرىگەورەيى تاوانەكەو ئەو واقىيە رەش و تالەى ناو
رۇزگارى نەنقالە.

ئەو دەربىرپانە پەيوەندى بەسۇزو كەوتنە ژىربارى عاتىضەو
نەيە، وەكو ھەندىك لەرۇزنامەكاندا كەوتونمە ھەلى رەخنەگرتن
لەچەند شایەتھائىك.

راستە كورت دەبىرپىن و ئەوەى گرىنگە بۇ دۇسىەو دادگاگە بوترى
باشترەو؛ پىشترىش وچاگترە شایەتھال چەند جارىك رابەنرى.

بەلام لەدوچاردا ئەوەى شایەتھالەكان لەگوزارشتكرىن
لەمەنەتتەكانى خۇيان و ئەوەى بەسەرياندا ھاتووە، زىانى بۇ
دۇسىەكەو ئىفادەكانىيان نابى، بەلكو لەرپووى سۇزەو كاریگەرى دادمەنى
لەسەر ئەوانى تری دەروەى دادگا.

ئەمەش بۇخۇى جىيەك دەگرى. كەوابوو ئەوەى چاودىرانى
دادگايمەكەو ئىمەمانان رەوشى بەرپووەچوونى دانىشتەكان موتابەعە
دەكەين، كەمترىن خۇھەلكىشان و خۇنولدىن و زىادەرپۇى لەلايەن
شایەتھالە سادەو ھەلقولۇمەكانى ناو ژان و ئازارەكانى نەنقالەو
نابىنن.

دىارە شلەژان و كەموكوپىش لەدەربىرپىن و شىوازی بەيەكەو
بەستنى رووداومكان لای يەك دوو شایەتھائىك بەدیدیگرى.

بەلام ئەمە ناكاتە ئەمە بووتى. شايەتچىلەر ئىكەنلىكىنى
پىۋىستە نىن و نەبوون. بەلكو لە دەرئەنجامدا دىتوانىن بلىين ھىزى
شايەتچىلەر بەسەدەيى خۇيانمەۋە ئەگەر زىاتر نەيى لەبەلگەۋ
نوسراۋو دۇكىۋىمىنت و شىرىتە دىنگىيەگانى خودى تاۋانباران ئەۋا
ھىچيان لەبەھىزكىرنى دۇسىيەكە كەمتر نىيە.

سه‌دام و شهر صف

سهدامو شهرهف

لهو لانيحهيمى بهرپرز داواكارى گشتى مونقر نالفرعمون لهيمكهم دانيشتنى دادگادا خستيه روو؛ سهبارت بهناساندنى كارساتهكانى نمنفالو نمو تاوانانمى لهو چوار چنوميهدا روويداوه. سهرمتايهك بوو، تيايدا هه موو تاوانبارانى بهتهواوى هينايه شوک و شلهزان. چونكه بهموردى نامازمىدا بههمريهكه لهتاوانهكانى دژى مرؤفايمتى و تاوانى شهر و تاوانى فرکردنى رهگمزي؛ كهجينوسايديان پى دسهلينرىو. بهپنى ياساى نيودمولهتان لهگه ورفترين تاوانهكان دمژميردرين، سهدام حسين لهبرامبر نمو تاوانانمدا خوئى كړكرد، تمنيا لهسر يهك تاوان هاته وهلام، نهویش دستدریژى سيكسى بوو بؤ سر كچانو ژنانى نمنفالكراوو. حاشاى كرد كهتاوانى لهو جوړه لهسايه دسهلاتى نمودا رووى دابى.. بیدهنكى نمو لهبرامبر نمنفالكرندو گوندو رمزو باخ سوتاندنو، لهگهله نومشدا زينده بهچانكردى مندانو ژنو گهورمو بچوكى كورد، لهرووكش و ناخيشدا بهمهسه لهيهكى ناسايى دانا.. بهلام تمنيا لهزاهردا (اغتصابى) پى

ھەزم نەگرا. چونكە راستەوخۆ لەرئىگەى تەلەفزیۆنمۆلەپەخەش مەگرا. كاتىكەش لەیانزەھەمىن و دوانزەھەمىن دانىشتنى پىش نىومرۆم دواى نىومرۆى دادگا، دوان لەشكایەتكارو شایەتخالەكان باسیان لەشنىوازی مامەلەمەردنى نەفسەرو پىاوانى رزئەمەكەى بەعس دەگرد لەگەلئیان لەگرتوخانەكانى دوبرو تۆپزاوھو نوگرمەلمان كەچۆن و بەچ شنىوازیكى نامرۆفانە وىستویانە پاکییزمىیان لەكەدار بکەن، بەبەرچاوى سەربازو گىراومەكانى ترمومو بردنیان لەناومخە شەودا بۆ زوورە تارىك و ناشىرینەكانیان و بەمەبەستى دەستدرىژی كردنە سەریان، شایەتخالى يەكەم كاتىك باسى لەو سوگایەتیانە دەگرد كەپى كراوھو دواى لەدەستدانى خوشك و براو مەردنى داىكى بەبەرچاوى خۆيموھو دابىنى باوكى لىیان بەبەردەوامى تەعداى لىدەگراو ھەموو ساتى لەپاى ئەو نالەباریانە خۆزگەى مەرگى دەخواست.

لەدەرنەنجانى ئەو مامەلە نامرۆفانەى بەعسىمەگان، سەدام حسىن و عەلى كىمىاوى و ھاوھەلەكانى نەك ھەر نەقىمان لىوھ نەدەھاتو ھىچ ياساوو قسەو ھەلامىكیان بۆ ئەو گىرانەوھى راستیانە نەبوو، كەشایەتخالەكان بى پەردە قسەیان لەبارەو دەگرد: بەلگو خودى سەدام لەو ساتەوھەختەدا ئەو قورنەنەى كەبەدەستىھوھ بوو، كەتەنیا بۆ ساختەكارى بەردەوامىدان بەھەلخەلەتاندنى راي گشتى، لەگەن خۆیدا ھىنا بویە ھۆلەكەو، دەقى قورنەنەكەى كردەو، بۆ ماوھى زیاتر لەچارەكە سەعاتىك چاوى لەسەر لاپەرەھەكى قورنەنەكە بوو،

ديار بوو كەھەر بۇ خۇخلەفاندنو خۇ دزینەوہ بوو لەو باشە پوزدان
 ھەزینانەى ئەو كیزۆلە كوردەى؛ كەبەوپەرى سادىمىي خۇلەنەو
 بەكارىگەرەكى دەروونى ناخ سوتاندنەوہ ئەو تاوانانەى دەرھەقى
 كراوہ دەگىرپاىەوہ. خۇ كەركردن لەناست ئەو حەقىقەتە تالانە، ئەو
 ھاتنە گۆيەى دانىشتنى يەكەمىشى دەم بەست كرد، كاتىك داواكارى
 گشتى لەناو لانیحەكەيدا باسى لەئەتكردنى كیزۆلەى كورد كرد
 بەدەستى بەعسىەگان. ھەر لەھەمان دانىشتندا دواى ئەوہى دادوہر
 داواى كرد شكایەتكارىكى تر بىتە ھۆلەكەوہو ئىفادەى خۇى بدات.
 شۆرە زنىكى تر بەجلو بەرگى كوردیەوہ رووى كرده دادوہرو، دەستى
 كرده گىرپانەوہى ئەو زولەو تاوانانەى دەرھەق بەخیزان و ھاوزمان و
 ھاوگوندىەكانى كراوہ. پاشان باسى لەگواستنەوہیان بۇ قەلای
 قۇرمتوو، پاشتر بۇ دویزو؛ نینجا نوگرسەلمان كرد. لەباسكردنى ئەو
 دەستدريژیانەى كراوتە سەرى ھەمدیس صدام، لەگەل ئەوہى ژنە
 كورد كەوتە باسى ئەو بى ئابروویەى دارودەستەكەى صدام
 دەرھەقىانى كردوہ. ئەمىش يەكسەر لەسەر كورسىمەكەى خۇى لەناو
 قەفسەكەوہ بەدانىشتنەوہ بەلای دەستەچەيدا وەرگەراو دەستى
 كرده نوپزكردن بەو جۆرە خۇى خەرىك كردو زیاتر لەھەشت
 دەقیقەى پى چوو، گوايە نوپز دەكات. بەبى ئەوہى دادوہرىش
 ناگادارى بكاتەوہ لەوہى؛ كەپنویستە نوپزەكەى دوابخات و گوئ بۇ ئەو
 چەرمەسەریانە رادىرى، كەبەسەر كوردیاندا ھیناومو نوپزەكەى

دوایخت بۆ کاتی پشوو. لهو دانیشتنانه دا زۆرترو زیاتر پوون یوووه
کەسەرائی ئەو پزیمه چەند بەستە زمان و دەستە وەستان پوون
لەبەردەم سایدی گوفتارو ئیفا دەی پاکیزەکانی کوردستاندا.
لەناویشیاندا سەدام کە لەوان زیاتر خۆی بەشەرەفمەند دەزانێ،
بێدەنگی و شەزانی و خۆکەڕدنی هەلبژارد.

گۆرى بەكمەن دوور لەسياسەت

گۆرى بەكمەن دور لەسىاسەت

گۆرە بەكمەنەكانىش دواجار دەبنە كارتىكى بەهیزتر. لەپال ئەو
هەموو كارتانەى لەدۆسىەى ئەنئالدا تاوانبارانى ئەنئالان پى
رووبەرود دەبنەو، وەكو چۆن لەدەستپىكى دادگایبەكمەن نامازدەن
بەگۆرمەكى (حەزەرى) لای مۇسلى؛ ئەوانەى جنوبى عىراقىش،
بەشىكبوون لەخالە بەهیزمەكانى ئەو لائىحەمەى داواكارى گشتى
لەبەردەم دادگادا پىشكەشى كرد.

لەهەمووشى گىرنگىر راگەيانىنى ئەو پىشكىنەنە بوو
كەشارمەزايانى نىودەولەتى لەبوارى ناسىنەمەى نىسك و پروسك و
مىزوى تىاچوونى مەرفەمەكان، ئەو گۆرانەيان هەلداوتەومو دواى
پىشكىن ناسراومەتەمە كەگوردن و لەشالومەكانى ئەنئالدا تىاچوون..
هەنئانە ناو دادگای ئەو تىمە هەنئانە ناومەى بەلگەمەكى جىهانى
زانستى بىيانوو بىرتەر..

لەئىستادا ئەمەى دەمىنئىتەمە ئەو راستىمە كەسوكارى ئەنئالەكان
دواى دەستپىكردنى داداگاردنى بەشىك لەتاوانبارانى ئەنئال. هەشتا

جاومېروانى ھىنانەھوى ئىسك و پروسكى نازىزە لىدەست جۇمھۇرىيەتتە بىتايىبەتئىش پاش ئەھوى ئەھوان و ھەموولايەكىش تىنگەشىتن گەتەشپا كەسىك لەھو سەدان ھەزار كەسە بەزىندەھوى لەسەر ئەرزدا نەھاون و زىندە بەچال كران.

سەربارى ئەھو ھەقىقەتە تال و جەرگېرانە، جگە لەسزادانى تاوانباران بەھىۋاي شادبۇونەھون بەجل و ئىسك و پروسكەكان. تاومكو چىتر گۇر غەرىب نەھون و لەنامىزى نىشتەمانى داىكدە بەرپو رەسم و بەدىار كەسوكارەكانىانەھو بەخاك بسپىردىرن.

ئەھوى تىببىنى دەكرى ھىچ لايەنىك بەتاسەھو جدىمەتەھو لەدەھوى مىكانىزىمىكى عەمەلەھو گونجاۋدا ناگەرىن. بۇ رەھواندەھوى ئەھو خەمەھى كەسوكارى ئەھفالىەكان و، لەپالبا ئەھرى ئەھفالىە نىشتەمانى خۇيان بەھى بگەھەن، ئەھە جگە لەھوى تاكاتى نووسىنى ئەھ بابەتەش. رۇزانە لىرەھو لەھەھوالى رۇزانەھو كەنالەكانى تىرى راگەھاندەھو دەبىستىن و دەبىنىن لەھرىك فلان شارۋچكەھى جىنوبى عىراق و لەفىسار سەھراى عەرەبستاندا گۇرى بەكۇمەھل دەدۇزىتەھو؛ زۇرىنەھى ئەھو گۇرانەش بەھلۇبەھرى بەكفەھى بۇھواندا دەناسرىنەھو كەلە كوردە ئەھفالىكراۋەكان.

دووبارەھو چەند بارەھوونەھوى لەھ جۇرە ھەوالانە لەھوئىن و بەھىۋازى جىاجىا، نەھولان و نەھىزانى ھكومەت و دەسەلاتى ئەھە بۇ بەھىرەھو چوون و دانانى رىۋشۇئىنى پىۋىست بۇ ھىنانەھومىان ۋاى

لەخەلك و كەسوكارى ئەنڧالەكان كرددوه ئەو هيوايەستىيان ئەلە كزتر
بىن.

لەربردودا رىكخراوى تايىمت بەهينانەموى گۆرە بەكۆمەلەكان
لەلەين وەزارەتى ئاوارەو ئەنڧالەمەو دامەزرا.

بىن جىيى نابل بېرسىن؛ كوا كارو كرددەوكانىيان؟ لەم درەنگ
وەختانەشدا تەرمى (۵۱۲) قوربانى لەبەرزانييەكان هينرانەمەو
كوردستان، ئەمويش لەرىنگى سەركردە بارزانىيەكانەمەو، مشورى
عشىرەتمەكى خويان خواردووەو كاريكى باشيان كرددەو.

بۆيە حەقە بېرسىن ناخۇ كى لەخەمى هينانەموى ئىسك پروسكى
(۱۸۲) ھەزار مرؤفى گۆر غەرىبى ئەنڧالبوودايە.

وەك چۆن شورەيىمەو نابل هيج حزبو لايەنىك ئەنڧالو،
دۆسيەكەىو، گۆرە بەكۆمەلەكان بخاتە چوارچىموى سىياسەتەمەو، بەو
مەرامو بيانومەو كاريان لەسەر بكات.

ئاومەش ناكرى لەدىدى حزبىيانەمەو بېروانىتە ئەو كۆستە
گەورانەو، بەكارهينانىيان لەبەرزەمەندى ئەم لايەن يان ئەو لايەندا.
بەتايبەتەش كاتىك بەبېردا ھاتنەمەو بۆ هينانەمويان دەبىن لەناو
خەلكو، لەكام ناوچەو لەكوى زۆرتەين قوربانى ئەنڧالى لىيە، ئالەويدا
بنيترەين.

باشترین قه‌رمبوو کردنه‌وه

باشترین قەرمبووکردنەوه

زەحمەتە هیچ دەسەلات و ولات و بانکیکی گەورە نیو دەمۆلتی
بتوانی بەبارتەهای ئەو زیان و لەدەستدانەیی کورد لەئەنقەلدا لینی
کەوتووە، بەنیووە بگرە کەمتریش قەرمبوو بکاتەوه.

ئەگەر هەموو کوردستان پێ بکەن لەخێرو بیری مادی ئەوا
هێشتا ناتوانن پێکی باش لەو کاریگەریە خراب و لێکداپێران و
هەتەکاندانەیی بەسەر کۆمەلگای کوردەواریدا لەسالی هەشتاو هەشتا
هینرا پارسەنگ بەدەنەوه.

جگە لە سوتان و لەناوبردنی ئەو هەزاران گوندو رەزو باخ و
بێستان و کانیوو سەرچاوە گرنگانەیی ژێرخان و ژیان، لەگەڵ ئەمۆشدا
لەکوشتن و بێسەر و شوینکردنی ئەو سەدان هەزار مەرفە بێدیفاعە،
لاموانیە بەگرتنەبەری هیچ رێو شوین و بەرنامیەکی چەند گەورە
فرەلایەنیش بێت بتوانی لەچێوی ناولێنایی قەرمبووکردنەوهی
زیانەکانی شالۆی ئەنقەلدا جینی خۆی بگریت.

لەبەر رۆشنایی ئەو راستیانەش پێوستە هەموو ئەو کەسێکە و رای گشتیش ئەو حەقیقەتەیان لەبەر چاوی بەت کەبەر لەبەر کەسێکە و لەبەر کەسێکە و قوربانیانی ئەنفال کوردوتەنی (گەرفانیان نەدوریوەتەوه) و لەچاوی قەربووکردنەوهی ماویدا نین.

ئەو ژانە بەسوینیانەش کەهەتا لەژیاندا ماوێ پێوی دەتێنەوه، بەهیچ کەرستەو تەقەتێکی مادی ساریژ نابێت و تەعویزی لەدەستچوونی ئەو هەموو رۆح و گیان و ژیانەیان کەبەر لەئەنفال تێیدا ئەژیان پێی نادریتەوه. بەلام ئەوهی لەم دۆخدا کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال بەپەلە یەكەم مەبەستییانەو: چاوی قەربووکردن، دادگاییکردنی تاوانبارانی ئەنفالە بەشیوازیکی عادیلانە.

هەر ئەوهش لای ئەوان باشترین و شیواترین قەربووکردنەوهیە بۆیان، خۆشیان تەنیا خوازیاری ئەوهن لەبەر چاوی دویا و هەموو ریکخراوە مرفدۆست و زەهیزمکانی جیهان؛ ناکام لەماوی سزادانی ئەو تاوانبارە گەورانەیی عیراقەوه بەدرشتی بزانی لەرۆژی خۆیدا چ شالۆویکی دێندانەیی بێوینە دز بەهەموو بەهاکانی مەرووفو مەروفاوەتیا بەسەردا هێنرا.

هێشتاش لەناو غوباری ئەو کۆستەو، ژانی ئەو زامە بێ قەتەماغانەدا رۆژگار دەیانگوزەرتینی.

حەقواوە رای گشتی دویاش بەر لەهەر شەرۆفەو خۆیندەوهیەك، ئەو راستیەیان لا بەچەسپێ کەباس هاتە سەر

قەرىمبۇوكردىنمۇ كەسوكارى ئەنئەلىكراۋمىكان؛ ئەۋەتتە ئۇنى كەسوكارى
ئەنئەلىدا بەھەر بارىكىدا زىيانىان بەرگەتتە (بىجگە لەۋەقە لەۋەقە)
جۆرە مافىكىيان ھەمە) باشتىن قەرىمبۇوكردىنمۇ بۇ ئەۋان بەر
لەھەرشتىكى تر بەرپۇەچۈۋى رەۋى دادگايىكىردى تاۋانبارانە
بەشىۋەمكى دادپەرۋەرانمۇ، بەسزا گەمىاندنىانە لەجۋار چىۋەقە ياساۋ
عەدالەتدا.

که کم، یازیاتر له ۸۲هه هزار

كەم، يازياتر لە ۱۸۲ ھەزار

ھېشتا ناماریکی دروستو تمواو لەسەر ژمارەو؛ ریزەى ھەموو ئەو کۆمەلە مەرۆفەو خەلکەى ونگران و تیاچوون لەئەنفالدا لەبەردەستدا نىیە.

ئەم کەلینە دەرگەریتەووە بۆ کەمترخەمى حکومەتى ھەریمى کوردستان و ئەو دامودەزگایانەى نەرکى نامارو کاروبارى ئەنفالکراوەکانیان لەئەستۆ بوو.

چەند ھەولێکى تاکەکەسى ھیتەر دراو، بەلام گشتگىرو ھەمەلایەن نەبوون و نین، کەناماریکی راستو سەرچەم ناوچە ئەنفالکراوەکانى کوردستان لەگوندو شارۆچکەکانى لەخۆگرتى.

ئەو ژمارەى بڕاوتە بالای کۆستى ئەنفال (۱۸۲) ھەزار، جگەلەوى ژمارەى سیاسىیە، لەناو ئەدەبیاتو نوسین و راگەیاندنیشدا چەسپىو.

باس کەھاتە سەر ژمارەى ئەنفالکراوەکان بە (۱۸۲) ھەزار ناو دەبرین. لێرەدا قسە لەسەر کەم یان زۆرى ژمارەى قوربانىیەکان نىیە، بەدەر لەو ژمارەى ناوئەنە سیاسى و راگەیاندنەکانى کوردستان نامازەى پى دەدەن ئەوەندەش رەمەکى نىیەو؛ نزیکە

لهژمارى دانىشتوانى ئىو هەزاران گوندانەى بەر شالۆمگان كەوتن و سوتىنران و تەختى زموى گران.

لهماوى رابردوودا چەندىن ناوئەندى مافى مرۆفى جىهانكو؛ كەسايەتى عەربو خودى ئەنجامدەرانى تاوانى ئەنقال باسيان لهژمارى نزيك و هەندى جاريش زياتر كرده لەسەدو هەشتاو دووھەزار.

لەمەكئەك لەدانوستانەكانى نىوان بەرى كوردستانكو رژىمى بەعسدا لەسالى ۱۹۹۱، لەووەلامى داوايەكى سەرگردايەتى كورددا سەبارەت بەچارەنووسى (۱۸۲) هەزار كەسى ونبوو لەكارەساتى ئەنقالدا، عەلى كيميائى لەو پرسيارو بەتايبەتەيش لەو ژمارەيه سەغلتە دجىكو بەتورپيەوه دەلى: تىكرى ئىو ژمارەيهى لەئەنقالدا كوژراون لەسەد هەزار زياتر نەبووه.

(ميدال ئىستووچ) لەراپۆرتى خۆيدا سەبارەت بەژمارى ئىو كەسانەى لەئەنقالدا لەناو براون. لانى كەمى بەپەنجا هەزار يان رەنگە (۱۰۰) سەد هەزار كەسى خەمڵاندوو، كەزۆرەيان ژن و مندال بوونه. هەروەها ئامازە بەموش دەدات ئىو تياچوونە لەساتەومختى شەرو پيكدانەكاندا نەبووه.

سەمىر خەليل كەناوى راستەقەينەى نوسەرى عىراقى كەنعان مەكئىمە، لەچاوپيەكەوتنىكيدا لەگەل رۆژنامەى (دى تاگس جاي تونگ)ى ئەلعمانى سەبارەت بەكوردەقراڤ دەلى: لەلايەن رژىمى

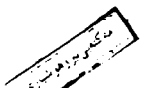
بمعسوه (۱۰۰ تا ۲۰۰) هزار مروؤفی كورد له ناوبراون و زورمئكن لهكاتی شالو مكانی نهفئالدا بووه.

شایهت حالئیکی گهرمیانیش لهساته وهختی بردنی نهفئالکراومکاندا بهرمو جنوب تهنیا له دلی خویدا دهرسی: خویه نهو هه موو قافله خه لکهی دهرؤژه بهسمریه که وه دهرین و کوتایی نایه بو کویان نه بهن!

که م یان زوری ژمارهی هوربانیان کاریگهری نهوتوی لهسمر دؤسیه که نابیت به بیچه وانهی هه نلئک له وانهی راهی تری بو دهکن.

له راستیشدا نه گهر کتومت نهو ژمارهیهی باس دهکرت راست دهر نهچی. نهوا خودی نه انجام دهرانی تاوانی نهفئال دانیان بهسمد ههزاریکدا ناوه که کوشتونیان له نهفئالدا؛ بیگومان سهدان ههزاری تریشیان به نه خوؤشکی بهرته وازهی له نؤردوگا زوره ملیکاندا ژیان دهگوزهرینن.

بهره و دادگا

بەرھو دادگا

دوای ئەمۆى لەلایەن دادگاى باللاى تاوانمکانەوہ بۆ نامادەببویون لەچەند دانیشتنیکی دادگادا؛ وەکو میوانى چاودیر داووت کراین بەشداری بکەین لەببینى چۆنیتى بەرپۆمچوونى رهوشى دادگایبەمکه، رووبەرپوو لەناو هۆلى دادگادا، جۆرى مامەلەکردنەکان لەگەن یەکیداو بەتایبەتیش کەمەندیک لە گەتوگۆو لێپرسینەموکان لەتەلمەزینەموه پیشان نەدەدران.

بەو مەبەستە رۆزى هەینی ۲۰۰۶/۱۰/۶ لەگەن هەریەک لە (محمد حمەسالىح تۆفیق، لەتيف فاتیح فەرەج، تەها سەلیمان، عومەر محەمەد، عەبدوللا کەرىم مەحمود، مەجید سالىح، سالىر مەحمود)، بەو پێیەى ئەم ناوانە لەو کەسانەن لەرووی نوسین و کاری رۆژنامەوانىیەو، بايەخ بەئەنقىال و تراژیدیاکان دەدەن.

کاترۆمیر دووی پاش نیومرۆ لەسەلیمانیهوہ بەفرۆکەى مەدەنى بەرپۆکەموتین بەرھو بەغدا، بەر لەفرینى ئیمە شایەتخالەکانیش بەفرۆکەیمکی تايبەت کاترۆمیر دوانزەى نیومرۆ رۆیشتن. بەر لەمۆى بگەینە ناو هۆلى چاومروانى فرۆکەخانەکە شایەتخالکانمان بینى کەسێکیان لەگەلدا بوو بەرپرسیکی حکومەتى هەرىم بوو.

ھەر لەدوورمۇ بەدەنگىكى بەرز بېيى وتىن ئىمۇ شايەتچانەكانم
ھىناۋە! بەبىن حسابكردن بۇ ھىچ حالەتتىك و ئامانەتى پاراسىتىشى
ۋەزىفەكەي، چونكە لەم ناۋە رېبوارو خەلكانى تىرىش ھەببون.

لەمۇمە جارىكى تر ئەم ۋەئەئەتەم لازىندوو بوۋمۇمە كەئەم كوردە
نەئىنىكو حساباتكردنى وردو ھەندىئە مەسەلە ھەمىيە نايزانئەو ھىشتا
زۇرمان ماۋە!

كەفرۇكەمكە فرۇكەخانەي بەجىئەئىشت، بۇ يەكەم جارم بوو
كوردستان لەئاسمانەۋە بېيىنە، بۇ يەكەم جارىش تىگەئىشتەم ۋلاتەكەم
ۋشك و چۆل و كەم سەموزايىمۇ ھىشتا سود لە ئاۋو رووبارو كانىاۋمكانى
ۋەرنەگىراۋە بۇ جۋانكردنى، توركىياۋ ئىرنەم لەئاسمانەۋە بېيىنەۋە
چەندە تەرۋو زەمىنى يەكپارچە باخ و دانەۋىلەۋە سەۋزايى بوو.

كوردستام لەئاسمانەۋە بېيى ۋلاتى ھەزارىكو ۋشكايى.

يەكەم جارىشەم بوو سواری فرۇكەي عىراقى بېم كەھەرگىزو
جارىكىش بەم جۆرە بەخەيالەمدا نەھاتبوو، رۇزىك بېت و فرۇكەي
ئەم ۋلاتەي ھەمۇمە تەمەنى منالى خۇم و خوشك و براۋ دايك و ھاۋ
گوندىيەكانى پېرېر كوردبوو لەترس و تۆھاندىن. بەتايبەئىش بۇ
مەبەستىكى ۋەك ئىمۇي ئىمەي بۇ بانگەئىشت كرابوۋىن ھەرگىز
چاۋمېروان نەكراۋبوو.

لەۋرپلە ئەم گوندەي كەدەكەۋىتە ۋولايى گەرميان و لەسالى ۱۹۸۲
تاۋمكو نەئەئەلەكان لەۋى نىشتەجى بوۋىن، ھەر كە دەنگى فرۇكەم

كۆپتەر ئەھمەت. قىزمو ھاۋارى ھەممۇ، مەرۋفۇ نازەلى ئاۋۇھى تىنكەن
ئەبۇ، ئەو ترسو ھاۋارە لەگەن گەورە بوونما ھەر گەورە ئەبۇ.
قەت ئەو ترسو زەندەق چوونەم لەبىرناچى؛ كە (سىروان و
سۆران) كاتىك كۆپتەر ئەھتە سەر ئاۋايىو رامان دەكرە ناو
(مەلجەنمەكەو) لەناو مەلجەنمەكەدا ھاۋارىيان ئەمكرد، دايە چەقۇيە
بەكە بەسكمانا بانئىتر گوئمان لەو دەنگە نەبى.

ئەبى چى لەدەنگى تەيارمو كۆپتەر تۇقئىنەرو ترسىنەرو
مەرگەينەرتر بى؟ بەو پەرى دۇنيايىيەو ھىچ؛ بەتايىبەتەش ئەو
كاتەى ھەست دەكەى دەنگەكە لەسەر سەرتەو خەرىكە ھەتتەگرى يا
دەتپىكى.

نىوان سەلىمانىو بەغدا بەسكو پىنج دەقىقە تەيكرەو،
لەفۇكەخانەى بەغداى نىۋەمۇلەتى دابەزىن. فۇكەخانەىيەكى
گەورەو سەربازگەيمەكى گەورەى ئەمەرىكايىو ناۋچەيەكى پارىزراو
لەمەترسى تىرۇرو تىرۇرىستان.

لەئىۋە بەرەو ناۋچەى سەوز بەرىكەوتىن ھاگم ئەھمەدى
ئەندامى پەرلەمانى عىراقى ھاۋەلمان بوو، ماۋەى ئەو رىگايە
تادەگەيتە ناۋچەى سەوز بەرىگاي مەرگ ناسراۋە، بۇيە
بەخىرايىيەكى زۇر ئەو رىگايە تەى كرا، چەندىن پەرسگەى سەربازى
ئەمەرىكىمان تىپەرانە.

لەيھەكەڭ لەبازگەكاندا سەگى بۆلىسى پىشكىنىنى شۇنچە كە
بەتوانجەمۇ بەھاۋەلەكەمانى وت: جەنابت نۆينەرى شەعبىو سەككىز
سەرو سەتمان نەپشكىنى، ئەمە كەى حكومت دارىيە، ئەمە كەى
سەرومىرە ئىۋە ھەتەنە. ناۋچەى سەوز: ناۋچەپەكى دابراۋە لەتەۋاۋى
ناۋچەكانى تىرى پاپتەخت.

ھەركەسو شۇفەرىك كارتى تاپبەتى پىنەبىن ناتوانى داخلى ئەو
ناۋچەپە بىنى، چۈنكە جگەلە مام جەلال كەبارەگاگەى بردۆتە
دەرمۇدى ناۋچەى سەوز. ھەمۇو حكومتو پەرىلەمانو دەزگاكانى
دەۋلەتو سەفارتەكانو مالى بەرپەرسان لەۋى كۆبۈۋنەتەۋە، بەبىنەى
دادگاىيەكەشەۋە.

لەناۋچەى سەوز لەۋبەرى شۇفەكانەۋە بەدرىزايى ھەزاران مەتر
بىنەى نۆئو بالەخانە دروست دەكران، يەكەكە لەھاۋەلەكانمان پىنى
راگەياندىن ئەو بىنەيانە بۇ بالۋىزخانەى ئەمەرىكەىمۇ؛ ۋا پىرپارە
بۇسالى ۲۰۰۷ تەۋاۋ بىنۋو گەۋرەترىن سەفارتى ئەمەرىكەى دەبىت
لەھەمۇو جىھاندا. لەمۇۋە دۇنياتەر بۇۋمەۋە، كەجىنەشتىنى عىراق
لەلايەن ئەمەرىكەىيەكانەۋە بۇ چەندىن سالى تىرىش بەشەكە لەمەحان
باس لەۋۋش كرا؛ كەسەفارتە نۆيەكە پىنج ھەزار كارمەندى
پىۋىست دەبىت بۇ كارگردن تىپىدا.

دیداری دادومر محمهد خلیفه نهلربی

بمببستی گماندنی پرسو سورهخوشی لیکردنی بههوی لهدستدانی زاواکیموه کتیروریستان لهپهلامارینکیاندا کوشتبویان و خوشکهکی دادومریش بریندار بیوو، هر نه و روزهی گمیشتن بؤ شهوکهکی سردانی مال دادومر محمهد خلیفه نهلربی مان کرد. نهوشمان به فرسعت زانی بهناوی خهلکی کوردستان و کسوکاری نهفالقراومکانهوم، سورهخوشی لیبکمین و ههلوسته یاسایو عادیلانهکانی بهرز بنرخینین، ههروهها دمرهفتیکی باش رهخسا بهکراومیی باسمان لهواقیعی تیروانین بؤ رهوشی دادگاییمکو رای خهلکی کوردستان لهسر نهائی دادومر خویو، نهو تیبینیانهی ههمانبوو بهوردیو بهروونی خستمانه روو، دادومر پئی خوشبوو بزانی؛ کهخهلکی کوردستان لهج ناستیکدا موتابهعی بهریوهچوونی دانیشتنهکانی دادگاییمکه دهکن.

دیاربوو مەبەستیشی بوو کەگەل کوردو کەسوکاری ئەنقەلەکان
لێی رازی بن لەسەر پاراستنی عەدالەتی دادگاگەو لانەدان لەسەر تۆتو
یاسایەکی.

لەو سەردانەدا بەروونی هەستمان بە نیگەرانی موعاناتی
دادوهرمگە کرد، لەباری هەبوونی مەلانیی تایەفی کە لەعیراقد
بەجۆریک پەرمی سەندوو، گەشتتۆتە ناو دەستە ی دادگاگەش، ئەو وای
پیشان دەدا کەئەو ئەندامانە ی دەستە ی دادگایە کە کە لەعەرەبی
سۆنەن، هەندێ جار کێشەو گرفتێ بۆ دروست دەکەن.

لەگاتیکدا راند جوحی سەرۆکی هەینە ی دادگای بالای تاوانەکان
لەعەرەبی سۆنە یە.

لەمالی داوهردا سێ کەس لە یاری دەدەرمانی لەوێ بون بەر لەوێ
هەستین یەکیک لە یاری دەدەرمانی بەپێکەنینەو و تێ سەدام و
ئەوانی تر لە ئەنقەلدا دەرباز نابن.

مەمەد ئەلەرنی زۆر بەراشکاوی باسی لە کاریگەر یەکانی
کارەساتی ئەنقەل کرد؛ لەسەر هەست و بیری و لەبەر امەردا و تێ بوو
دەربەینانە ی شایەتە حالەکان هێندە ی تر ناستی زۆنم و تاوانبار یی و
بێبەزەبی سەدام و دارو دەستە کەم زیاتر لا دەچسپن، بەلام ئەمە
ناهیتم کاربکاتە سەر پاراستنی بێلایەنی دادگایە کە، نا شهینم بکەومە
ژێر باری سۆزەو.

باسی ئهوهیسی کرد دۆسیه‌ی نهنفال دۆسیه‌یه‌کی زۆر گه‌ولکه‌مه‌نده
به‌به‌لگه‌ی زیندووی همه‌ لایمه.

دیمه‌نیک له‌مائه‌که‌ی نه‌و حاکمه‌ عمرمه‌دا زۆر سه‌رنجی راکێشاو
پرسیاریکی جه‌وه‌ه‌ری لامدروست کرد، ئه‌ویش بینینی وینه‌ی مام
جه‌لال بوو به‌هه‌ل‌واسراوی له‌سه‌رووی زوورمه‌که‌دا.

وه‌کو کوردنیک زۆر که‌یف خۆش بووم به‌و دیمه‌نه، چونکه‌ له‌وه‌وه
تیگه‌میستم که‌مام جه‌لال له‌به‌غداش هه‌ر زوو توانیویه‌تی به‌جێته‌ ناو
دلی خه‌لکه‌وه.

بينيني صدام لهوؤلى دادگادا

بەئینىنى صدام لەھۆلى دادگا

رۆزى ۲۰۰۶/۶/۱۰ بەئینىھەكەى لەبەردەم بەئیناى ئەنجومەنى،
نۆینەرانی عىراقىھەو بەسەیارەى تايبەتى دادگا، كەپاصىكى داخراو
بەو، لەگەل چەند كەسىكى بەئینىدا بەئینىانین بۆ دادگا كە لە
رێوشوونىكى ئەمنى زۆر چەروپەدا كەیشتىنە ئەوئ.
تاناو ھۆلى دادگاىبەكە چەندین فلتەرى پشكنین ھەبەو؛
بەئامىرى نۆئ.

كاتژمىر نۆو بەئینا دەقیقە كەیشتىنە ناو ھۆلى دادگا لەبەشى
سەرھەى ھۆلەكەدا شوئىنى مەوانەكان بەو، مەوانەكان بەئىتى بووین
لە نۆ كوردو ھەوت بەئانى؛ كەپەرسىارمان كورد؛ ئەم بەئینانە چ
كارەن؟ وتیان نۆینەرى دادگاى ئەوروپى، دادوھىرى بەئانى و نۆینەرى
رێكخراوى مەرۆف دۆستو؛ بەرپەرسى یاساى سەفارىتەكانن.

بەر لەھەى دانىشتنەكە بەكەرىتەھە لەشوئىنى خۆمان دانىشتین و
ھەركەسەو ئەمىرى گۆنگرتنەئان (ھەیتفۆن) داىنى، كەچوار كەئالى
ھەبەو، كەئالى سەردەنگى ناو قاعەكەى دەگواستەھە، كەئالى بەك بۆ
زمانى عەرەبى، كەئالى دوو بۆ زمانى كوردى، كەئالى سى بۆ زمانى
ئینگلیزى بەو.

چەئانەمەكى شوشەبى بەشە مەوان و ھۆلەكەى جیا دەكردەھە،
واتە ئیمە لەو دیو شوشەكەھە دەمانتوانى ھەمەوان بەئینن.

لەھەر چوار گۆشى سەرمەۋى ھۆلەكەدا كامىراي تەلەپپۇنى بۇ
رووماكردنى ھۆلەكە ھەلۋاسرابوو دىبابوو ۋىنەي بەرپۇمچۇۋىنى
دادگاپىمكە لەو كامىرايانەۋە دەگوازانەۋە.

ھەرومھا ھۆلەكە دوو سورمىيى گەورمە چۋارى بچوكتەر
لەگەورمەكانى لەسەققەۋە بۇ خوار تىيا ھەلۋاسرابوو. ھەموو ئەو
كورسىيانە لە ھۆلەكەدا بوون؛ بەنەۋانەي كەننەمەيشى لەسەر
دادەنىشتىن ھەموۋى كورسى دەۋار بوون. بەلام كورسى تۆمەتبارەكان
نەجولوو پىنداربوون و پىكانيان نىستىل بوو. بۇ ھەر يەككە لەخانەي
قەققەسى تۆمەتبارەكانەۋە جىھازى مۇنەتەر دانرابووون؛ بۇ ئەۋەي
لەكاتى پىشاندانى ھەر بەلگەمەك يان نوسراوو ۋىنەمەك لەشاشە
گەورمەكەي ناو ھۆلەكە؛ لەنزىكەۋە بەرپوۋنى بىبىنن.

بۇ تۆمەتبارەكانىش ماىكروۋفون دانرابوو. ئەمە جگە لە ناۋى
مەعدەنكىۋ پاكەتى كلىنكس كە بۇ تۆمەتبارەكان لەسەر نەرز
لەتەنىشت كورسىەكانيانەۋە دانرابوو.

ساتىكى خۇش و لەچاۋمەروانىيەكى سەرىردا بوۋىن، سات لەدۋاى
سات لەبەدىھاتنى ئەو خەۋنە نرىك دەبوومەۋە، كەلە روودا ئەۋەي
بۇى ھاتبووم بىبىنن. ئەمە ج چىركە ساتىكە گەورمەترىن دىكتاتورو
دزە مرقۇف و خاۋەن پىلانى كورد قىرگەرو كوردستان ۋىرانكەر بەبەر
چاۋدومو رووبەرۋو بىبىنى لەكوئىدا لەھۆلى دادگاداۋ ئەو كاتەي
دەخرىتە بەردەم لىپرسىنەۋە بەرامبەر يەككە لەھەرە تاۋانە

بېيۈنەھ و ترسناكەكان كەتاوانى ئەنھالەمو، بۇ خۇم ۋە تەھ دەمەى
تاوانەكە روو دەدات لەناو سات بەساتى زان و ھاوارو لەدەستەكەن و
دابراڭمگانيدا ژياوم. پاش يەك كاتزمىرى تەواو، واتە لەكاتزمىر دەو
پەنجا دەھيقە بەدەنگى (محكمە) دادگايەكە كرايەوہ.

دوای ھاتنە ژوورەوى دەستەى دادومران و داواكارانى گشتەو
پارىزەمران، بەدەنگى بەرز بانگى مۆتەھەم سەدام حسين كرا بۇ
نامادەبوون و ھىنانە؛ بىننىنى سەدام بۇ من و بەو جۆرە خەونىكى
گەورەبوو، چونكە ئەو كەسەك بوو لەمۆتەى لەدەركەوتن و پىشانداندا
بووہ لەشەستەكانەموہ تا بۇ دواجار دوو رۆژ بەر لەداروو خانى
دەسەلاتەكەى لەيمەكەك لەشەقامەكانى بەغدا، سەربارى ئەو ھەموو
زولم و ناەدالەتى مالىۋرانىيەى بەسەر خەلكيدا ھىناى، خۆى
بەگەورەتر و عادلتر و بەويقارتر دەزانى لەياسا و خەلك و مرفاىەتەيش.
صدام حسين ھاتە ژوورەوہ؛ فاتىكى رەش و كراسىكى سېى لەبەردا
بوو، قورنانىكىشى بەدەستەوہ بوو، بەجۆرىك ھەنگاوى دەنا وەكو
نەوہى پىشانى بەدات؛ كەھىشتا عەزىمى تيا ماوہ، بەلام شەمزوى سەرو
سىماى و رەنگى زەرد ھەلاتووى نەدەتوانى بەشارىتەمو، چونكە وەكو
دادومر مەھمەد ئەلەرىبى باسى كرد دەولەمەندى بەلگەكانى دۆسىنى
ئەنھال بەجۆرىكە تۆمەتبارانى ھىناووتە شوک.

سەدام لەسەر كورسىيەكەى خۆى لەپىشەوہ دانىشت، بەدوای
نەويشدا سولتان ھاشەم و فرحان مەتەك الجەبورى و حسين رەشىد و صابر

عمىدولمەزىز حىسەن ئەلئورۇق تاهىر تۇفيق يوسىف ۋە ئەلئورۇق حىسەن مەجىد؛ كەداۋىن كەسىيان بۇ، بەگاۋۇكىكەمۇمۇ دىشداشەيەكى كەلۇمىكىو
ئەگاۋىكى سۇورمۇە لەھەمۇويان ھىلاكتىر دىيار بۇو ھاتە ژۇورمۇە.

لەمۇ بەدوا دادۇمىر بانگى كىرد شايەتھال بىتە ژۇورمۇم شايەتھال
ژۇنىكى خەلكى گۇندى كۆرەمۇرى سەمىر بەناھىەى قارى كەرمەم بۇو،
ژۇماری ئىفادەمگەى (۱۴۱۲) بۇو.

سەدام داۋاى لە پاسەوانەكان كىرد كە دەفتەرى تىببىنى نوسىنى بۇ
بەئىن بۇ يان ھىنا، بەلام دادۇمىرگە ئاگاڧارى كىردمۇمۇ بىنى وت نابىت
لەخۇتەۋە داۋا لە پاسەوان بەكەيت بۇ ھەم شتىك. ھەم داۋايەكى
ئىنسانى يان بىۋىستىمەكتان ھەيە بە خۇم بلىن. بۇتان جىبەجى
دەكەم، دىياربۇو سەدام دەۋىست لەو سەمىرتايەۋە رەۋتى داڧايەكە
بگۇرى بەپىشۋى، چۇنكە دواتر كەۋتە قەسەكرىن لەگەل سۇلتان ھاشىم
كەتەنىشتىۋە لای دەستەراستى دانىشتىبۇو، جارىكى تىر دادۇمىر
ئاگاڧارى كىردمۇمۇ بىدەنگ بۇو. چەندىن دىمەنى سەپىرو سەمىرئىچ
راكىش، كەشايانى لەسەمىر ۋەستانى زۇرن لەمۇ ھۇلەمدا رۇۋى دەدا.

دادۇمىرىش بەشىكى زۇرى ئەمۇ دىمەنەنى دەپچىراند، تاۋەمۇ بىلاۋ
نەبىنمۇ لەتەلەمىزىۋنمۇ. لەبەر ئەمۇى تاكاتى نوسىنى ئەم بابەتە
داڧايەكە كۇتايى نەھاتۇۋە، بۇيە لەرۇۋى ياسايى ۋە پاراستى ئسۇلى
مىۋاندارىمگەى ئىمە؛ نەگۇنجاۋە قەسىيان لەبارمۇە بەكەين.

فرمیسکه گانی که مارا
له هوئی دادگادا

فرمیسه کانی که مارا

له هوئی دادگادا

له دانیشتنی سیانزه همینی دادگادا، دوی نهوهی دادور داوای کرد شکایه تکاری چوارهم بیته هوئه که وه، شکایه تکار که وته گیرانه وهی نهو به سمر هاتانهی به سمر خوئی و کسوکارو گوندکهی و خه لکه که میدا هینراوه؛ له مانگی چواری سالی ههشتاو ههشتدا له لایهن جهیشی غیراقیموه، به شیوهیه کی زور سمرنج راکیش و ته فله دوور روودا و مکانی ته ته له دمکرد، جگه له وه هموو دهرده سهریهو، ویرانکردنی گوندو راپنج کردنیان به رهو گرتو خانمکانی دووبیزو؛ توپزاوهو؛ دابرینی له کس و کارمکهی برسیتکو نه خوئی و مردنی منالو گموره و بچوک لهو دمور و بهریدا.

جەلادىمىكانى بەغس بەۋشەمۇ نەۋىستان، تادىستىن بىر كىشى
 بىكەنە سەريان و بەزۇرو جەۋر پاكىزەيىمەن لەباروۋۇخىكى تەۋاۋ
 تەۋاۋ شىۋاۋدا لەكەدار بىكەن. شايەتھال بەجۇرىك ئەۋ روۋداۋانەى
 بەسەرىدا ھىنراۋ، ئەۋ كىرە بىزراۋانەى بەچاۋى خۇى بىنىبۋونى
 لەھاۋخوشكەمكى كراۋە دەگىراپەۋە، خۇدى دادۋەر (مەھمەد العىربى)
 پەسپەسا لەنارەھەتى و نىگەرانىدا بەدەستەسپە كاغەزەكەى
 بەردەستى ئارھى ناۋ چاۋانى و سىمەى دەسپى. دىارېۋو جگە
 لەھالەتە نىنسانى و كارىگەرىيەكانى. ۋەكو عەرمبىكىش شەرمى
 لەخۇى و نىگەرانى لەۋ تاۋانانەى كەبەجۇرىك لەجۇرەكان كەلتورى
 شۇقىنى عەرمبى راستەۋخۇ لىى بەرپرسىارەۋ كاراكتەرىمى دەكرد،
 ئەۋمى بەلەى مەۋە لەھەمۇۋ دىمەنەكان سەرنج راكىشەرتەر بوۋ، لەۋ
 كاتەدا كەكچە شايەتھالەكە دەردە سەرىەكانى خۇى دەگىراپەۋە،
 كەماراخان. ژنىكى ئەمىرىكى بالابەرزى سېى پىستى قۇزەردى
 تەمەن دەۋرۋبەر ۴۰ سالان بوۋ. كەمارا ھەمۇۋ بەمىانىك لەبەردەم
 تەلارى ئەنجۈمەنى نۆتەنەرانى عىراقىدا چاۋمېرى دەكردىن و ئەۋ
 سەربەشتى بىردن و گەرانەۋەى ئەۋ كەسانەى دەكرد، ۋەك مىۋان
 بەشداريان دەكرد لەبىنىنى رەۋشى دادگاپەكەۋ، دەبىردىن؛
 لەگەئەمبۋو تاكاتى گەرانەۋەش.

خاتوو كەمارا لەناۋ ئەۋ ھۆلەى نىمەى تىادا دەنىشتىن ھەر
 لەگەئەمانا بوۋ، بۇ ھەر يەككە لەمىۋانەكان جىھازى (ھىت فۇن)

دابهش دمکرا نهو جيهازه بؤ و مرگيراني قسمو شکايمتو گهتوگوکانی
ناو دادگاییمکه بوو کهبهچهند زمانیک و مردهگيردرا.

جيهازهکه جوار کهنالی ههبوو (کهنالی سفر - بؤ دنگی عامی
ناو هۆلهکه بوو - کهنالی یهک و مرگيراني گهتوگوکان بوو بؤ زمانی
کوردي - کهنالی دوو بؤ زمانی عمرهیی و کهنالی سی بؤ زمانی
ئینگلیزی بوو.

کهماراش لهگه‌ل ئیمه‌داو، لهکورسیهکانی دواوه دادنه‌یشت. وهک
هه‌مووان هیت فۆنه‌که‌ی له‌گۆئ دمکرد، شایمه‌تخاله‌که له‌گهرمه‌ی
گيرانه‌وه‌ی نه‌و رووداوه بينراوانه بوو کهبه‌سه‌ریدا هاتبوو، له‌مپردا
ناوریکم دایه‌وه بؤ دواوه، بينیم که‌مارا فرمیستک به‌جاوه‌کانیدا به‌خور
دینه خواروو؛ لوت و گۆناکانی سورسور هه‌لگه‌راپوون.

نهم دیمه‌نه منیشی خسته حاله‌تیکي هینده‌ی تر نا‌نارامه‌وو،
دلهم پر پرو نه‌ندیشه‌شم پر پرسیار، نه‌و کاریگه‌ریه ئینسانیه‌ی کاری
کرد بووه سهر دموونی نه‌و زنه بیانیه نه‌بی ببیته پرسیار، بؤ نه‌و
زینگه‌و که‌لتووره‌ی نه‌وی به‌رومرده کردوه.

نهمه له‌کاتیکدا ته‌نیا تاوانبارمکان بوو، نه‌ک ههر نه‌و گيرانه‌وانه
کاریگه‌ری ب

نه‌ده‌خسته دموون و ویزدانی مرویانه‌وم، به‌لکو گۆنی خۆیان له‌و
هسانه که‌ر کردبوو، نه‌شیان ده‌ویست گۆئ بؤ گيرانه‌وه‌ی رووداویکی
له‌و جۆزه‌ی. که‌خۆیان و دارو‌ده‌سته‌که‌میان بکه‌ری بوون بگرن.

که مارا هر لهدورموه که دهمانبینی بدهد و اینجور بر
له پیکه نین و بزموه پیشوازی لی دمگردین و له گه لماندا له پاصی ماخرلو
(مصفحه) که دا سردمکوت تا دمگه یشتینه دادگا و له ویشموه له کاتی
پشووی نان خواردن و گهرانه وشدا همستی دمکرد تمنیا هممووگیانی
له جوولهو بزمو خمنده نالامو، نهمزانی له گه ل نهوانه شدا بهورادمییه
همستیکی مرؤفانهی ترازی دنیا قول کارتی کردوو که خورخور فرمیسک
له چاوشینه گانی دباری ناوا کاری تیپکات... سوپاس و نهمک بو
ماندو بوونی که مارا له گه لمان، و مفاو پیزانین بو فرمیسکه گهرمه گانی.

کوردستانی نوێ و
عەبدوڵلا کەریم مەحمود
لەهۆڵی دادگادا

كوردستانی نووی و

عەبدووللا كەرىم مەحمود

لەهۆلی دادگا

عەبدووللا كەرىم مەحمود، يەكێك بوو لەئەندامانی وەفدەكەى نێمه، كەمىوانى دادگاى يەكە بووین.

وەكو رۆژنامەنووسێك زۆربەى بەرھەمەگانی لەسەر ئەنفال و كیمیاباران و تراژیدیایەو خاوەنى كتیبى (رەشەبای ژەھرو ئەنفال)ە، لەو لایەنەو خزمەتێكى پاش كێو،

دادوەر بانگى شایەتەئالى یەكەمى كێر بەناوى عەبدوولخالىق قانێر عەزیز خەلكى گوندى وارانى ناوچەى نەوجول. زۆربەى كەسوكارەكەى ئەنفال كێر، سكالاً كار لەرێگەى بەلگەنامەى كەمەو؛ كەناوى خوشكێكى تێدایەو. بەپێى ئەو نوسراوہ هەژدە كچى كوردى ئەنفال كێر لەلایەن ئەمەنى كەركوكەوہ فرۆشراون بەهۆلاتى مێسر.

لەناو ئىفادەكەيدا داۋاي كورد چارەنوسى خوشكەكەي ئىبارىتى بىكەن و، لەو بەلگەنامىيە بىكۆلنەمە.

باش ئەمەي تاۋانبار عەلى حەسەن مەجىد لەشايتەتەلەكەي پەرسى كەنەو بەلگەنامەيەت چۆل دوست كەوتەو: ھاتە ۋەلام كەلەرۋۇزنامەي (كوردستانى نوئى) دا خويندويەتەو..

تائىرە گىرپانەمەي ئەو گەتوگۆيانەي شايتەتەلەكەي ۋ تۆمەتبار بوو. بەلام ئەمەي بەلەي ئىمەو ەرنىگبوو، ناۋەينانى بەرھەمىكى رۇزنامەنوس عەبىدوللا كەرىم مەحمود بوو. بەتايبەتەي خۆي زۆرى پى خۇشبوو كەيمىكىك لەمەۋن ۋ بەرھەمەكانى بوۋمە بەلگەو لەناو دادگا دا بەروۋي تۆمەتباراندا دەدرىتەو، ئەمە جگە لەروۋي بەشدارى كرنى رۇزنامەي كوردستانى نوئىش بۇ پائىشتى شايتەتەلەكان و، نامازمەدان بەرۋۇزنامەكەو چوونە نىو دۇسيەي ئەنقالەمە، بۇ خۆي شانازىمەكە بۇ رۇزنامەكە. ئەمەش دەرفەتەيكە كە نەك لەرەبەردوودا ، بەلكو بۇ ئىستاش بايەخى ئەو رۇزنامەو؛ گرنىگىدانى بەمەسەلەكانى پەيوست بەنئەنقال و بەتايبەتەيش دانىشتەكانى دادگا بەرز دەنرخىنەم.

جار جەرە ئەگەر بەھۆي سەرقالىيەو نەتوانم روو بەروو لەتەلەفرىونەو دانىشتەكانى دادگا بىينەم. باشترىن سەرچاۋە كوردستانى نوئىيە بۇ قەربوۋو كرنەمەي ئەو لەدەست چوونە. چونكە بۇ رۇزى دواتر بەنوسىن بلاۋيان دەكاتەمە، ئەمەش لەھىچ رۇزنامەيەكى كوردى و عەرمەيدا بەدى ناكەم.

لەناكامدا بۇ مېزۇو نەم گرنگيدانەى كوردستانى نوئى ھەم وەك
بابەتتىكى زىندوو، ھەم وەك نەرشىفىتىكى نوسراو جىيەمكى پائىنى
دەگرى.

عەبدوللا كەرىم پىئوى دياربوو خوشحال بوو بەم ساتمەوختەى
كەھەستى دەگرد جىدەستى ديار بووہ لەدانگادا، زورتىرىش
لەبەرنەموى خۇيشى لەبەغدا بوو.

حہ جاجی بہ عس

حەججى بەعس

ناخۇشترىن و بارگرانترىن ناوى جەللاد لاي ئەمۇ كەسانەى برانە نوگرمسەلمان، ناوى ((حەجج)) .

حەجج بەرپەرسى گرتوخانەى نوگرە سەلمان بوو، مامەئەى لەگەن راگوپىزراومكاندا لەمۇ پەرى دېندەى و بېبەزمەيدا بوو.

لەدانىشتەى يەكەمى رۇزى دوومەى نامادەبوونى ئىمە لەھۆلى دادگادا. يەكەنك لەپاكىزە شايەتخالەكان. گوزمرانى خۆى لەمۇ ماومەى لەوى بوو بۇ دادگا دەگىپايموز

زىاد لەجارىك كەناوى حەججى دەھىنا، لەگەئيا ئاھىكى فولىشى ھەئەمكىشا، ھەر كەھاتە سەر گىرانەوى ئەمۇ دەستدريپىزبانەى كراوتە سەرى دادومر دەستى خستە سەر سويچە سورمەكى بەردەستى؛ بۇ ئەمۇ دەنگ و رەنگى دانىشتەكە نەگوپىزىتەوہ بۇ راگەياندەكان.

لهویوه کچمکه باسی نهومی کرد؛ که چون شهوانه خه کچ و بهک دوو کس له پاسه وانمکانی هاتوون و، له جوانترین کچمکانیان هه لیزاردوه؛ بر دوویانه بو لای خویان، بهدم گریانموه وتی: منیش بهم درده برام و زور درندانه سوکایمتیان پیکردووم و بی شهروانه نارمزوومکانیان بهتالکردوتهوه.

لهو گیرانه و بهدا قاعه که پر بوو بوو له بیدنگی. خودی محممد العریبی عارمق بهناو چاوانیدا، دههاته خوارمومو ملی خوی پی پانه دهگیرا؛ له حسرت و شهردا به دهسته راستی نارمقی ناو چاوانی دهری. دوی چهند دهقیقه یه کی تر به ههر دوو دست... داوهرمگی دهسته چه پی محممد العریبی له زیر عینمکه که یه وه فرمیسک به چاومکانیدا دههاته خوارمومو زوو زوو دهیسریه وه.

شیوازی گیرانه وهی شایهتهاله که زور کاریگر بوو، به تابه تیش به عمرمبی نیفادهی ده داو، زمانه که ده زانی عمرمبی که میش له باشترین عمرمبی زانمکان بوو. کچمکه جگه له زانینی له زمانی عمرمبی به باشی، پیده چوو ناگایه کی باشیش له نهدمبیاندا هه بوو بی، چونکه به زمانیکی پاراوی نه ده بیش باسی له مهینه تهیمکان ده کرد. نه مه وای کرد لهرووی دهر وونکی ویزدانیه وه کاریکاته سهر سوژی نامادمبوانی هۆلکه مو پنیانه وه دیار بی.

شايەتھالەمكە لەيەكەنك لەقسەكانىشدا وتى: ھەنئەلەر خىيار ناوى
(ھەھاج) يان بە (ابو يوسىف) یش بردو خەلكى دىوانىيە بوو. ئىبارە
ھەھاج بەماناى رەشمبا، يان باوتۇز دىت..

جگە لەموش لەيەكەنك لەدانىشتەنەكانى تەردا، شايەتھالەمكە بەدوللا
سەئىد نەھمەد كەخەلكى گۆپتەپە بوو، لەبەر خراپى گوزەرانىان
لەگرتوخانە دەلى: رۆيشوینەتە لای ھەھاج باسى ئەوھمان كەردوہ بۆى
كەزىيانمان لەبەر نەخۇشەكو نەبۇنى خواردن و پىسى لەمەترسى
زۇردايەو، وا بېروا ھەموومان دەمرىن.

ھەھاج لەوہلامدا پىنى وتوون: ئىوہ بۆ ئەوہ ھىنراونەتە ئىرە
كەبەرن. ئىوہ بۆ زىان نەھاتونەتە نوگرە سەلان.

کارتی کورد

له‌دادگایی کردنی جه‌لاددا

كارتى كورد

لەدادگايى كردنى جەللادا

دەرگەوتنەمۇ سەرانى گەورە رۇزى لەناوچوۋى بەمسو، ئەم جارمىيان لەبەردەم دادومرى لىكۆلىنەمۇ عىراقىدا، لەمەر رەھمەندىكەۋە تىيى بىرۋانرىئو، خويندەنەمۇ بۇ بىكرى. ئەموا ھىچ بايەخى كەمتر نىيە لەرۇزى رووخاندىنى خودى رۇزىمەكەو خىستنى پەيكەرى گەورە خودى سەدام خىستىن. دواترىش دەستگىر كردنى خودى گەورە دىكتاتورو ھاۋەلمەكانى.

رووداۋەمەكان لەشئىۋەى وىنەى بەدۋاى يەكدا ھاۋوۋى فىلمىك دەچن. ەك تەقەل دوورى كراسىك.

ئەم دىمەنەى كەقسەى لەبارەۋە دەكەين تانىستا سەرنج راكىشتىرەى وىنەى، لەكاتىكدا ھىشتا بەناكام گەشىتنى ئەم دەرگەوتنە چەندىن وىنەى تر لەگەل خۇى بەدۋاى خۇيدا دەھىنى.

ئەم دەرگەوتنە نوبىيە ەك سەرمەى گۇرەنىكى تازە لەزىانى سىياسى دەسەلاتو جۇرىدا دىتە بەر دىدە، گۇرەنىك؛ كەتەنىا ھاكەمانى ھاۋشىۋەى جەللادو قوتابىمەكانى بەمسىزم لەھەمبەرىدا توشى دلە راوكى ئەمىن ئەگىنا بۇ گىيانكردنەۋە بەبەھى مەرۇف و

ژياندا بۇ كوردو عىراقىيەكان، لەھەرە گىرنگىر تىن دەنگەلەر تەكان دەزىمىر تىت.

پەلكىش كىردى گەورم تىر تىكتاتۆرى سەردەمى نۆى بۇ بەردەم دادگا، ھەلدانەومو پىچونەومى ھابىلە دىزىومكانى ھەلدەگىرئ لەچەندەھا دىومو تەفسىرى جىاو خوىننەومى يەكتەر تەواوكەرى بۇ بگىرئ. لەبەر نەومى لەجەوھەردا چەندىن مانا مەدلول تازە بۇ بەرپوھچوونى دەسەلات لەعىراقى داھاتوو، ھەروھا جۆرى پىادەگىردى دەسەلات لەلايىن ولاتانى ناوچەكەشمە لەئىستاو ناپىندەدا لەدمور كۆبومتەوم.

بۆيە ومكو كورد ناكىرئ بەراگوزەرى يا بەتمەنيا وەك رووداويك بىن ھەلومستەگىردى ناگايانەى تەواوو بەبىن قەسە لەبارەگىردىنەوم بەسەرماندا تىپەرىئ. بۇ دەسەلاتدارانى ناوچەكەش نەوانەى مالكو رۇحىيەتى جەلادو بەعس ناسا لەخەيالدىنپاندا مەلأسى خواردووم، زەنگىكى ھوشياركەرەومو؛ ماىەى پىنچونەومشە بەخۇدا (وەك دەسەلات).

سەرمەتايى تىر دەلالەتپان لەويوھ رىچكە دەگىرئ؛ كە دەسەلاتەكە ھەرس دىنى، بەعس ومكو تاكە حىزب و سىستەم ھەلدەوموشىتەوم، سەرۆكى خاوەن ھىزو ترسىنەر لەكار دەخىرئو لەپايە دەھىتەرتە كون، نىنجا وەك تاوانبارىكى بىن ورمو ترسنۆك پەلكىشى بەردەم دادگا دەگىرت.

نه‌گەر ئه‌مه باگراوندی ریشه‌کێشانی به‌عسیزمی پێشموول
له‌په‌شتموه‌ بێتو به‌به‌رده‌موامی له‌ناو پێکهاته جیاوازمکانی کۆمه‌ڵه‌که‌ی
عیراقیدا، به‌کوردستانیشه‌وه‌ نیشی له‌سه‌ر بکری. ئه‌وا ئومیدی زیاتری
به‌دواوه‌یه.

له‌ناکامدا چین و توێژمکان و خه‌لکانی زیان لێکه‌وتووی ده‌ستی
داموهمزگا داپلۆسینه‌رمکانی ئه‌و رژێمه‌ ئه‌توانن به‌ناسانی له‌نه‌زیکترین
مه‌ودای کات و جێدا، به‌ده‌ست و ده‌می خۆیان و له‌روو سکاڵای خۆیان
بخه‌نه به‌رده‌ست دادوه‌رو پێشکه‌شی دادگای بکه‌ن.

حیساب نه‌کردن و دانه‌نانی سه‌دام حسێن و دارو ده‌سته‌که‌ی و مکو
دیلی جه‌نگ، به‌دیویکی تریشدا، نه‌گواسته‌وه‌ی دۆسیه‌ی دادگایی
کردنه‌که‌ی بۆ دادگایه‌کی نیو ده‌مو له‌متی (هه‌ندیك كه‌س و چادیر پێیان
وايه دادگایه‌که‌ نیو ده‌موتی بوايه باشر ده‌بوو).

دوو خالی گرنگو کاریگه‌رن بۆ نایندمی ناوچه‌که‌و عیراق که‌ ئه‌م
خاله‌میان له‌هه‌ردوو هۆناغه‌کانی پێشووتر، واته‌ رووخانی رژێم و
ده‌ستگیررینی ده‌سه‌لاتدارانی، پێر بایه‌ختره، به‌تایبه‌تی بۆ هه‌موو
خه‌لک، که‌ ده‌توانن راسته‌وخۆ رووبه‌رووی ئه‌و تاوانبارانه‌ ببنه‌وه
که‌ چه‌نده‌ها مالوێران و کارمسات و هه‌رکردنیان به‌سه‌ردا هێنان و
شکایه‌تیان لێبکه‌ن.

ولاتانى زىيان بەرگەتتۈۋى سىياسەتى رۇنىمى بەنقىن نەگەر
لەداڭگى نىۋودمۇلەتى سكاڭى ياساى تۇمار بەن ئەمەيان پائىشنىكى
ترە.

بۇ خەلگى كوردستانىش ئەم دادگىيى كرىنە خالىكى ھەرە
جەۋھەرىيە ھەر لەھاتنەسەر حوكمى دەسەلاتى بەنقىن لەرىنگى
كودمەتاۋ بەزۇر خۇ سەپاندىنەمۇ، تا ئەم ساتەۋەختەي رەمىزى
دەسەلاتى دىكتاتورىيەت لەبەغدا ھىنرايە خوارمۇ، كورد ھەم
ھىزىكى كارىگەرۈ ھەم فاكتمەرىكى پتەم بووم.

بۇ رووبەرۈو بوونەۋى ئەم ناعەدالەتكۈ، رەقتارە نامرۇفانەمىيە
كەنەم رۇنمە لەماۋى حوكمى خۇيدا بەسەر خەلگىدا دەپھىناۋ
لەرىنگى زەبىرو زەنگەۋە جەۋى دەسەلاتەكەي دەكىشا، واتە
بەدرىزايى حوكم و زەبىرو زەنگى بەنقىن. گىيانى بەرگرىۋ بەرخودان
لەناۋ بزوتنەۋى كورداپەتەدا دۇ بەخۇدى رۇنمەكەۋ دامودەزگا
دابلۇسىنەرمكانى بالاي كىروۋە؛ بەردەۋام لەخەباتدا بوۋە لەپىناۋ
نازادى گۇرپىنى رەۋتى دۇخو دەسەلات لەكوردستان و عىراقىشدا
لەدىكتاتورىيەتەۋە بەرەم دەسەلاتى گەل و چەسپاندىنى حوكمى ياسا.

(ديارە دەركەۋتنى سەدام ۋاۋەلەكانى بەۋ چەشنىە يەككى ترە
لەم سەرەتا پىرشنگدارانەي بەدپهاتنى ئەم خەباتە).

بۇيە دواجار كورد ۋەكو ھىزىكى كارىگەرى ناۋ بزوتنەۋى
نۇپۇزسىۋنى رۇنمە تۇتالىتارمگان لەعراقداۋ بەتايبەتى لەماۋى

دەميان سالى رابردوى حوكمى بەعسدا، ھەموو شىئوئوزە شىئاوو رەواكانى گرتە بەر. بۇ كورتكردنەوى مەوداى ئەو دەسەلاتە كەردەنەوى. تاناكام بەسەر كەوتنى ئىرادەى خەلك، قەلاى غەدر داكەوت. كوردىش رۆلى پىشەنگو كارىگەرى ھەبوو لەو داروخانەدا.

مىزوى كوردايەتەش دژ بەو رژىمە، پەپە لەقوربايدانى گەورەو خوئىن و مالىوئىرانى زۆر. تا لەرنگەى خىتابى سىياسى خەبەاتى شۆرەشگىرەنەمەو تەوانى سەرورى مەزن تۆمار بەكات.

لەنئىستەشدا كەتاوانباران لەناو قەمەسى تاوانبارىدا دەبىنرەن و ئەو تاوانانەميان رووبەروو دەكرىنەو ھەم بەناوھىنانيان؛ نەك تەنيا مۆرى شەرمەزارى بۇ خوئىان و ھاوئەكەكانيان و سىستەمى بەعس دەبەن بەلگەمەكى زىندوو، بەلكو سەر شۆرىكو مەردنى ساردو سەپش بۇ ئەوانە دەنەخەشەننى كەتەنيا رۆزىك لەرۆزان ناراستەوخۆش بىن خەزمەتى ئەو سىستەمەو دامودزگاكانيان كەردىن. جا ئەوانە ھەر كەسو گەلو لەھەر لایەنەكەو بووبن و بىن.

رووبەروو كەردنەوى تاوانى ئەنزالو كىمىاباران كەردنى ھەلەبجەو بەئسەر و شوئىنانى بارزانىيەكان (چوار تۆمەتەكەى تەرىش بەشى كوردى تەيدايە) و لەناو ئەوانەشدا چەندىن تاوانى تەر، كەلە دانىشتەكانى تەرى داگادا رووبەروويان دەكرىتەو، ئەو راستىە كەچۆن لەماومەمەكى دوورو دەرئىزى حوكمى عىراقدا، بەتايبەتى پەرسەى كوردقەران، چەندىن شىئاوو پەرسەى جىاجىياى بىئۆينەى

بەخۇۋە دىيۇمو؛ بەج چەشنىك كورد لەو جوار جىۋىمىنىڭ كىناۋى
غىراقە تاۋانى جىنۇسايىدى دەرھەق كراۋمو كەس لەكاتى خۇيدا
بەھانايەۋە نەھاتوۋمو مەۋفايەتتەش بىدەنگ بوۋە لەبەرامبەرىدا.

رووبەرۋو كىرنەھى تاۋانى نەفەل ۋ كىمىياران ۋ نەۋانى تر
بەرۋوى سەرانى رۇمى بەعسى لەناۋچوودا، لەلەك گەورىي ۋ
مەزۋىمەتى نەتەۋىمەكى خاۋمن كەلتورو رەسەنەمەتكو مېزۋو
دەردەخات، لەچەندىن روۋى تەرمو رىسۋاىكو خەم ساردى
دوژنەكانى كوردو؛ ھاۋە لەكانىيان ۋ دەسەلاتدارانى سىياسەتى
نەۋدەۋەلمەتكو خاكەكانى دونىاي سەردەم دەردەخات.

لەبەرامبەر بەھاكانى مەۋفۇ مافى نەتەۋەكان ۋ رووبەرۋو
بوۋنەھى نەمەدالەتكو سىياسەتە چەۋتەكانى لەكاتى خۇيدا لەسەر
حىسابى گىيان ۋ مافەكانى گەلىكى ۋمكو كوردى بىنەشتىۋان.

بۇ يەكەم جارو لەناكامى خەبەت ۋ سەركەۋىنى نەرادەى نازادى
ۋىستىدا، خەلكى كوردستان ۋ عىراق ۋ ھەموو دونيا روۋە راستەقىنەۋو
تەرسنۇكەمەى جەللادىيان بىنى، لەماۋەى سىو پىنج سال ۋىنەى
نەھسانەمەمىكى ماكىازگراۋى فەۋلەى خۇيان لەھەموو مالىك ۋ ھەموو
رۇژ لەسەر روۋى رۇژنامەكانو؛ لەسەر يەكەم پەرى كىتەبى
خۇيەندىن ۋ لەسەر شەقامە تەبەتكو گەشتىبەكان ۋ كۆلان ۋ تەۋاۋى
دامدەزگا حكومى نەھەكو ژوورو نوكان ۋ بازارو سەرشەقامەكانو

ھتد... نمایش دەکردو، خۆی کردبوو بەگەورەو مەعسوم و کراھینەر و نازای ھەموو بواریگانی ژیان.

دواجار جەللادو بیجۆمگانی لەماوی دەسەلاتیدا بست بەبستی نەم ولاتەیی بەتەرس و تۆقاندن چاندبوو، بۆیە رۆژانە مەرگ و بیدەنگی بەرھەم دەھینا.

لەبارەیی کوردایەتیشەوہ یەکیک لەدروشمە سەرەکیەکانی ھاتەدی، کەخەباتکردن بوو لەپینا و رووخاندنی رژیمی دیکتاتۆرییو، ھەولدان بۆ ھینانە کایەیی رژیمیکی دیموکراتی لەعیراقد، لەمەشیاندا کورد دەتوانی لەچوارچێوەی ئەو عیراقددا کەدادەمەزریتەوہ شانازی گەورەیی پێوہ بکات. لەو روانگەشەوہ دەستی لاینەکانی ترو گەلانی تری عیراق بەبەردەوامی ریز لەو خەبات و فیداکاریەیی کورد بگرن نەک بەپینچەوانەکەمیوہ.

ئەو تۆمەتانەیی رووبەرەووی سەدام حسین و عەلی کیمیایکو ئەوانی تر کراوتەوہ.

کورد لەناویاندا بەشی شیریی لەو خالانە بەرکەوتووە، واتە قوربانی بەردەوام و سەرکوتکراو کورد بووہ. ئەمەش جاریکی تر دەلالەت و خۆیندنەوہی خۆی ھەیە؛ خۆیندنەوہی نووتیش ھەلدەگرێ، کەواتە دەردەگەوت کورد بەزۆرینەیی چینی و توێژمەکانیەوہ نەیارو دژبووہ لەگەڵ دیکتاتۆرییەتدا.

دواجار بەو نەیارییەیی گەورەترین قوربانی بەخشیوہ.

لەئێستادا پێیویستە لەسەر سەرچەم دەسەڵاتدارانی عێراق و
رۆشنبیر مەکانیان بەشێوەیەکی رەسمی هەموو مەکو نەتەووە هەموو مەکو
حکومەت داوای لێبوردن بکەن. بەرامبەر بەو ناھەقییە کە لەلایەن
حکومەتیکی عەرەبی دەسەڵاتدارووە لەمیزوودووە تا ئەم سەردەمە
دوینی کەراو، هەر مەکو چۆن (خالد ئەلقشتینی) نوسەر و
رۆژنامەنووسی عەرەبی عێراقی دەڵێ: ((پێیویستە ئێمە عێراقی
لێبوردن لەکوێر بکەین لەسەر ئەو شتانە کە لەدژیان نەجام دراو، وە
قەرزبووی ئەو خێزانانە بکەین وە کەزانیان لێکووتوووە کەسەکانیان
لەدەست داو)).

ئەو تۆمەتانە دراونتە پال تۆمەتباران بەجۆریک بەھەناسەش
نکوێ کردنیان لێناکرێت. چونکە رژیمی بەعس بێباکانو
بەشانازییەووە لەدەزگاگانێ راگەیانندن و کۆبوونووە کراو
داخراو مەکانیان: بەراشکاوی باسیان لەھاریو دریی خۆیان دەکرد.
بەرامبەر چۆنییەتی ئەنجامدانی چالاکی کیمیابارانکردن، زیندە
بەچالکردن و کوشتنی خەلکی سیفیل و بیدیفاعەکانی گوندنشینان و
لادیکانی کوردستان لەشۆینە دیارو نادیار مەکاندا.

لەو پێناویدا سەرە ھارمەکانی بەعس لەپێش کێدایوون بۆ ئەو
زۆرترو زیاتر ژیان لەکوردستان و بەتایبەتیش مەرۆقی کورد بشتوین.
و مەکو چۆن عەل کیمیایی لەسالی ھەزارو نۆسەدو ھەشتاو نۆدا
لەبارە چارەنووسی ئەنفالکراو مەکان بۆ بیرۆی باکووری عێراق قسە

دەمکات و دەلی: (بەبوو چی ئەو ژمارە زۆری خەمک بکۆڵێت؟ ئایا ئەرز
 بوو ئەشۆتی باش بێت؟ ئایا ئەو؟ من چی لەمە بکەم؟ ئەم بەرزە؟
 ئەگەر ئێیان بێت؟ ئەخێر بە بەرزەر دەیانخەمە ژێر خەمکەو).

وێک دەمکەوت بەهای مرۆف و مرۆفی کورد لای بەعس لەبەهای
 نازەل کەمتر بوو. وەک چۆن ئەو هەرمشانی کە کردیوانە بەزێادەو
 جێبەجێیان کردو.

عەل حەسەن مەجیدی ئامۆزای سەدام حەسین لە جێمکی تەرداو
 لە بەردی کیمیایارێکی گوندێکی کوردستان و سوکایەتی کردن
 بە خەڵکانی گوندەشین. لە بەلگەنامەیە کە لەرزگار کردنی شاری
 کەرکوک لە راپەرینی سالی هەزار و نۆسەو نەو و یەک لە مەلەمکی
 خۆی لە نۆفیسە کەیدا دەست کەوتوو دەلیت: (هەموویان بە جەمکی
 کیمیایی دەکوژم، کێ هەیە شتێک بێت؟ کۆمەلگای نێو دەولەتی؟
 دەیانگێم، کۆمەلگای نێو دەولەتیش و ئەوانیش کە گۆنێیان لێ دەگرن).
 ئەو بەلگەنامەیەدا بەناشکرا هاتوو کە چۆن عەل کیمیایی نەک
 هەر سوکایەتی بە هەموو بەهایمکی نەخلاقو مرۆزانی دەمکات و.
 گومارێانە هەرمشە کۆشتن بە کیمیاییش دەمکات. لە پال ئەو شەدا
 بەوشە نەشیوو بێ حورمەتیەکانی خۆی و سەدام ئاسای ئامۆزای
 ئەوانەش (دەگیت) کە لەسەر کورد بێنە دەنگو؛ بێباکانە سوکایەتیش
 بە کۆمەلگای نێو دەولەتیش ئەمکات!!

ئالەم گۆشە نىگىزى بىر كۆرۈنۈش ۋە جەللا دەمە. تاوان ۋە كۆمىر ئىشلىرى
ئەمۇ رۇزىمە ھارمى بەمىس لەھەزار بەلگە نامەمۇ دىكۆمىنت ۋە گۆشەمۇ
رەفتاردا دەمگەنە ئەوجى بالا كۆردىن ۋە دەردەمكە ۋىت نىدى ھىچ كارو
مىكانىزمىكى دىزىۋو قىزەون نامىنىتەمۇ دەرهەق بەكۆردو خاكەمكى
نەمىگرەنە بەر لەماۋى ھوكمى رەشىاندا.

تارقى غەزىزىش كەيەككىكە لەمۇ چەمىد كەسەى رووبەرۋوى دادگا
دەبىتەمۇ لەگەتوگۆى سالى ۱۹۸۴ى نىۋان رۇزىمە يەككىتى نىشتەمانى
كۆردەستاندا، لەدانىشتەنكىدا بەرەشكاۋى بەسەر كۆردەمگانى شۆرۋى
كۆردى راگەيان دەبوو، ئەگەر نىستار نىك نەكەون لەگەنمان بەمۇ
چەمىنەى كەمەمانەمۇ ۋىت يارمەتەمان بەمەن، ئەمۇ ھەر كە شەرى نىۋان
نىمە ۋە نىران كۆتايى پەنەت، خۇتان ھەمۇمۇ گۆندەمگانان لەناۋ دەبەين.
گۆندەمگان ۋە بەشىكى زۆرى خەلگەمەيان لەناۋدا، بەلام ئەمۇ تىران
پەنەن نەكرا!!

رەتكە خراۋى لىبۇردىنى نىۋەمۇ لىتەش لەراپۇرتىكىدا بەرۋونى باس
لەپەشلىك كۆردى مافى مەۋۇف دەمات لەلەين رۇزىمە بەسەمۇ لەمەراقدە.
بەتەبەمەتى دۋاى راپەرىنى ئازارى سالى ۱۹۹۱ لەناۋ چە جىبا جىباكانى
مەراقدە. لەمەياندا زۆر تىران تاۋان بەرامبەر دانىشتەمانى شارنەشەين
ئەنجام دەرا، بەتەبەمەتىش ئەمۇ شارنەى بەشدارى راپەرىنىيان كۆرد.

راپۇرتەكە نامازە بەمۇش دەمات كەلە ئەنجامى ئەمۇ تاۋانە
دەندەنەمەى بەسەدا زىاتەر لە دوو مەلۇن خەلك ئاۋاردى سەنۇرەمگانى

ناوخاکی ولاتانی ومکو ئیران و تورکیاو، ھەروەھا ئېغیشیکیش
لەجنوبەوھ ناوارمی کویت و سعودیەش بوون.

لەجییەکی تریشدا تیشک دەخاتە سەر نەوش که زۆریە ئەو
خەلگانەئە لەکوردەمکان بوون. بیارە مەبەست لەو ناوارمبوونە کۆپۆوی
چەند ملیۆنی کوردەم، کەبەھەزاران خەلک لەپێگادا لەبەرساناو لەبەر
سەرماو سۆلەئە سەختی سنورە شاخاویەکان گیانیان لەدەستداو،
ئەوانی تریش بێ مال و حال مانەو.

جەللادەکانی دوینی، ئەمەڕۆ لەرووبەر و وگردنەوئە ئەو تاوانانەدا
کەمزۆرینەیان و تاوانە سەرەکی و گەورەکانیان دەرھەق بەخەلکی
کوردستان بوو، لەبەشی سەرھەوئە ریزبەندی تۆمەتەکاندا ھاتبوون،
ھەم خۆی سەدام و ھەم ھاوئەلەکانی ناراستەوخۆش، نەک نەکۆلییان
لینەکردن، تەواو رەزیل و (دەم تەلەئە تەھیوو بوون) بێوینەئەو
گەوریمی تاوانەکان بەجۆریکەن دەرھەتەئە ھیچ خۆ لیبواردنیک یان
پاسا و ھینانەوئەئە نامینیتەو، جگە لەبەندەنگی و لاساری کردن و
دواجاریش دانپیانان.

ومکو چۆن لەمەکەم رووبەر و بوونەوئە بێدەنگیەکی کوشنە
سیمای شەمزاوی جەللادەکانی داپۆشی بوو.

بەو ھیوائەئە ئەم دەرھەتە زەمینەئە فراوانتر لەناوچەکەدا خۆش
بکات بۆ راپنچکردنی ھەموو ئەو جەللادە گەورەو وردانەئە

میژوویهکی بریزه مافهکانی کورد بهبهرچاوهوه بپیشین دهکهن و
دهیچهوسیننهوه.

ئهوهی ماوتهوه بوترئ، ناراستهکردنی گهوره کارتیی هوربانکو
زامهکانی کورد بهرووی نهجامدمرانیدا. دهشی لهنیو توهماره
یاساییهکاندا بچهسپینرئو بینه بهلگهیهکی همره زیندوو بو
دهرخستنی حهقیقهتی ژبانی مهزلومترین گهل و نهتهوهی نه م سهر
زهمینه که (کورد)ه..

ههروهها نه م دیمهنی دادگایی کردنهی جهللاد ببیته سهههتایهک
بو ریگه گرتن لهو سوکایهتکو ماف خواردنهی لههروؤفی کورد دهکری
لهولاتانی تریشدا.

سه‌رچاوه‌گان

- بازنه‌گانی مملانیو ئاسایشی نه‌تمودی كورد _ مه‌حمودی مه‌لا عززته _ چاپی دووهم _ سلیمانی _ سالی ۱۹۹۹.
- عراق و تاوانی جینۆساید (شالۆی نهنفال دژی كورد) وهرگیرانی له‌نینگلیزییه‌وه جه‌مال میرزا عزیز _ به‌رلین _ سالی ۲۰۰۰.
- منظمة العفو الدولية _ نقض العهود واهداز حقوق الانسان فی كردستان العراق منذ عام ۱۹۹۱.
- ئاسۆ ژماره ۸ _ سالی یه‌كه‌م _ ۲۰۰۴.

پرسی ئەنفال

لەبازنەهێ گوتاری سیاسی کورددا

پىرسى ئەنئىنەلەر

لەبازنەي گوتارى سىياسى كورددا

لەماوئى ئەم چەند سالئى دواييدا زۇرىك لەقەئەمى كورد ومكو جۇرىك لەراھاتنو، بىمىك تەوزمى باو لەنوسىنو دەربرىن، راھاتوون بەشىومو جۇرى ئىنشايىو نەسىھەت ئامىز رەخنە لەمۇھەئسوكەوتو دەرکەوتەو دياردانە بگرن. كەلەھەناوى كۆمەلگا بەگشتىو ناو كايەكانى دەسلەتى كوردىمۇ بەتايبەتى سەرچاومىان گرتو.

ئەگەر رۇزانە رۇزانە كوردىيەكان بەگشتى بەخەيتە بەر سەرنج ئەو سەبەكە بەناسانى بەدى دەكىت كەلە بەردەم دياردەمىكى دىئودا، يان ساتمۇختىكىدا كەدمبوو دەسلەت قەسى تىدا ھەبوایەمو، نەیبوھ نوسەرمكە دىتو وتارو نوسىنەكەي بەكۆمەئى دەستەواژەي (دەبىوئابكرى.. دەبوایەوابوایە.. باشترە بەو جۇرمبى.. نابى ئاوابى.. ھتد). دەتمنى لەچەندىن ھاوكىشەي تەمومزاويىي و دواجار دەربرىنىكى سازشكارانەي مەبەست ونگردوو، ئەمۇي پەيوماندى بەدەسلەتى سىياسى كورد لەكوردستانمۇ ھەيە، لەراستىدا كەمترىن و بەچوكتىن ئاوردانەمۇ جولاندىنى بۇ ئەو جۇرە نەسىھەتكرىنەو، رىپىشاندانە نكىمۇ؛ كەمترىن كاريگەرى ئەو سەبەكە نوسىن و گازندەمىيانەي لەسەر بوومو كارتىكرىدو.

دیاره نەگەر و ابوابیه (دەبوابیه لەم کوردستاندا کۆژێر فەشەشکێکی بەمیشولەمیەکی ناو ولاتەکەمی خۆیمووە نەمایە، بەلام کورد بەگەشتی خۆی مالی خۆی وێران کرد).

راستیەک هەمیە کە چیدی ئێمە لەبەردەم مەسەلەیهک یان چەند پرسێکی چارەنوسەسازی نەتەووەکەماندا هەرگیز ناتوانین لەپەرەوێزخستنییدا بێ دەنگ بین.

نەگەر لەسەر چەند مەسەلەکی راگوزەریدا بێدەنگی نوێنرا ئەووە شتێکی تەرەو، دەشی پاساوو قەسە تر هەلبگرێ. بەلام لەبەرامبەر پرسێکی وەکو پرسێ ئەنقەلدا کە لەناو سەرلەبەری کایە دەسەلاتی کوردییدا، پرۆژەیهک نەک بەقەد گەورەیی پرسەکە، بەلکو لەناستیکی زۆر زۆر نزمیشدا درک پێ ناکرێت. نالەمەداو لەم دۆخەدا نوسەری کورد لەبەرامبەر ئەو زەنگە ترسناک و مەترسیداردا دەبێ بچیت کایە سیاسی کوردی بخاتە بەردەم پرسیاریکی گەورەو خۆیندەنەوی بۆی هەبێ، کە ناخۆ هۆکارە بنەرەتیەکان لەکامو لە ج مەنەهەجییەت و بێکردنەو میەکەووە سەرچاوە دەگرن؟

بەدیونکی تردا "دەبیت لەخەمیال و عەقڵیەت و وێناکردنەکانی سیاسەت لەکۆمەلگای خۆماندا بپروانین.. دەبیت بچین بونیادی دەسەلات لەناو حزبی سیاسی کوردیدا، پەییوەندی نێوان کاریزماو دەسەلات، پەییوەندی خێل و خێزان و بنەمالە بەدەسەلاتەو،

بغۇيىنىنە ھەم رەگە قولەكانى ئەم تىگەيشتنە تايىمەنە يۇرۇسىياسەت
بدۇزىنەھە."

لەكاتىنكىدا لەبەرەمبەر مەسەلەمەكى پېر ئىش و مەترسىدارى ناو
واقىيە كوردەموايى لەنەجىندەي سىياسى دەسەلات و حزبەكانىشدا بەدى
ناكرىت.

ئەم كاتە دەبىت و مزىضەي حىزب بەج ئاقارىنكىدا بغۇيىنىنەھە
كەلەمەر مەسەلە گشتى و ترازىدىا گەورەكان بەكارمەكى ئىشى لەسەر
ناكات.

گەر روونتر قەسە بگەين؛ بۇ نەونە تەماشاكە لەسەر وەختىكىدا
كەلەھوكمى تازەي عىراقدا بەنۇرە دەسەلات دەدرىتە دەست
ھەر كەسىك لەنەندامانى سەر و كايەتى نەنجومەنى حوكم لەعىراقدا و،
كاتىك نۇرە دەگاتە سەر دەسەلاتى يەكەك لەسەر كوردە كوردەمەكان،
كەسەر و كى پارتى دىموكراتى كوردەستانە. لەھەمان كاتدا يادەمورى و
سانرۇزى كارساتىكى گەورەي وەك ئەنئەنىۋىي دەكە و پتە ناو ناومرەستى
رۇزانى حوكم و دەسەلاتى نەمۇو (ئەنئەنىۋىي) كە كەلەسەدا ھەشتا و
پىنجى گۇرە بەكۇمە ئەكانى عىراق لەوان. واتە لەرۇزى ۱۴/۱۴ دا كاتىك
دەسەلات بەدەست سەر كوردەمەكى كوردەمەھە و ھىچ دەربىر يان
بەمیانامە گوتارىكى نەيە بۇ ئەم رۇز و كارساتە. پەرسىارىكە دەبى
بەنەھزىنى بۇ رامان؟ ھەر ھىچ نەبى دەكر ناوئەندەكانى راگەمیاندىن و

نازانسو میدیاکانی جیهانی کۆبکر دایمەموو لەناو هۆشی ئەنجومەندا
ئەو ترازیلدایە بەبیری هەموو لایەکدا بەینایمەموو.

دەبوو ببوایمە نەمریتیک دەسلەت و حوکم لەعێراھدا سالانە لە
یادەدا قسەو پەیمای هەبوایە..

دەبوو ئەو رۆژو کارساتە بقۆزرایمەموو؛ تاوەکو بەساردی
لەرۆژیکى ئاوادا چ نامازمەمکی رسمی داواى دیاریکردنى چارەنوسى
ئەو هەموو خەلکە بێسەر و شوینە بکرایە.

دەبوو " داواى دادگایى کردنى هەموو ئەوانە بکرایە کە لە
نەخشەدانان و جێبەجێکردنى ئەنفالدا بەشداریان کردووە."

ئەوێ پێویستە بکریو ناکری لەساتەوختیکى ئاوا گرنگدا، کە
دەدریتە دەست سەرۆکی حیزبى سیاسى خویندەنەوى قۆل و تیرامانى
وردی دەوێ نالەموو چەندین تێبینى تەرەویە کە دەوتری لە دەسلەلاتى
سیاسى کوردی لەمەر پرسیکی هەرە پر هەستیارى ناو میژووی
نێستای کوردا بێ بەرنامەیی پێوە دیارە.

خۆ ئەندامە کوردکانى تری ناو ئەنجومەنى حوکم لەوێ بوون،
ئایا نەدمکرا وەک بێر خەرمەمکیش بوایە، بەبیری سەرۆکی دەسلەلاتى
بەینایەموو، کەنەمرۆ یادەمەری ئەنفالەو دەکری لەرووی سیاسیەموو
کورد نیشى خۆی لەسەر بکات؟

باوا دابىئىيىن پىرۇسەي ئەنئەلى دۇ بەكوردان؛ پىرۇسەي بەكوردان
عەقلى بەعسدا خەملى و دوتىن جىبەجىن كراو ئەمىرۇش بەسەي پىرۇسەي
پىرۇسەي خىستىنۇتە جەستەي كۆمەلگەي كوردەوارىيەو.

ياخود لەبەرامبەر بىدەنگبۇون و ساردى لەرۇزىكى ئاوادا چ
ئامازىكى مەترسىدارتربى. كەدەبۇو بەبەردەوامى كايەي سىياسى
كوردىي و دەسلەتەكەي ئەو زەمەنە تالەو پىرۇسەكانى كوردەقرايىان
نەك؛ ھەر لەيادەمورى سىياسىدا بى. بەلكو لەسەرەكيتىن پەنت و
ئەركەكانى بىر كوردنەو و رەفتارىياندا لەئاستى بەرپرسىيارەقتى
مىزۇويى و ئەخلاقى نەتەو مەكەي خۇياندا بىن. بەبىرياندا بىتەو
كەمىزۇومان بەسەر چەندىن تەلەي مەرگ چىن و تەلەزمى كەورەدا
بازى داو و تىكەوتە تىپەربۇە تاو مكو كار كەيشتۇتە ئەمىرۇ...

بۇيە پىرسى ئەنئەلى كە پىرۇسەيەكى تەواو بەرنامە پىشتەر بۇ
دارىزراوى سىياسى و سەربازى و لۇجىستىكى ھەمەلايەنەي تەواو دۇ
بەمىرۇفانە ئەنجامدراو كوردستانى ئاودەنى گۇرى بەمۇلاتىكى وىران
توخمەكان زىانى تىدا ھەموو قىر كورد.

بەلام لەراستىدا رۇونە كە "ھىچ جەنگىكش نىيە پەيۋەندى
بەسىاسەتەو نەبۇوبىت و ئامانجى سىياسى لەپشتەو نەبۇوبىت.

ئەوئەي كەزىمى بەعس لەنئەلى دا ئەنجامى داو؛ ئەلئەيەكى
نەبۇوبىتە لەزىجەرى ئەو جەنگەي كە دۇ بەگەلىكى مەدەنى

لەسەر خاگی خۇی بۇ تېكىدانى روخسارى نەتەھویى و سىز اکتۇرى
كۆمەلايمتى و كەلتوورىى".

ئەھوى مایەوہ دواجار بەگۇزانی زەمەن و، كەوتنەھوی گۇرەپانی
مەملانكىو رووداوەگان بەجۇرىكى تر، وا كەوتەھو كەكورد بېیتە
خاومنى دەسلات و خاومن ناوچەيەكى فراوانى خۇی لەكوردستاندا..
ئەم زەمىنەو دەرفەتمەش رىخۇشكەربوون كەسالانە وەكو بۇنە
نىشتەمانىو نەتەھویيەگان ئەنقالىش وەكو ترازىدیايەكى گەورە
لەرۇزى دەستبېكىردنى شالوى يەكەمى ئەنقالدا يادىان بىكرىتەھو.

سەرنجىكى تر لىردا ئەھویە كەبەشىكى دەسلاتى كورد بەھوى
جۇرى پەيوەندىو خويندەھوى سىياسىانەى بەرژەھوندیەگانى خۇی
لەگەن دەسلاتى دەوروبەردا، زۇرىك لەو سالانە راگوزەريانە ئەو
يادى بەرىكرد، ياخود بەجۇرىك ناو دەھىنرايەھو كەبەوردى دانى
بەگەورمى ترازىدیاكەو گەورمى تاوانەكەو، ئەنجامدەرانىو ئەوانەى
لەپشتى كارساتەكەھو چا و ساغبوون نەدەنا.

ەك لەمىزوى مىللەتانى خاومن ترازىدیادا، كارساتەگان روون
دەبىتەھو. دەبىنرى ئەوانەى كەخاومن دەسلات و چىویمەكى سىياسى
نەبوون. كتومت لەساتەھوختى خۇی و نزیكتردا نەیانتوانیوہ وەكو
پىویست كار لەسەر گىرآنەھوى مافو چارەنووسى كۆستەگان بکەن.
لەگرتەھو دەستى دەسلاتىشدا ياخود ھاتنە پىشەھوى بەرژەھوندىو
دەرفەتمەگاندا ئەھو خەملىوہ.

لەم سۆنگەمەووە بۆ کورد ئیستا لەهەموو کاتێک لێکۆڵنەوە بۆ
ئیشکردن لەسەر ئەو پرسیارە. لەکاتیگدا خودی دەسەلاتی سیاسی
کوردی بەشداری راستەوخۆ دەکات لەبەرئێوەبەردنی دەسەلات
لەعیراقداد ئەو رژیمەکی کەمۆرکی کارساتەگانی بەنیو چاوانەوویە
سەرنگۆم کراوە، رەمزی ئەنجامدەرانیشی لەزیندانان.

وەک چۆن دەوتری "هیچ نەتەوویەکی نەیتوانیوە پەرۆسی
لەناوێردنی خۆی بکات بەقەزیمەکی کەهەموو دنیا قەسی لەسەر
بکات، مەگەر پاش ئەوە توانییبێتی دەسەلاتی سیاسی بۆ خۆی
پێکبەینێت. نەتەوێگان هەمیشە دواي کۆتایی هاتنی تراژیدیاگان
توانیان نیستەماری بکەن."

کەوابوو زەمینیە سیاسیەکی بەجۆریک رەخسارە کەهیچ
کەمتەر خەمییەکی لەبارەي ئەو پەرۆسە گەورانەووە مایەي پرسیاری
گەورەو هەزانی گەورەو، دواجار بێ دوو دڵکو مەترسی، ئەبێ بوتری
هوشیاری خەلک لەحالی حازردا لەناستیگدايە، کەبەر بەرچی ئەو
کەلینە بەرینەو ئەو نوقسانییە دەداتەو، کەکایەي سیاسی دەسەلاتی
کوردی بەخۆو دەیبینی. پەرۆشی خەمی خەلک و پەرۆزە
تاکەکەسیو تایبەتیەکان لەمەر پرسی نەنغال لەناستیگدايە بەپەلی
سەدوھەشتا دەرەجە لەگەڵ خەم و پەرۆزی دەسەلاتدا جیاوازم
لەپێشە.

خۇ ئەگەر پەرسى نەنقال لەناو بازنەى گارى سىياسى كوردىدا
خویندەنەوى تەرى بۇنە كەرىو پەیدا چۆنەو بەخۇدا لەلایەن دەسەلاتى
سىياسىەو لەمەر ئەمە نەبیتە خەمى چاگسازیانەیان ئەوا لەلایەن
خەلك و شەقامى كوردیەو تادى ئەو درزە زیاتر بەرفەرە دەبن و
نەنجام كیش و سەنگى هەئوئىستەكان و دەسەلاتە سىياسىەكانى
كوردستان دەخەرتنە بەر خویندەنەوى روونتر.

سه‌رچاوه‌گان

- کتاب کوردستان _ مەریوان وریا قانع _ ژماره دوو سالی ۲۰۰۲ لاپەرە ۲۰۵
- هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو _ لاپەرە ۲۰۴
- نهنفاله _ کوردو دهولەتی عیراق _ شوێرشێ حاجی ره‌سون _ چاپی دووه‌م _ سالی ۲۰۰۲
- له‌په‌راویزی نهنفاله‌دا _ ته‌ها سلێمان _ به‌رگی یه‌که‌م سالی ۱۹۹۹
- هه‌له‌بجه‌و نهنفاله _ سالار جه‌مه‌سور باسیره _ لاپەرە ۶۵ سلێمانی _ سالی ۲۰۰۲
- کوردقیران _ له‌تیی فاتیح _ مه‌جید سالیح _ لاپەرە _ ۲۲۱ به‌رگی یه‌که‌م _ سلێمانی _ سالی ۲۰۰۲

ئەنقال

دەستپېڭى ھەلەلکردنى سەرو مالى كورد

دهستپيكي خه لالكر دني سهرو مائي كورد

بهر له په لامارداني هه مه لایمه نهي شالای رۆزی ۲۳/۴/۱۹۸۸ی رژی می به عس، بۆ سه ر ناوچه رزگار کراوه کانی کوردستان و باره گاگانی سه مرگردایه تی (ی.ن.ک) و هیزی پینشه مرگه. که به (نه نهای یه ک) ناوزه دکراوه.

رژی می به عس دوی هاتنه وه سه ر حوکم له عیراقداد، واته له سالی ۱۹۶۸هه پلانی تایبته تی یه کلا کردنه وه ی کیشه کانی هه بوو له گه ل کوردو خه لکی کوردستاندا، به رنامه کانیشی وه ک دهرکوت هه موو له چوارچینوه ی زه بر و زه نگو کوشتن و کاولکردندا داریژرابوو. له و پیناوه شدا توانایه کی دارایه کی مائی زۆری ولاتی بۆ نه و مه به ستانه و جینه جی کردنی مه رانه کانی ته رخان کردبوو. به گه رانه وه مان بۆ خویندنه وه ی رووداو مگان و شینوا مگانی مامه له کردنی رژی مه که له گه ل دۆزی کوردو شوړشو خه لکه که یدا هه موو نه و ریو شوینه سیاسی سه ربازی نابوریانه مان به سانایی بۆ روون دمه بته وه که چۆن به پنی پلانیکی سیستما تیزه کراو گیراونه ته به ر بۆ نزیکی بوونه ومیان له مه به ست. ته و اوکاری به رنامه دریز خایه نه گانیان. که به شیک له و کرده وه سه ربازیانه ی نه نجام دراو هیشتا له میزوه ی دوورو نزیکی

مىرۇفايەتى توۋمارى كىردەۋى دىكتاتورمىكانى جىھاندا ئەك كەم
ۋىنەن (كەھەندىك ناۋا گوزارشتى لىدىمكىن) بەلگۈ بىۋىنەن لىمىن
ئەۋەى لەسايەى پىلانكىكى شارۋەو داخراۋدا تاۋانمىكان جىيەجى
كراۋن. ھىشتا بەشىك يان چەند دىۋىك لەھەر يەك لەو تاۋانانە
بەشارۋىيى ماۋنەتەۋەو، ۋەك پىۋىست نەتۋانراۋە ھەلۋىستى پىر
بەقورسايى تاۋانمىكان ۋ كارىگەرىيەمىكانى خۋىنەننەۋەمان بۋى ھەبىۋ
شەنوكەۋ بىكى. ئەم رەخمىيە ئەستۋى نوسەرانى كورد دىمگىتەۋە،
بەتايىمەتى ئەو ھەلەمانەى زۆرتىر خۋىان بۋ بۋارە ترازىيدىمىكان
تەرخان كىردۋە.

لەسالى ۱۹۶۸ ۋە بۋ سالى ۱۹۸۸ لەماۋى ئەو بىست سالىداۋ تارۋى
رانەگىياندنى دەستپىكىردنى شالۋمىكانى ئەنقال سەدان ۋ بگرە ھەزاران
تاۋانى كۆمەلگۋىكى گۈند روۋخاندن ۋ باخ سۋتاندن ۋ راگۋاستن ۋ
لەسندارمىدان ۋ... ھتە. بەشىۋازۋ جۋرى جىاجىيا لىرمە لەۋى
كوردستان كراۋن. بەلام ھىچ كام لەو تاۋانانە بەقەد تاۋانەمىكانى
ئەنقال بە نامادىكارىي تەۋاۋەۋەو، بىباكانە ناۋو پىناسەى ناشىراۋ
دوژمىكارانەى بۋ دانەنرا بوۋ بەجۋرىك كەھەللى سەرو مال ۋ خاك ۋ
سامان بىكات.

بىجىگە لەبەكار ھىنانى تەۋاۋى تاۋان سەر بازىيەمىكانى، ناۋان ۋ
شەرىيەت پىدان بەتاۋانەمىكانى نىۋ ھۋناغەمىكانى شالۋمىكەۋ
دۋزىنەۋەى چىۋەمىكى ناينىۋ، پىدانى پىناسەۋ ناۋىكى ناينىۋ

دېرىنى ومكو (ئەنھال) كەناۋى سورمتى ھەشتەمە لىقورلاندو
لەبنەرتدا دابەزىن و زەمىنەى پەيدا بوونى دەگەرتىگەم بىۋ
يەكلا كىرەمەى كىشەى جەنگ و دەست كەوتەكانى شىۋازمەكانى
خەلال كىردى سەرو سامان و سەرومتى خەلك و، لايەنى تر بۇ ئەوانى
ترى دەست رۇشتوو.

بەدىۋىكى تردا شالومگە بەناۋىكى كۆن و دىرىنەو بەناۋەرۋك و
كەرمستەو تەكنىكى نوۋ ھاۋچەرخمە دەستى پىنكرد.

لەمەۋە بەخوئىندەنەومان بۇ ناۋى شالومگە، دەبىنن رۇمى
بەعس چەندە بەوردى بۇ سىرىنەۋەو كۆتايى ھىنان بەبوونى
نەتەۋىيەكى ترو، سىرىنەۋى شوناس و تايبەتمەندىيەكانى لەروۋى
مادى و مەنەۋىيەۋە لەبۆتەى نەتەۋىيەكى تردا، كەمبەست
نەتەۋىيە عەرب بوۋە. لەچارچىۋەى كىردەۋىيەكى سەربازى
دريژخايەنى دوور مەۋداى تا گەشتن بەترۋپكى مەبەستدا، چۆن
ۋىستۋىيەتى رەھەندە فىكىرى و ئايىنىيەكانىش لەخزمەت
مەرامەكانىدا بەكاربەئىنى، تالەرىگەى ئەۋانەشەۋە نەك ھەر دونيا
بىدەنگ بىكات، بەلكو سۆزو پىشتىۋانىش لەو روۋمەۋە بۇ خۇى زىاتر
بىكات؛ لەھەمانكاتىشدا چىتر كىردەۋىيەكانى بى پەردەۋ
بەراگەيەندراۋىي بۆگەشتن بەو مەبەستەى نامازەى پىكرا
پىشانىدات. ئەمەش بۇ خۇى ئەۋجى دىكتاتۇرىيەى سىستەمى
ھوكم و ھاشتەنەترىن رۇمى چەرخى نوۋى دەگەياند.

وەك دەبىنىن لەبەرە بەيانی دەستېيكردى يەكەم رۇزى شالاۋى سەربازى ئەنفالدا؛ تىكرى راي دەزگاكانى راگەيانلىنى بەغس گەۋنەتتە بانگەشە بۇ سەرەتايەكى نوئ لەھاتنەكايەى تەصفىيەكردى و نەھىشتنى يەكجارى نەيارىى بۇ رۇيمەكە بەجۇرىك كەتەواوى رۇزنامەو گۇفارو تەلەفزيۇن و رادىۋو نازانەسكانى دەنگوباسى تەرخان كرىد بۇ پىدانى شەرعىيەتى ياساىكو ئايىنى بەو دەستېيەكە لەكۇمەلكوزىكو رووخاندىن و سوتاندىنى لەزىر ناوى قۇناغى يەكەمى شالاۋى ئەنفالدا لەكوردستان، سنورى پەلامارە سەربازىيەكانى رۇيم لەم قۇناغەدا پىكەتاتبوو لە ناوچەكانى سەربە دوكان، بنگرد، سلىمانى، ماوتە، ئەزمەر، سوسى، جوارتا، سورداش و بارەگاكانى سەركردايەتى يەكىتى نىشتمانى كوردستان و بەتايبەتى رادىۋى دەنگى گەل كوردستان (كەبى دەنگ كرىدى كارىگەرى خىراى دەبوو لەسەر ورمو باومرى خەلك و ھىزى پىشمەرگە لەناوچەكانى تر) نى بوو دەست پىكرىد.

لەبەر بەكارھىنانى ھەموو تۈانا سەربازىيەكانى سەرفەتاش بەتۆپباران و كاتىۋشا بارانكردى ناوچەكان بەخەستىكو، كىمىبارانكردىيان لەرىگەى فرۇكەو بۆمبەموو بەشدارىى پىكردى دەيان ھەزار جاش و ھىزى ئاسمانىكو زەمىنى رۇيم تۈانى لەماوى بىست و جوار رۇزداو دۈاى بەرگرىيەكى زۇرى ھىزى پىشمەرگە.

رۆزى ۱۹۸۸/۲/۱۹ سەرکردايىتى ھىزە چەكدارەكانى رۆيىشى بىلەن
بەلاغى ژمارە (۲۰۸۷) ى لەبارەى راگىيانلىنى سەرگەوتنەكانى ئەو
شەرانەدا دەرکردو لەلاپەرىى يەكەمى رۆژنامەكانو، سەردىرى ھەوالى
رايوو تەلەفزيۇنەكانى عىراقەوہ بلاوكرايەوہ.

لەدەرکردنى ئەو بىيانەوہ كەبەناوى (نەنقال)ەوہ بلاوكرايەوہو
لەو رۆژەوہ ئەو وشە شومە كەوتە ناو ھەرھەنگى سىياسىو مېژووى
كوردەوہ.

خودى سەدام حەسەن بە ئاشكراو لەنزىكەوہ چاودىرىو
سەرپەرشتى نەنقال يەكى دەرکردو سەرگەوتنى ئەو ھۇناغى
بەسەرگەوتنى مېژووى دەزانى بەسەر بزوتنەوہى كوردايەتيدا، بۆيە
لە ۱۹۸۸/۲/۱۲دا خۆى ھاتبوہ شارى سلېمانى بۆ ئەوہى زۆر لەنزىكەوہ
چاودىرى ھەنگاومكانى بەلامارە دېندانەكانى لەشكرەكەى بىكات.

راستىيەك ھەيە دەبى ھەمووان بىزانين، كەلە دەستپىكردنى
يەكەم ھۇناغى نەنقالەوہ ھىچ رېوشوئىنىكى شاراوہ نەما لەكوشتنو
سوتاندنو ژيان ھەرکردن لەكوردستاندا، لەلای بەعسو دامودەزگاكانى،
بەلگو زۆر بە ئاشكراو، زۆر جارىش لەرېگەى مېدياكانىيەوہ بۆ تا
ئەوچى چاوشكاندنو؛ تىكشكانلىنى كەسايەتكو بوونى كورد،
دېندانەتكو تاوانەكانى خۆى بەشانازىو ھىمەى سەرگەوتنەوہ پيشان
دەدا.

لهكوردستان جاش و

لههۆلهنداش فرانس فان ئانرات

له كوردستان جاش و.

له هۆلەنداش فرانس فان ئانرات

مايهى تيرامانى ورده كهداوى نهوى ريڭخراوى چاك،
بمداواچوونى تهواوى همبوو لهسمر نهو هاوالاتيه هۆلەنديه
كهيارمهتى رژيمى سهدام حسيني دا بوو، لهدايبنكردى گازی
زهراوىو بهتايبهتى لهو جوړه كولهسالى ههشتاو ههشتدا بهسمر
شارى ههلمبجهى كوردستاندا رژينراو بووه مايهى كوژرانى همزاران
هاوالاتى.

هەر چهنده درهنگ وهخت بوو بهپېزانينى راستى دهست
تيومگلانى هاوالاتيمكى هۆلەندى بهناوى (فرانس فان ئانرات) لهلايمن
دامودمزاگانى دموهتتى هۆلەندىو بهتايبهتيش دادگاى هۆلەندى لهو
تاوانه، بهلام بو (تأديبي ظمير) ي خويان ههستان بهليكوئينهوه
لهجوړى تيومگلانهكهو دواچار نهو فايله خرايه بهردهم دادگاى
ولاتهكهو نهومش زانرا كمرؤژنامهو ميدياگانى هۆلەندا رهخنه
تونديان ناراستهى نهو تاكه كهسهى كۆمهلگاكهى خويان كردو،
بميهكيك لهتاوانباره سهه سهختهگانيان لههلهمدا. وەك دهبينين
كۆمهلگاى هۆلەندىو حكومهتى هۆلەندا جگه لهوى لهرووى
ويژدانىو مرؤفايهتیهوه، دواى ناسينى كيميابارانى ههلمبجهو نهئفال

ۋەك خۇي نەيانتۋانى لەۋ كىردارى ھاۋالاتى خۇي ئىنقىلابىنىڭ
 ھەلبۇتىن، بەلكى لىرىگە داداگۈۋە نەۋ تاۋانبارە سىزى ياسايدى خۇي
 ۋەرىگىت.

ئەمە نەۋ مانايە دىگەيمىنى ۋەكى دىرىستىكى مىژۋى بى بۇ ھەرى
 تاك ۋ گروپپى يان كۇمپانىيەك، بىمەۋى بازىرگانى لەۋ جۇرە بىكات،
 رەۋشە ۋىزدانى ۋە مۇۋاپىقەتەمەكان لەبەرىچاۋ نەگىت ۋ نەخلاقىياتى
 كۇمەنگاپەك كەنىلەۋ پاراستىنى مافى مۇۋۇقۇ بەرھەمى دور
 لەتۋندۇ تىزى ۋ كۇشتار نەزىننىت. نەۋە ھۇلەندا كەگەلەكەي نەۋ
 نەبۇۋ ئىنقىلاب ۋ كىمىياباران بىرى.

پىرسىيار لىرەدا دروست دەبى؛ ئايا نەۋ گەلەي كەنەنقىلكراۋ
 كىمىياباران كرا، پۇللىن ۋ خۇيلىننەۋەي ھەبۋە بۇ نەۋ كارسات ۋ
 كۇستە گەۋرانەي بىسەرىدا ھات؟.

ئايا تەۋاۋى كارمەتەرە ھەقىقىيەكانى نەنجامەرى نەۋ تاۋانانەي
 دەست نىشان كىردەۋ ناساندەۋ؟.

ئايا لەۋ ھەزاران كەسەي كەراستەۋخۇۋ ناراستەۋخۇۋ بىشداريان
 كىرد لەناۋىرنى سەدان ھەزار لەھاۋالاتى بى گۇناھ ھىچيان بەۋ
 تۇمەتە درانە داداگا بۇ لىكۇللىنەۋە؟.

ئايا ھىچ بەكىك لەۋ جاش ۋ سەرىگەۋرانە، ناچار كىران داۋاۋى
 لىبۇردن لەگەل نەتەۋەۋ كەسۇكارى شەھىدۇ ئىنقىلابىكان بىكەن؟ز

بىن شىك ھىچ يەككىك لەۋەلاممەكانى نەۋ پەرسىيارانمۇ چەنلەن
پەرسىيارى تىرى لەۋ بابەتەش نەرىن و بۇ خۇى چەنلەن كەللا تىپى
پېناسە ئاساى بىن ئىنتەمايىو بىن باكو نەخوئىنلەنمەۋى مېژوومان بۇ
دەردەخات. نەتمەۋىيەك خاۋەن كۆستى نەۋەندە گەۋرەۋ، ھەپەشەۋ
مەترسى لەناۋبەردىنى گەۋرەۋ، لەبەرامبەرىشدا بىچكۆكتىن ھەلۋەستەى
جەدى نەبىن. بۇ ناسىن و دەست نىشان كەردىنى كەرمە خۇبىيەكان و
نەۋانەى لەھەر گۆزەنكى تىرى دۇخەكەدا بەناراستەى نالەبار بونەۋى
رەۋتى زىان. ھىچ گومانى تىدا نىيە بۇيان بلوى لەجاران خرابەرو
لەنەۋسا سورتەر بەرلەشكەرى دوزمەن دەكەون.

نەمەيە جىاۋازى نىۋان كەلتور و كۆمەلگەكان، لەۋ نەۋنەيەى
ھۆلەندەى خاۋەن يەك فرانس فان ئانرات و كوردستانى خاۋەن
ھەزارەھا ھەزار؟...

له چاوه پروانی نیسک و پروسکی
نه نفالکراوه گاندا

لەچاوپروانى ئىسك و پروسكى ئەنھالكر او مكاكدا

خاك و خەلك، داواى ھىنانەموى ئىسك و پروسكى نازىزە گۆر
غەرىبەكانيان دەمكەن. كەسوكارى ئەنھالكر او مكاك داواى چاوپروانىيەكى
زۆر، دواچار بەرووخاندنى رژىمەكەى بەعس پىر بەدونىايەك خەنى
بوون. لەلەيك بۇ پەمىنەموى لەناوچوونى سەرچاوى زولەم و ترسو
ستەم، لەلەيك بۇ ھىواى دىشادبوونەمويان بەم كەسوكارانەى چەننىن
سال بوو لىيان دزرا بوون و نادىار. نەبەزىندووى نەبەمردووى
چارەنوسىيان نەدەمزانرا.. ھەرچەندە لەگەل ئاشكرابوونى زۆر نەئىنى
تردا نەوش ئاشكرابوو كەنەنھالكر او مكاك لەسەر نەرزدا نەماون و
ھەموويان بەزىندووى ژىرخاك خراون. ئەمەش حەقىقەت و
واقىيەكى تال بوو بۇ ئەوان، بەلام سەربارى ئەوش ھىشتا ھىوا پىراو
نەبوون بەشادبوونەو (ئەگەر بەئىسك و پروسكەكانىشيان بىت).

بەداخەو رۆز بەرۆز واخەرىكە ئەوخەنى بوونەيان ورنە ورنە
روو لەمكى دەكات و كىرەو. لەكاتىكدا كەدەبىننىن و تىدەگەن كەكەسو
لايمنىك بەجەدى و بەتاسەو لەدووى مىكانىزىمىكى عەمەلى دا
ناگەرى، بۇ ئەوى بەنەركى نىشتەمانىي و ئەخلاقى خۇيان ھەستەو
ئەوانىيان پى دىشاد بەكەنەو. تەنبا ئەو نەبى لەمەوالى رۆزنامەو
كەنالەكانى تى راگەياندەو دەبىستىين و دەبىننىن؛ رۆزنىك لەنزىك

فلان شارۋىچكەى جنوبىي عىراقو؛ رۇزىك لىدەشتايى رۇس شىجرىلەكى
 ەمرەبستاندا گۇرپكى بەكۆمەل دۇزراوتەتەو. بەجلوبەركى بەكۆمەل
 بووينا ناسراونەتەو، كەلەكوردە ئەنفالكر اوكانن.

درىژبوونەموو چەند بارە بوونەموى لەم جۇرە ەموالانە لەشۇيىن و
 بەشىوازى جىاجىاو بىدەنگبوونى دەزگاكانى حكومەت و بەتايبەتى
 وەزارەتى ئاوارەو ئەنفال بۇ بەپىرمو ە چوونى دانانى رىوشوئىنى
 ەينانەومىان. واى لەخەلك كىرد كەبەرمبەرە ئەو ەيوايەشىيان لەلا
 كزىبى كەدەسەلات مشورىكى جدى بۇ سەبورى ژان و كۇستىيان بخوات
 نەختى نارامى بەبەخشى بەحالى بىن حالىئاندا. ەمرچەندە لەمژىر ناوى
 ەينانەموى نىسك و پروسكى ئەنفالكر اوكاندا رىكخراوو تىمى جىاجىا
 دروست كران و، چەندىن كەس نىردرايە دەرمەوى ولات بۇخول بىنىن
 لەبارەى چۇنىتى دەرهئىنانى نىسك و پروسك يان دەست نىشانكرىنى
 گۇرە بەكۆمەلەكان و دۇزىنەومىان، بەلام ەيچ لەو ئىجرائاتانە
 نەچوونە چوارچىو ە كىردارەو. تەنىا ئەو نەبى لەم دەمىنگ
 وەختەدا تەرمى (۵۱۲) قورىانى لەبارزانىەكان ەئىرانەو ە كورستان
 ئەويش لەرىگەى سەركردە بارزانىەكانەمو، مشورى ەشىرەتەكەى
 خۇيان خواردوومو، كارىكى باشيان كىردو، بەلام وەكو رۇژنامەنوس
 (عارف قورىانى) و كەسانى تىرىش؛ زياد لەجارىك نامازمىيان پىداومو
 ئەم مەسەلەيە بىر ەئىنراوتەتەو. وەكو كەسنىكىش كەموتابەغەى
 ئەوبابەت و مەسەلانە دەكەم، ەئىشتا ەيچ ئاوردانەو ە بەدواداچونىك

بۇ ئەو خەم و كۆستە نىشتەمانىيە و نەتە و مەيە نەكراۋەر لەلەين دەسلەتتە وە. بۇيە پەرسىيە جەدى نەمەيە دەينى كى لەخەمى نەنڧالار پروسكى (۱۸۲) ھەزار مەروڧى گۆر غەربىدا بىت؟ لەكاتىكدا چاۋەرۋانى بوۋە تەۋقى گەردنى مەنال و مەزگىرەندار و ژن و كەسوكارمەكانيان.

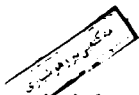
كى ئەو بەبىر خۇيدا دىننەتە وە، كە ئەوان بەو مەراۋە وە بەشىكى زۆريان بى نۇمىدەنە سەريان نايە وە.

ھىنانە وەى نىسك و پەرسكەكانىش بەشىكە لەگىانى وەفادارى ھەكومەتى ھەرىمى كوردستان بەرامبەر بەنەنڧال و بەردە و مەيدانە بەناگابوون لەكەسوكارى شەھىدان رىبازمەكشىيان. كەواتە جىسى خۇيەتى پەرسىن ئەۋپلان و بەرنامەيەى كەمەزارەتى نەنڧال ئەو خەرج و مەسەفەى لەدروسكردنى رىكخراۋى ھىنانە وەى گۆرە بەكۆمەلەكاندا كرا بەچى گەيشت و ناكامەكەى چى لى سەوز بوو؟. لەبەرايىدا ھىنانە وەى گەكۆى نەنڧال كراۋەكان دەينى بىتتە خەمى ھەموۋلايەك و بەتايبەتەش نۇنەمرانى كورد لە ھەكومەتى مەركەزى غەراقدە. بۇ ئەۋەى لەبۇتەى (گۆرى بەكۆمەل) دا بەيەكجارىي ون نەبن، نەنبە تانەى ھەتا ھەتايى دەسلەتەكانى دۋاى ئەو رۇنەمى كەنەنڧال و تاۋانەكانى تەرى نەنڧامدا.

نىشتەمان بەخاك و خەلگە وە چارەروانى ھىنانە وەى نىسك و پروسكى نەنڧال كراۋەكانە، نىۋەش ئەركتەنە بىانەننە وە نىشتەمانى خۇيان.

لەپەرەوئیزی ئەنفاڵدا

لەپەر اوپۇزى ئەنئەنىۋىي

ھاپۇزىيەكى نىزىكىم بۆي گىپرامەوۋە نافرەتتىك لەوانەى كەمىردەكەننىان(ئەنئەنىۋىي). لەدوۋى جىبەجىكىردىنى بىرپارى(۹۸۶)ى ئەنئەنىۋىي ئاسايش چوو بۇ وەرگرتىنى بەشە خۇراكامەكىز ھەركە نارەمكەى وەرگرتوۋە بەتورەيىو توندىيەوۋە تەنقىكى كىردۇتە سەر نارەمكەو وتوۋىمەنى: دواى چى! ئەيە خۇمانمان فرۇشت ئەوجا بەملى شكاۋى ھات.

* لەسەردانىكىدا بۇلاى مامۇستاىەك كەھوتابخانەكەى نىزىك بوو لە چەند مائە (ئەنئەنىۋىي)كىمەو بۆي گىپرايەموۋە وتى:

چەند جارنىك مەنالىك كەتەمەنى يانزەسال بۇ سەرمەوۋە دەمبوو، چارچارە دەھاتە نىزىك قوتابخانەكە، دەمبىنى ھەندىۋە وردە والەى بەدستەوۋىيە، بەلام ئەمۇندەى ھەستەم پىكىردە وردە والەكەى ئەدەفرۇشتە تەنھا دووراو دوور گونى لەدەنگى قوتابىيەكان دەگرتە، تا چارىكىيان بانگەم كىردو لىمە بىرسى نايە لەقوتابخانە نىت؟ لەولامداۋتى ئەمۇللا. دواى گىتوگۆيەكى زۇر لەگەنئەىدا، دەركەوت كە ئەم مائە باۋكى ئەنئەنىۋىيەو خۇى مەنالى گەمورى مائەمۇيەو دەبى بەموردەمۇئە فرۇشتەنە بىزۆى مائەمۇيان پەيدا بىكاتە، ھەروۋەھا

منالمهوتی: دوو براو خوشکیکی ترم لهفوتابخانه خووشن دهریان کردوون و نهوانیش لهبازارداوک من شت دهروشن.

نهم دوو گپرانهمویه لهبهرگی یهکهمی • لهپهراویزی نهغفالدا) هاتوه که هاوړپم تهها سلیمان نامادهی کردوومو سالی ۱۹۹۹ چاپکراوه. بهخویندنهومی همر نوسراوو کتیبیک که لهبارهی نهغفالهوه نوسرابی، بیگومان چمندین نمونهی ویزدان ههژینو باسو خواستی بهتالکردنهومی بههاکانی زیانو مروقت دهخاتموه نهغفالهوه، لههر نمونهکیاندا دوی تاسان جوړهها خویندنهومی پهمرترسیت دهخاته بهردست لههموو روومکانی زیانهم لهدوو توینی نهم کتیبهموه چندهها پرسیری زیندوو دوی نهو هموو سال هیشتا بیولامن و دمکری بهبهردهوامی قسهیان لهبارهموه بکری.

بوچی نهغفالومکو پهمرترسیتین کارساتی فرکردنی مروقت له سهردهمی نوئی هاوچهرخدا، نهغفالهوه بکریته دوسیهیمکی گرنگو لهناومنده جیهانییمکانداومکو کارساتیکی گهورمی دز بهمروقتایهتی پهروقتستوه نهکراوه. بوچی دهسهلاتی کوردی لهبهرامبهر نهو مهسهلهیدا خهم ساردو کهمترخهمه. نهکومک پنیویست کاری بو مهسهلهی نهغفال نهکردوه، بهلگو لهجیوهیمکی تهسک و قهتیس کراوداوک یادهمورییمک یاد دمکریتهوم، نهغفالهوه بهتهنیا له ۴/۱۴ سالروزی نهغفالدا مهراسیمیکی کهم بایهخ بهو روزه دهرنیت، پهروزمیهکی جدی دلخوشکمر لهم رووموه هیشتاکه بهدی ناگریت.

لەم سۆنگەيموه دىگەينه ئەو دەر نەنجامەى گەنجىدى سوار
نەماوتەمۆه بۇ ئەوى لەدەرەوى گوتارى سىياسى پەروەردەى
مەعريفى رووناگىرى كوردىدا، ياخود بەراگوزەرى هەئۆيستە لەمەر
نەنقال و دۆسيەگەى بىرئيت.

دەين نەنقال و كارساتەگانى هەشتاوهشتبىنە ئەو پنتەى گە
دەشى لەفەلسەفەى ژيان و پەروەردەى نەوى ئىستاو داهااتووى
كۆمەلگەى كوردىدا رەنگدانەوى سەراپاگىرى هەين.

بەديوىكى تردا ئەووتەيه تەواو دروستە گە تەها سلىمان
دەين: بىبايەخ بوون ياخودگالبوونەوى مەسەلەى نەنقال لەگوتارى
كوردىدا بۇ خۆى لەكارساتەى نەنقالەگان گەورەترەو دىكرى بەهەموو
توانايمەمۆه رەتى بگەينهوه.

بیر مومریه کان

وهك شایه تحال و ئینجا وهك رۆژنامه نوس

وەك شايەتجال و ئىنجا وەك رۇژنامەنوس

بىر مومىيەكانمە و بەشىك لەترازىدىكانى ئەنفال، ناونىشانى ئەمە
كتىبەيمكە رۇژنامەنوس مەلا تەحسىن گەرمىيانى سالى دوو ھەزارو
سى، وەكو ھەملىك بۇ گىرەنەمە خویندەنەمە ساتەو ھەتەكانى
ئەنفال و ئاكام و دەرئەنجامەكانى نوسىويەمى، بۇ ھەركەس و
لىكۆلەرىك؛ گەر بىمەوى ورتترو نىزىكتە لىساتەو ھەتە و گەرماو
گەرمىيى كارىگەرمىيەكانى شالوى ئەنفال بۇ سەر گوندو گوندىنىشان و
ھىزى پىشمەرگە و روودا وەكان بەگشتى ھەبى، لامان واپە ئەم
بەرھەمە دەتوانى سويك بىەخسى، بەپىشاندان و دەرخستى چەند
ھىلىك لەپىنا و گەشتىن بەمەبەست.

بەمانايمكى تر ئەم ھەملىش دەچىتە پال ئەم و خەم و خەموانەمى
كەچەندىن نوسەر و رۇژنامەنوس لەچوارچىنەمى خەمى خودى و
رۇژنامەوانىدا داويانە تاومكو بتوانن ئەگەر ھەمەم و نەبى، چەند
دىونىك لەمدىومكانى ئەم ترازىلىيا گەورمە زىندەمەمى مېزوى تازە،
دەربخەن و؛ لەبۆتەھمى لىبۇون و بىر چوونەمە قوتارىان بىكەن...

نوسەر ھەملى داوە گىرەنەمەمى روودا وەكان و باسەكانى دوو تولى
بەرھەمەمەمكى، تەنبا وەكو شايەنچلىكى ناو روو و پىشەتەكان نەبىتە

تاكه بابەت و سەر لەبەر كۆتیبەگەى بگرتەوه. بۆرە بەهەمەند
تەمورمەك شۆر بۆتەموز

لەسەر مەتاوه تاناوەرۆك و دەرئەنجامەكەشى بەچەند
چاوپێكەوتنێكى رۆژنامەوانى كوتا پێهناوه، پێش تەمورمەكان نوسەرو
رۆژنامەنوس عەدالت عەبدوڵلا، پێشكەكەى پوخت و وردى لەسەر
بەرەمەكەو ئاراستەو هێلى كاركرنى نوسەرى بەرەمەكە باس
دەكات و بەهەلۆیستەمەكى تری ناشابوون بەكارساتى ئەنفال
لەقە ئەم دەدات. لەگەڵ ئەو شدا وای دەخوینتەوه كەنەم بەرەمە
مشتىكى ترە لەخەروارى ئەو رووداوو بەسەر هاتانەى كەمەزارەها
مەرفى بى دىفاع و بى تاوانى كۆمەلگای كوردەوارى راپێچى
چارەنوسى ناديارو شۆپنراو كرد.

دواتر بەدەستپێكێك مەلا تەحسین گەرميانى دەيمۆت بەسادەى
خۆى شتىك لەسەر بەرەمەكەى بلى؛ ئەك بۆ كارساتى ئەنفال
بەگشتى يان لایەنىكى. بەلكو بۆ ھەر ساتىك لەسات و بەسەر ھاتەكانى
ناو ئەو شالۆھ شوومە، ھەزارەها رامانى دەوى و ھىچ پێنوسىك
ناتوانى سەد دەرسەد ھەقى بەداتى..

تەمورمەكانى ئەو بەرەمەشى بریتىن لەقۇناغى شۆرشى نوێ
گەل كوردو پیلانى رژىمى بەعسى بۆ سەر كوردستان.
تەمورى دووم: ئەنفال و رێگای ھات و نەھات.

تېموري سنيهم؛ چمنډ چاوپيکه و تنيک له کښل کښوانه ي
له زيندانه کاني رژيم دا رزگاريان بوو..

تيکړاي بهرهمه که دمکړي بيته سرچاوه بو همر کسينک
بيهي بجيتموه بو نهو ميژووهو، زورينه راستيهگان به دست
بينيت که له جوگرافيايه کي زورينه نمنځنيووي خه لگدا رووداومگان
روويان داوهو نوسمرمکي وک تالي چيشتويه کي نيو نهو
به سمرهاتانه؛ هاتوومو تمقل دووري کردوتموه له ريگه کي نوسينهوه

بۇ ئەھمىيەتلىك تاۋانبارانى تىرى ئەنئەنىۋىي
ۋەك بەرزەكى بانان بۆي دەرنەچن

بۇ ئەھۋى تاۋانبارانى تىرى ئەنئىنەتلىك

ۋەك بەرزەمكى بانان بۆى دەرنەچن

جىياۋازى چۈنمەۋە سەر، يا بەبىرھىنانمەۋى دەستپىكى قۇناغى
يەكەمى ئەنئىنەتلىك لەم سالدۇ لەۋمدايە، كەتپايدا چەند ھەلۋىستە لەسەر
يەكەمىن بېرىلدىرى تاۋانەكان و رەمىزى ستەمكارى شالۋەكان بىكىن
كەسەدام حەسەن بۇۋ، دەپىن بىلەين ئەۋ كاراكتەرى سزى يەكجەرمكى و
تەۋاۋەتى خۇى ۋەرگرت.

ئەمەش لەتۇمارى سالانە ھىنانەۋە سەرباسى شالۋەكانى ئەنئىنەتلىك
خالىكى جەۋھەرىيە، لەپال ئەۋمىشدا بەدەۋامى و بەرمۇ كۇتايى چۈۋىنى
دۇسىيە ئەنئىنەتلىك لەدادگى بالى تاۋانەكاندا بۇ خۇى يەككىكى ترە لەۋ
مەسەلە گىرگانەى دەشى لەدەست خەستە سەر زام و شۇين دەستى
ئەۋانەى بەھەر جۇرۇ بىانۋىيەك لەزىر ھەر بەردەيەكدا بەشداريان
لەتاۋان و شالۋەكاندا كىردۈۋ، تاۋەكو ئەۋانەش ۋەك سەرە
سەرمكىەكانى تىرى تاۋانى شالۋەكانى ئەنئىنەتلىك لەقەمىزى تاۋانبارىدا
خۇيان بىينەۋەۋە راي گىشتى كوردستانى و جىھانىش دىئىيىن، كەھەرە
زۇرەينەى تاۋانباران ۋەك بەرزەمكى بانان بۆى دەرنەچن، ئەدالەت و ياسا
دوچار رۇۋبەرۋى لىپىچىنەۋەمىيان دەمكات..

هەمووان و بەر لەهەموو لایمکیش خەلکی کوردستان و کەسوکاری
ئەنقەلەکان دەرزان، تەنیا ئەوانەى گەلە قەمەسەدان و لەپەنجەکانى
دەست تىپەرنەکەن نەبوون، بېرىياندا و شالۆيان بردو بەشداريان
کردو رايانگواستەن و دەستدریژيان کردە سەريان و جيان کردنەوهو
گولە بارانيان کردو زیندە بەجائيان کردن.

تەنیا ئەوانە نەبوون لەمیدیاکاندا بەهەلەم و دەنگ دەیانوسی و
هاوريان دەکرد گوندەکانيان بسوتین، مائەکانيان بڕوخین، رمزو
باخيان گرتیبەر بدن، منالی ناو بيشکەش بخنکین.

تەنیا عەرەبى شۆفینکو بەعسیەکان و عەرەبى زانەکان نەبوون،
هەر سەربازو موغاویر پەل پەلە لەسەر شانەکانى جەیشى عىراقى
نەبوون، بەلکو جامانە بەسەرو رانەک و چۆخە لەبەرو کوردى
پۆشەکانیش کەم نەبوون.

ئەو دەمە دەتوانین بڵین تاوانبارانى راستەقینە بەدادگای
عادلانە گەشتن کەببینین خەلکیش لەناو قەمەزى تاوانباریدا هەبن
بەمکوردى ولامى تاوانەکانيان و پەرسىارى شایەتەکان و جەرگ
سوتوان بەدەنەوه.

بەمانایەكى تر کاتى ئەوه هاتوو لەم رۆژەدا کەرۆزى دەستپێكى
گەورەترین شەرمەزاريە بەنیو چاوانى تاوانباران و ئەنجامدەرانى
شالۆمەکانى ئەنقەلە سەرخاک و خەلکی کوردستان، بانگەوازی بەرەو
دادگایى کردنى تاوانبارانى تر بکەینەوه. بەتایبەتى سەرەک جاش و

گەمورە ئەنجامدەرە مەیدانیەکانی شالۆمکان. ئەوانەکی یوۆنیه سووری بەرلەشکری حەجاج و ھەعقاع، ئەمە لەلایەک بۆ ھەموو خاوەن ویزدان و دلسۆزانی مەسەلەکی ئەنڧال و مەروفايەتیش؛ دەشی لەو راستیە تەواو دنیایینەو ھە کەماری راستەقینە بۆ ئەنڧال و کردنی بەدۆزینکی جیھانی کەم و ینە کە لە مینژووی ھاوچەرخ و سەردەمی تازەدا، بکەینە دەستپێکینکی مەحکەم و بەلگەدار. چونکە خودی دۆسیەکی ئەنڧال لە دادگای باڵای تاوانەکاندا یارمەتیدەری زیاترە بۆ باشتر روونتر ناساندنی وردو درشتی بەر بەر یەمتی تاوانەکان و گەورەیی و ناستی مالتویرانی و کوشتن و بڕینی گەلینکی بێ چەک و بیدەرەتان لەرۆژگاری نزیکي دواي مۆدیرنەو، بەستەنەوی دویا پیکەمە لەرێگەکی تەمکنەلۆزیا جیھانیەکانەو.

لەباری یاسایی و ناگایی میدیاکانی دویا و چاوەنیرانی سیاسی و یاساییەکان و نوینەری دادگایانی جیھانی، کەمبەشیکیان ھەک میوانیش بەشداریان لەبەرپۆھەچوونی دادگاییمکە بوو؛ بەبەرچاوەو گۆیان لەوتەکی شایەتھالەکان بوو، کەچۆن رژیمی سەدام پەرسەکانی ئەنڧالیان بەسەردا ھێنان، ھەموو ئەمانەو چەندین تریش کەمرستەکی باشن بۆ ئەرشیفکردن و تەوسیفکردنی ھەموو ئەو بابەت و بەلگەو باسانەکی پەيوەندیان بەئەنڧالەو ھەبە.

ئەوھی لێرەدا باسی لێو ھەکەم جینی خۆیەتی لەکەمتەر خەمی خۆمان و ئەوانەشی ئیدعایی نوسین و خەمخۆری دۆزی ئەنڧال دەکەن.

شَتِيك بوترى كەبەرەستى نەك لەناستى بېيويستىدا نەمانتوانىۋە
بەبارتەقاي گەورەيى كارساتەكەو زەرورەتتى بەپىرەۋە چۈشۈنى
راپەراندنى نەركە جىدەكان لەكارو كىرمودا بىن بەلگو بەسەر زۆر
مەسەلەي گىرنگو ھەستىاردا بازمان دا، تا دۇخەكە واى لى ھات
بەناسايى بىكەۋىتەۋە ئەنقالچى و ئەنقالكراۋ لەناۋ سنورو ئەو چوار
چىۋە جوگرافىيەي بەعس شالۋومكانى ئەنقالى تىا ئەنجامدا، پىكەۋە
بژىن و بى دەر بەستانە وەك ئەۋە نەبايان دىبى و نەباران، سوگايەتتى
بەمەدالەتتى ياساۋ جەرگى خوين لى رۇيشتوۋى كەسوگارى
ئەنقالكراۋمەكانەۋە بىكەن.

نەم دۇخەۋ مانەۋەي بەو چۆرە بۇ ھەمىشە نەگەرۋ مەترسى
دوبارەبوۋنەۋەي تاۋان و خىانەت لەناۋ رەگى ژيانى كوردەۋارىيدا
بەزىندوۋى دەھىلئىتەۋەۋ، ئەمەش بۇ خۇي بەشنىكە لەزەمىنەي
دوبارەبوۋنەۋەي مېژوۋى روۋداۋمەكان لەسەردەمىكى تردا.
بىباكى ئىمە لەناستىكدايە دىسۆزىي و دەقامان بۇ ئەۋانەي
لەئەنقالدا بوۋنە بەشنىك لەلى بىبايان دەخاتە بەردەم گومان و
بەتالىمكى بەرىنەۋە.

بۇيە لىرەۋە ھاۋارى بەردەۋامبوۋنى بەدادگاىي گەياندىنى
زۆرىنەي تاۋانبارانى شالۋومكانى ئەنقال يەككىكە لەنەركە گىرنگەكانى
نەم قۇناغە. تاۋمكو تاۋانبارەكانى تر، وەك بەرزمكى بانان بۇي
دەرنەچن.

ریگه گرتن لهئه نفالیکه تر

ريگه گرتن له نه نفالیکي تو

قسه کردن له سهر تاوانیکي گهورمو همه لایمنه ی پر مترسی، هه لدهگری له چهند دوورایی و رهه ندموه: خویندنه موی بو بکریت و ته وای لایمنه کانی راهه بکریت. بهتایبه تیش تاوانیکي وهك نه نفال کله ناو تاوانه نیو دهوله تیه کاندای جیی دمبیته موو، هه موو تایبته مندو حالت مکانی روودان و دهر نه نجامه کانی له پیناسه ی تاوانی نیو دهوله تیدا دادهنریت.

بوپه ههرکاتیک قسه ش هاته سهر دادگایی کردن، تاوانبارانی جگه لمدادگایی نیشتمانی، نامو نابی نه گهر لمدادگاییه کی نیو دهوله تیدا روو بهرووی یاساو عدالت بکرینه وه..

له بهر نه موی تاوانه که به ناشکرایکو به بهر چاوی دونیا وه رژیمی سه دام حوسین بهرام بهر نه ته موی کوردی نه نجامدا، به شیک له ناومنده گرنه کانی دونیاو ریخراومکانی مافی مروفو زله یز مکانی جبهانه و لاتانی هه ریمایه تی له قوناغه کانی کارو ساته که ناگادار کرایه موو مترسیه کانی سهر مروفی بیدیفاع و بی دهرمتان له بهر هی رشه کوشندنه و لمگه لیشیا کیمیا بارانکردنیان هاواریک بوو، به لام بهر زه موندیه کانی سیاسه تی نیو دهوله تی نیوان زله یز مکان وای کردبوو نه و هاوارانه نه بیسترین و گوئی خوئیانی له بهر امبهره بناخن.

بۇ يەلپەتتە سەر خويۇندىنمەي ئەنقال دەشنى ئەڭ تېخىدا كورد؛
بەلكو تەۋاۋى مەۋقايەتى خۇي بەتاۋان لىگراۋ بىر ئىشقا
لەبەرامبەرىشدا دەسلەتدارانى دۇنيا ھەست بەشمەرمو بەبەرپرسىيار
بزانن بۇ چاۋ پۇشىن و بىدەنگى ھەلپۇزدن لەكاتو ساتى روودانەكمدا
كەدەتوانرا نەھىلرئى بەو جۇرمو بەو چارەنوسە خەلكو خاكى
كوردستان بەو دەردە بېرىن.

بەھەر حال ئىستا كەچەندىن سال بەسەر ئەو كارساتەدا تى
دەپەرئى ئەۋەي نەختىك ئاسودەمان دەكات، سەرانى بېرىاردەرى تاۋانى
ئەنقال لەبەرامبەر دادگاى نىشتەمانىدا بەتاۋانى ئەنقال و ھەلەبجە
دادگاىي دەگرىن. ھەلدانەۋەي فايلى ئەنقال لەدادگاىدا زۇر نىزىكە
لەسالىيادى ئەنقالەۋە. ئەمە بۇ خۇي ھەنگاۋىكە كەدواچار دەبىتە
دەرسىك بۇ ئەو دىكتاتۇرو رۇئمانەي بىيانەۋى بەس ئاساۋ سەدام
ئاسا بىر لەنەنجامدانى تاۋانىكى لەو جۇرە بكەنەۋە..

بەم ھەنگاۋانەۋە بەسزا گەيانەندى تاۋانباران و بېرىار دەران و
ئەنجامدەران و ئەۋانەي بەجۇرىك لەجۇرمەكان رى خۇشكەر بوون بۇ
كۆست و كارساتىكى وەكو ئەنقال؛ دەمانگەيەننە ئەو باۋەرەي
كەبەوجۇرە رىگە لەدوبارە نەبوونەۋەي ئەنقال لەمىژوۋىيەكى تردا
لەنەشتەمان يان بەشىكى نىشتەماندا دەگرىت.

دوو تراژیدیای

دیوی یهك سیاسهتی جینۆساید

دوۋ تىراژىدىكى

دىۋى يەك سىياسەتى جىنۇسايد

لەھاو كىشەى پەيۋەندىيە نىۋەدەلەتتە يەكەن ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
لەۋرۇن ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
پەيۋەندىيەنى خۇيەۋە ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
خۇيەندىيەنى بۇيان ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
زەمەندىيە كەمەبەست لەسەلەكەن ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
بەجۇرۇن لەجۇرەكەن كورد ناگادارى بەشىك لەۋ پەيۋەندىيە
پەۋتۇۋكۇلە ۋىر بەۋىرەنەى كە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
لەگەن ۋىلايەتەن تىرا ھەيۋە نىيە.

كىتەبى (ھەلەبجە ۋە ئەنئەنەت) كەسەلەر ھەمەسۇر باسەرە لەدوۋ
تۇنى لىكۇلەنەۋەيەكەدا نوسىۋەتەنى باس لەبەشىك لەۋ پەيۋەندىيە
دەكەت كە لەۋرۇن ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
دەۋەتەنى ئەلەمانىيە ۋە كۇمپانىيە بەرھەمەنەكەن ۋە ھەيۋە
لەۋ ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن كورد ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن
ئەلەمانىيە ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن ۋە ھەۋەكەردىكى ۋىلايەتەن

بېشەسازى سەربازىيەكانى بېرھەمھېننى چەك و گازى كۆمەككۆزۈ
دواترىش بەكارھېننى.

نوسەرى ئەم لىكۆلئىنەمۇيە تۈنئىيەتى لەمۇلاتەى كەلنى نىشتە
جىيە ئەلمانىاي فېدراڭ بەشىك لەمۇ دۇسيانەى سەبارەت بەچەكى
كۆكۆزۈ كىمىياۋى ھەن و مەترسىمەكانى باسيان لىۋە كراۋە نەرشىف
بكات. ئەمەش كارتىكى باشترە ئەگەر بەزۈۋىي بەچاپيان بگەيەنئىت.

ۋەكو سۇن بەشىكى لەم باسەدا بلاءوكراۋەتەمۇم چۈنكە
بەبەردەۋامى باسكردن لەمۇ مەسەلانەى كەراستەمۇخۇ يان ناراستەخۇ
پەيۋەندىيان بەگوردو كارساتەكانىانەۋە ھەيە باشترە بخرىتە ناو
پروژەى بلاءوكردنەۋەمۇ خويئىننەۋەيان بۇ بكرىت.

ھەرچەندە باشتر بوو كە زووترو ھەۋلى فراۋانتر لە ناستى
تاكەكەس گەۋرەتر بىرايە بۇكاركردن لەمۇ مەسەلەيە. بەلام ھىشتا
بەبەريەۋە ماۋمۇ خزمەت و كارتىگەرى خۇى ھەيە.

نوسەر لەباسەكەيدا پۇلئىنى ئەمۇ كارگەمۇ دەزگايانەى كىردۈۋە كەلە
ئەلمانىادا ھاۋكارىكى بەشدارى رۇنمى بەمس لەمىراقىاندا كىردۈۋە
بەفروشتەن و زانىيارى پىدان لەسەر چۈنئىتى دروستكردنى چەكى
كىمىياۋى لەمىراقداۋۋاتە بەجۆرىك لەجۆرمەكان دەۋلەت و كۇمپانىياكانى
ئەلمانىاش ھاۋبەشبوون لەمۇ كارساتانەى بەسەر كورددا ھىنران لەمۇ
روۋمۇ. ھەرچەندە بەشىك لەگەل ئەلمانى و بەتايبەتى
يەھۇدىيەكانى ئەمۇ تاۋانى ھەرە گەۋرمىيان بەرامبەر ئەنجامدراۋە

لەریڭەیی بەگۆمە لکۆشتنەو بەگازی ژەھراوی کەدمبوو ھەرگیز بیریان
لەم جۆرە کارانە نەکردایەتەو، کەلێردا نوسەر باس لەشیوہ بەشیکی
لەتراژییدیای ناو خودی ئەلمانیا دەکات لەسەردەمی دەسلەلاتی
ھیتلەردا.

ئەلمانیاو ناوشفیتس

یەکیک لەو شیوہ بەگۆمە ل کۆشتنەوی کەرزێمەکی ھیتلەر
بەرامبەر جولەکەکان رەفتاری پێوہ دەکرد بریتی بوو لەکۆشتنیان
بەگازی ژەھراوی یەکیک لەو شوینانەیی ئەم ھێکردنەیی تێدا کرا
بریتی بوو لە ناوشفیتس، ناوشفیتس ئەو ناوچەیی بوو کەنازیەکانی
ئەلمانیا بەسەدان ھەزارو بگرەملیۆن ھاوالاتی یەھودییان بەگازی
ژەھراوی تێدا خنکاند بێگۆیدانە تەمەن لەزەن و پیاو و منال و پیرو
پەککەوتە. ھۆربانییەکان دەبوایە پێشتر جلوبەرگەکانیان دابکەن و
پێیان دەزتن کە بۆ ھەمامکردنیان دەبەن. لەکۆنی سەرخانەکەوہ گازە
ژەھراویەکیان بۆ دەپشاننە خواروہ بۆ ناو ھۆلی ھەمامەکە،
یەکیک لەبیرکردنەوی نازیەکان بۆ ئەم شیوہ کۆشتنە ئەومبوو
کەستوان بەنرخیکی زۆر ھەرزان زۆرترین ژمارەیان لێبکوژن، ناخۆ
پالئەرو ھۆی ئەوہ لەجیدا بێت مرۆفە بتوانی ئەمۆندە دێندەبێت
دەرھەق بەمرۆفی بێدیفاع. لەبەرامبەر ئەو کارساتەدا یەھودیەکان
لەریڭەیی جۆراو جۆرەوہ بۆ زیندوو ھێشتنەوہ ئەو غەدرە
لەیادەموریی نەتەومییانداو، پڕۆتستۆکردنی بەبەردەوامی لەریڭەیی

دامەزراندنى سەنتەرە لىكۆلئىنەومو دىمىر كىردى سىزىڭ قىلىمى بەلگە نامىكى شانۇ رۇمان و نوسىنى جۇراو جۇرو لەمە مورى پۇراو پەرومىدى روناك بىرىكى ھونەرىكى سىياسى كۆمە لایمە تىمە كانەو مەنالا و نەوە كانىان پەرومىدە دىمىر دى تاومكو لەمىز ووى خۇيان بىناگا نەبن. وەكو چۇن ئىستاكەش لای ھەر تاكىكى يەھودى زۇرتىن زانىارى پەرۇشى بۇ ئەو مەسەلە مەدى دىمىر ت بە جۇرىك كەناو ھىنراومكو نەوە وایە كەنە مېرۇ روویدابىت. لەم باسەدا چەند پەرسىارىكى گىرنگى وەكو گازىدەش وروژىنراوم ھەر چەندە نەوە سەرنج و پەرسىارى بەشىكى زۇرى ئەو كەسانەش كەبايەخ و گىرنگى مەسەلە ھەستىار و پەبايەخەكانى كورد و مېزو وەكەيان لا بەبەرمىزەو دەبىنن. نووسەر دەپرسى دەسەلات و حكومەتى ھەرىمى كوردستان بەھاوبەشى لەدوای راپەرىن و بەدو و نىدارەش لەدوای شەرى ناوخۇ ھىچ ھەنگا وىكى كارەكى يان ھىچ پەروژىمەكان لەگەل حكومەتەكانى ئەوروپا ئەمىرىكا و ھەرومە رىكخراوى نەتەوە يەكگرتەكان سەبارەت بەم تەراژىدەپايە ئەنجام نەداوە. ياخود بۇچى ھەتا ئىستا حكومەتى ھەرىم بەراستە و خۇبى يان لەرىگە نۆینەرمەكانىەوم، نەيانتوانىو سەنتەرىكى لىكۆلئىنەومو ئەرشىف كىردن لەناو پەراستى ئەوروپادا بىكەنەوە كەلەو ناوئەندەو دىمىر كى كارىگەرى فىلى دىروست بىكەن لەبوارەكانى سىياسى نەتەوە مېمىوم، ئەمانە و چەندىنى تىرى وروژاندوم، كەجىگای بايەخپىدانن.

*** ئەم چەند بابەتەى
كەبەزمانى عمرەببەهەو لەدوا
لاپەرەكانى ئەك كتیبەدا هاتوو،
وهرگیرانى چەند ناونیشانىكە
كەلەو كورته نوسینه كوردیانەدان،
رۆژنامەنووس و مێژوونووس
مامۆستا ئیبراهیم باجەلان سەرەتا
بەنیازی بئاوکردنەهەویان
لەرۆژنامەهە عمرەببەهەكاندا
تەرجمەیانى كرد. لەچاپکردنى
ئەم كتیبەدا دواى وهرگرتنى
رەزامەندى بەببۆیستم زانى بو
دەولەهەنکردنى
كتیبەكەجینەخشی مامۆستا
ئیبراهیم باجەلانى پێوه بێت
***

نحو ملف غني بالوثائق

نحو ملف غني بالوثائق

واخيرا وبعد انتظار طويل وبعد اعوام عديدة يواجه اركان النظام البعثي في العراق المحاكمة جراء ارتكابهم جريمة من تلك الجرائم التي اقترفوها بحق شعب كوردستان وارضها كما يواجهون التحقيق بصدها. ان يوم ٨/٢١ هو ذلك اليوم الذي سيشاهد العالم باجمعه وشعب كوردستان وذوي ضحايا الانفال خصوصا. ويتاملون بلهفة ويريدون ان يشاهدوا مباشرة المتهمين في قفص الاتهام امام المحكمة الكبرى.

اي ان ٨/٢١ يوم محاكمة صدام وعلي كيمياوي واعوانه الرئيسين في ارتكاب وتنفيذ كارثة الانفال.

وهذا الامر في حد ذاته سيكون حدثا هاما علينا بالمر التاريخية. لان المتهمين يواجهون ملف الانفال في بودقة محاكمة وطنية علنية مفتوحة، والتي ستكشف بعض الاسرار والجوانب والاحداث التي مازالت مخفية وفي طي الكتمان والعديد من الجوانب الخفية وغير المنتظرة. والتي ستفتح الابواب القانونية الواسعة على مصاريعها امام المجتمع الانساني باسرهولمنظمات المدافعة عن حقوق الانسان والمراكز المعادية للتطهير العرقي للنظر في جريمة كبيرة لحد انها مازالت تنزف حتى مع سير وجريان ايام المحاكمة وافاقتها عن ماساة اعمق جرح في جسد امة.. وصمت تلك الجهات حيالها. من هنا ومن اجل كشف بعض الجوانب من مسالة مرتبطة بملفومحاكمة صدام واعوانه لحين يوم المحاكمة نلقي خلالها الاضوا وعلى اكثر من جانب مرتبط بذلك الحدث التاريخي العام.

والتي ستخلف للكرد وشعب كوردستان اثارا ذات اهمية كبيرة سياسيا واخلاقيا، تحملوتشكل لاعدا و قضية الكورد دروسا وعبرا كبيرة وبقراوة. اخرى نستطيع التاكيد على ان الايام الجديدة المقبلة ستكون بداية جيدة في تحقيق الاماني. ومعها ستمهد وتخلق ظروفا اكثر ملائمة للوصول الى الاهداف الاخرى. ولهذا فان الاستعدادات ومراقبة الخطوات والاراء التي ستمخض عنها ايام المحاكمة ضرورة غير عادية للقنوات الاعلامية

والمراقبين السياسيين والمهتمين بالقانون ولنا جمعها حتى
الوصول الى نتيجة لملف الانفال خلال المحاكمة.

قوة الوثائق

قوة الوثائق

من المنتظر أن يكون ملف الانفال في محاكمة الجلاذ واعوانه، مليئا وزاخرا بالوثائق والاثباتات القوية الوامفة، والمتعلقة بتلك الجرائم التي نفذها البعث في كردستان خلال حملات الانفال، وذلك بسبب الجهود المشكورة التي بذلت من أجل جمعها واعداد الشهود وجمع الكتب الرسمية التي تتضمن التعليمات والوامر والقرارات الخاصة بمكانوكيفية تنفيذ ذلك المشروع وأن افضلواحسن تلك المواد الموجودة تحت اليد، هي تلك التي جمعت حينها . بفضل اخلاص وهمة سكان كردستان والقوى السياسية والتي جمعت وحفظت وهي تلك الاطنان (السة عشر) من الوثائق التي عثر عليها في مؤسسات النظام، والتي عنمت خلال انتفاضة العام ١٩٩١، ومن ثم ارسسلت الى الولايات المتحدة الامريكية، وسلمت الى منظمة مراقبة حقوق الانسان (ميدل ايستوج) هناك، وهي التي قامت بدورها بتنظيم

تلك الوثائق وفتح ملف لها يقع في خمسة ملايين صفحة متنوعة. واعدت ذلك الملفواعدته لمحاكمة رؤوس النظام البعثي في محكمة دولية، بجريمة الابادة الجماعية للكورد(جينوسايد) وفي حينها دعي العديد من الباحثين والجزا و القانونيين من الكورد والعراقيين لمراجعة وتدقيق تلك الوثائق وكان من بينهم(٢٥) كورديا. ومن اجل نفس الغاية بعثت المنظمة المذكورة فرقة قسم الشرق الاوسط الى كوردستان للقيام بزيارة ميدانية(هيومان رايتوج) لزيادة الاطلاع على تلك الكارثة واثارها ومعرفتها عن كذب ورغم ان تلك المنظمة كانت تهدف تشكيل محكمة دولية لمحاكمة الجناقلم تحقق لتفتح ذلك الملف خلالها ولكن في الوقت الحاضر ولهذه المحكمة الوطنية الخاصة في العراق لا تخلص من فائدة لان هذه الوثائق المتوفرة ضرورية في الوقت المناسب ولحسم القضايا المطروحة خلال هذه المحاكمة الجارية ومفيدة ولاسيما فان القسم الاعظم من هذه الوثائق تتضمن القرارات والتوجيهات ونتائج التحركات. والكتب الصادرة عن المؤسسات العسكرية والامنية والحزبية التابعة للنظام، وهي النسخ الاصلية وتحمل تواريخ واختام تلك الجهات وهي وثائق طرية ودافعة تم الحصول عليها، بالاضافة الى الحصول على وثائق اخرى في اوقات وتواريخ مختلفة وبطرق اخرى وكلها ادلة مفيدة لاغناء ملف الانفال. واصبحت في حوزة ابناء شعبنا بعد الانتفاضة ومن بعد

مشروع تحرير العراق. كل تلك الوثائق وشهادات شهود العيان
ايضا والذين يحضرون جلسات المحاكمة ويقدمون شكاواهم كتبها
جعلت من خلف الانفال ملفا مليئا بالوثائق والادلة مما يمنع
المسألة قوة ويساهم في الاسراع بحسم نتيجة الجريمة وتقرير
مصير المحاكمة وحسب قرأوة جراء القانون والمراقبين القانونيين
فان الانفال جريمة مليئة بالوثائق الرافعة التي تلحم المتهمين
ويلحم السننهم، ولان صدام حسين شخصا وعلي حسن مجيد
كذلك اعترفا بتلك الجريمة، لذا ليس مستبعدا ان تكون تلك
الاعترافات بمثابة وثائق وادلة اضافية وامعة في الملف المذكور.

افضل تعويض

افضل تعويض

لااعتقد ان يكون بامكان اية بلاد او اي بنك دولي ان يكون بمقدورها ان تعوض الكورد تعويضا يوازى تلك الخسائر الفادحة التي لحقت بالكرد في الانفال لا بالنصف ولاحتى بالربع ايضا . ولو انهم ملأوا كوردستان بالخيرات والانعام المادية، وعندها يعجزون عن تعويض جزء من التأثيرات السلبية التي خلفتها تلك الحملات جراء الفراق والهدم والتخريب الهائل الذي احدثتها في بنية المجتمع الكوردي سنة ١٩٨٨ . وان يعيدوا التوازن اليه او يعدلوه، لانهم بالاضافة الى حرق وتخریب كل تلك الالاف من القرى والمزارع والحقول والعيون والمصادر الهامة للبنية التحتية للمجتمع والحياة، ومارافق ذلك من قتل وتضييع كل تلك المنات الالاف من البشر الابرياء . ولاظن ان انتهاج وسلوك اية وسيلة او طريقة او خطة مهما كانت واسعة ومتشعبة ان تستطيع تاثير هذه الجريمة ضمن تسمية تعويض خسائر حملات الانفال .

على ضوء تلك الحقائق ينبغي على كل الاطراف والنزاع العام ان ياخذوا هذه الحقائق بنظر الاعتبار ان ذوي ضحايا الكونفلن قبل كل احد انهم (لم يخطوا جيوبا ليملاء بالتعويض) ولا ينتظرون التعويض المادي. وان الام ذلك الجرح المتجدد دوما نرافقهم ماداموا على قيد الحياة. وان ذلك الجرح لايلتئم باية وسيلة ولا تعوض فقدوا زهاق تلك الارواح البرينة والحياة التي كانوا يحييونها قبل الانفال ولا يمكن ان ترجعها اليهم. ولكن الذي يهم ذوي المؤنفلين بالدرجة الاولى في هذه المرحلة هو اجراء محاكمة عادلة لمجرمي الانفال بصورة عادلة. وهذا الامر عندهم هو الفضل واحسن تعويض واكثرها ملائمة بالنسبة لهم. وانهم يريدون فقط ان يطلع الراي العام العالمي والقوى العظمى والمنظمات الانسانية من خلال سير هذه المحاكمة ونتائجها على ضخامة تلك الحملات الظالمة والتي لامثيل لها من حيث انتهاكاتها الفضة لمبادئ حقوق الانسان والانسانية ومن خلال محاكمة المجرمين الذين نفذوها، ولكي تطلع تلك الجهات الجهات الكبرى بصورة جلية على حجم الكارثة التي مازال الكورد يعانون من الامها ويعيشون في اجواء غبارها القاتم ويتوجعون منها. ومن الواجب بل وحق على الراي العام العالمي، وقبل اية شروحات وتفاصيل او قراءة لها. ان ترسخ عندهم تلك الحقيقة وحيثما يرد ذكر تعويض ذوي المؤنفلين وكل الذين لحقتهم اي نوع من انواع

الضائر خلال حملات الانفال (ورغم انهم يستحقون كل شيء) فان
الفضل تعويض بالنسبة لهم. وقبل كل شيء هو سير الاجراء
محاكمة المجرمين بشكل عادل وان ينالوا القصاص الذي
يستحقونه ضمن حدود القانون والعدالة).

نظام الانفصال

نظام الانقال

اطلق الكثير من الاسماء والتصرفات على سلطة البعث، وكل فرد أو مجموعة وعلى ضوء قراءة تصرفات وبرامج النظام اطلقوا عليه ذلك الاسم الذي ظنوا انه يلائمه.

كما ان النظام نفسه ونظرا لاستيلائه على الحكم عن طريق الانقلابات والسكاكين وبقوة السلاح والمؤتمرات، فانه وخلال حكمة دافع بنفس الادوات عن كورس الحكم. لذا فانه وعندما يدور الحديث حول ذكر النظام والاسم الواجب والملائم لاطلاقه على الدولة أو حكومة اعتيادية، وبالنسبة لنظام البعث وسلطة صدام في العراق فانه يحمل اسماء عديدة ومختلفة للتعبير عن حقيقته واهارماهية وكما هو في الواقع، وبعبارة اوضح اسم يلائم هوية وسلوك وبرامج ذلك النظام طوال خمسة وثلاثين عاما في ادارة العراق ان تلك الاسماء تستند على التصرفات والممارسات الحقيقية لتلك السلطة القمعية وعلى سبيل المثال فانها عبارة عن) النظام الدكتاتوري نظام القبور الجماعية، نظام الجنوسايد والابادة الجماعية. نظام الحروب الدماوية، السكاكين، جمهورية الرعب والموت نظام التعريب الفاشي والتبعي، والترحيل في العراق و.....الخ).

وكل اسم من هذه الاسماء وغيرها من الاسماء العديدة الاخرى. يمكن ان يقال عنها (اسم على مسمى). للتعريف الهوي

النظام البعثي في العراق، وكل اسم جزء من هوية تلك السلطة بكامل مكوناتها واجهزتها ومنبثقة عن ممارساتها وتصرفاتها والمعاملة التي كانت اجهزتها ومؤسساتها من القمة وحتى القاعدة بدء من رئيس البلاد الى الجندي البسيط وحتى مرتزقتها ومأجوريها وكلها تعبر عن الالقاب التي تلائم الذين كانوا هم المنفذون فيها ..

وعلى العكس من هذا فان آدبيات البعث كانت تحيط رئيس النظام بهالة من الالقاب الديموغرافية المضللة مثل (منقذ الانسانية، رحمة الله، البطل الذي لا يقهر، رمز السلام و... الخ). وتحاول ان تظهر قادة النظام بمظهر جميل أما الرأي العام الكوردستاني والعراقي وحتى الرأي العام العالمي مؤخرا ان كل تلك الاسماء والالقاب التي تستقي مصادرها من الجرائم والابادة الجماعية والعنصرية، كلها لاتزال قاصرة ولا تفي بالمرام لتطلق على النظام او لتكون هوية له، لان جملة الممارسات الوحشية التي مارستها النظام ضد الانسانية وحقوق الانسان داخل البلاد او في بلدان الجوار. لم تكن خرقا لكل الاعراف والم واثيق والبنود القانونية الخاصة بحقوق الانسان واعلان العالمي وانتهاكا لها

فحسب بل وعلى العكس منها تماما انتهج سياسة مناقضة لها ومعادية لها..

وان كل تلك الملفات الجرمية المتعاقبة التي يواجه بها اركان النظام في المحكمة الجنائية العراقية العليا باعتبارهم المنفذين الرئيسيين فيها لكنها تؤكد صحة هذه التسميات و(نظام الانفال) ايضا من الاسماء التي تطلق على نظام البعث في المجتمع الكوردستاني وبه يعرف.

لهذا من الواجب ان تذكر كل اجهزة الاعلام والمراكز القانونية والسياسية نظام البعث منذ الانوطوال ايام المحاكمة بهذا الاسس...

مصير المصاحف والمساجد في الانفال

مصير المصاحف والمساجد في الانفال

جذور كلمة (الانفال) تعود في الاصل الى عهد ما قبل الاسلام. وكانت متداولة في ثقافة القبائل العربية من سكنة الخيام وترعرعت في صفوفها، كما كانت موجودة في الثقافة والشعر الجاهلي قبل نشر الدين الاسلامي. وعلى سبيل المثال وردت كلمة الانفال في بيت لعنترة بن شداد:

انا اذا حمس الوغى نرمي القنا
ونعف عند تقاسم الانفال

ولكن بمجيء الاسلام ولاسيما بعد معركة (البدن) التي عرفت بيوم الفرقان عرفت هذه الكلمة اكثر من ذي قبل حين وردت في

سورة من سور القرآن. واذا كانت كلمة الانفال ~~وقدم~~ ذكرت خصوصا في معركة البدر بقيادة النبي للدفاع عن قيم الاسلام ضمن كلام الله، فانها استعملت من قبل نظام البعث وصدام حسين في العراق واستخدمت هذه الكلمة كتكنيك وايدولوجية بعثية وباتجاه اخر ووجهت ضد قومية هي الكورد الذي قدم خدمات جليلة للثقافة والتاريخ الاسلامي فاذا لم نبالغ فان العرب انفسهم لم يتفان واوالم يدافعوا عنهما كالكورد، وضد مجتمع اعزل مجرد من السلاح، خلال تلك الحملات التي شنت على كوردستان باسم الانفال، هدمت مئات المساجد والجوامع وهدمت من القرى والقصبات بعد ان تعرضت للقصف العشوائي ثم سويت بالارض، ومع ذلك التدمير دفنت ومزقت الاف المصاحف من القرآن وطمرت تحت الركام والانقاض وتمزقت صفحاتها او احترقت بنيران القصف الهمجي . والذي نقصده هنا ان ما حققه النظام البعثي في العراق من اضرار بماهية الاسلام يجعله النظام الوحيد في العالم من حيث الاساءة الى الاسلام اساءة بالفة، وعندما نذكر مآسي جرائم الانفال وفضاعتها التي وصلت للدرجة التي راينا خلالها على الاعتداء على حرمان القران والتكاييا والمراقد الشريفة والخانقاهات والمراقد بالشكل الذي فاقت كل المقاييس لذا وفي هذا المجال ايضا فان ذلك النظام مثلما يدخل التاريخ كاشرس نظام ضد الانسانية وفي عهد التمدن وكذلك فانه باستعماله لكلمة الانفال

ومن ثم انتهاك مقدسات الاسلام خلال حملات الانطلاق بنظام ثانوية
وثمانون وتسعمائة والف والتي يجدر ان يطلق انه نظام ظلمي
الدين والمساجد والتكايا والخانقاهات وان يحمل هذه الصفة في
التاريخ وان يعرف بها. ومن هذه الناحية ينبغي على علماء الدين
 والمرجعيات الدينية والاسلامية ان ينهضوا بمهمتهم وان يسجلوا
موقفهم من خلال المتابعة الجدية لهذه المحاكمة وان يكرسوا منذ
الان خطبهم وكلماتهم في ايام الجمع وان يجعلوا هذه الكارثة مدار
كلماتهم حول هذه المسألة.

فرصة لتزكية المستشارين

فرصة لتزكية المستشارين

ما زالت هناك فرصة امام الذين لديهم اية معلومات او يعرفون اية حقائق حول تنفيذ حملات الانفال من اية وجهة كانت او عن تجميع ونقل و اباداة المؤنفلين، تناهت اليهم او ادرك وها بانفسهم.. امامهم فرصة سانحة للادلاء بها و اظهارها وهذه فرصة ثمينة امام اولئك المستشارين و المرتزقة الذين شاركوا في مراحل حملات الانفال ليواجهوا بها صدام و اعوانه في المحكمة كشهود عيان و كمشتكين على تلك الجرائم.

ان من يخطء هذه الخطوة من الذين ذكرناهم، فانهم بلا شك يسجلون بذلك موقفا وطنيا كرديا و تشكل مساهمة من اجل تمهيد الطريق لاصدار ذلك العف و النابع من الضمير و عن قناعة، والذي يمكن ان يصدره الراي العام الكوردستاني ككل و ذوي ضحايا الانفال بشكل خاص. في الوقت و الزمان المناسبين للعف و عنهم ولكي يكون في نظرهم حقا مشروعا لهم.

والا فمن المحتمل انه بعد المال هذا الملف ~~ومن الجائز ان~~ توصل كل المنافذ للنجاة، وان لا يبقى مجال لتأنيب الضحايا
 وحينذاك اي عقب ذلك فان التاريخ لا يرحم اي شخص او مساهم
 او منفذ لتلك الجريمة. ان التوجه طوعا الى داخل قاعة المحكمة
 والمشاركة فيها كعنصر او كمدعي ومشتكى، افضل كثيرا من ان
 يستدعى اليها كعنصر مدعى عليه او مشتكى عليه ليقف جنبا الى
 جنب مع صدام وعلي الكيمياوي في قفص الاتهام. واذا كان بعض
 اولئك يعتقدون ان العفو الذي صدر في حينه من الجبهة
 الكوردستانية اثناء الانتفاضة ويعتبره بمثابة جواز للتبرئة
 وللتزكية، فانهم واهمون في ذلك. لاننا جميعا نعرف تلك الحقيقة
 التي مفادها ان ذلك الظرف الذي صدر خلاله كان يجري فيه
 التمهيد للانتفاضة والاستعداد لها. وكان ظرفا سياسيا بحتا.
 بمعنى ان اي شخص من اولئك قد استجاب لنداء الجبهة
 الكوردستانية، فان ذلك لا يعني انه قد تطهر وتبرا من تلك الجرائم
 التي شارك فيها ولا سيما خلال الانفال، رغم ان الكثيرين من كبار
 المرتزقة من الانفالجيين لم يستجيبوا لذلك العفو. وهربوا خلال
 مطاردة فلول البعثيين وبقاياهم وانهزموا من كوردستان وتركوها.
 باختصار وبالكوردية فان ذلك العفو الذي اصدرته الجبهة
 الكوردستانية كان عفوا سياسيا مؤقتا وكانت الغاية منه انجاح
 برنامج الانتفاضة في كوردستان.

ومادام الامر كذلك يجب التفكير ومنذ الان وباتجاه المصلحة الذاتية ومن ثم المصلحة العامة لكوردستان، وان يستيقظ كل شخص منهم ويعود الى رشده، وان يفتنموا هذه الفرصة وهم بذلك سيخطون خطوة ايجابية باتجاه اغناء ملف الانفال في المحاكمة بالاضافة الى انه سيكون جزء من مشروع التركيزية والتطهير من تلك الجريمة التي دفعوا اليها او واقفوا فيها حينها كما انهم ينفذون بذلك مهمة وطنية وقومية في نفس الوقت.

اعلام البعث في حملات الانفال

اعلام البعث في حملات الانفال

ان البعث الذي كرس كل شيء و لتنفيذ الانفال مسخرا
جهازته الاعلامية للانفال لدرجة يمكن القول ان دورها ان لم
يتجاوز الهجمات العسكرية والاستخباراتية واللوجستية من حيث
تمهيد الارضية لتنفيذها، فانها لم تكن اقل منها.

اي ان احدى القنوات الرئيسية التي عملت بدقة الى جانب
اجهزته الاخرى لتحقيق وتنفيذ تلك الكارثة واهوالها وجرائمها
هي اجهزة اعلام النظام.

وبالعودة الى صفحات الصحف والمجلات ومحطات التلفزيون
لتلك الايام يمكن تلمس هذه الحقيقة بوضوح، ومنها نفهم
ونستنتج انها تعترف عنها وبشكل رسمي بحملات الانفال لاسيما
وان النظام اصدر خلال كل مرحلة من مراحل الانفال الثمان التي
شنت على كوردستان البيانات والبلاغات التي كانت توضح
وتعلن لمؤسساته وللناس نتائج تلك الحملات وتقدم الحملات
العسكرية.

ان نشر تلك البلاغات والبيانات في الاجهزة المرئية والمقرؤة والمسموعة تؤكد تلك الحقيقة التي مفادها ان النظام وممن اني اعتبار لاية منظمة انسانية عالمية او لمنظمات حقوق الانسان او المحافل الدولية او الاعلان العالمي لحماية الانسان وحقوقه وحتى لشرة حقوق الانسان لسنة ١٩٤٨ او هيئة الامم المتحدة، نفذت تلك الجرائم تحت عنوان الانفال، وهذا الشيء في ذاته اعتراف صريح وعدم نكران مبكر من قبل منغذي حملات الانفال ولاشك فانه يعتبر وثيقة دامغة ومؤثرة في المحاكمة له تاثيره البالغ. بالاضافة لما تقدم ومنذ تلك السنة (١٩٨٨) التي نفذت فيها الكارثة وحتى سقوط النظام، كانوا يقيمون سنويا مهرجانات وكرنفالات ذكرى الانفال وكانوا يتحدثون عنها كملحمة بطولية وانعكس في ادبيات البعث ونظامه وكانوا يكرمون منغذيها.

وفي الحقيقة فان حملات الانفال سجلت كظاهرة بارزة ومن ابرز ظواهر خرق حقوق الانسان. لذا فان انعكاس تلك الجرائم في اجهزة اعلام النظام له تاثيره الفعال لذلك الملف.

ومن هذه الناحية يعتبر نموذجا مجسدا للانفال نحن اليوم بحاجة الى نشرها. واحدى هذه البلاغات هو البيان رقم (٢٠٨٧) والذي نشر واذيع يوم ١٩/٣/١٩٨٨ من خلال كل اجهزة الاعلام وقنواته، والذي يعلن عن نهاية المرحلة الاولى للانفال كما نشرت في نفس اليوم برقية التهئة التي بعثها الى صدام حسين من قيادة

حملات الانفال الاولى. وكل هذه منشورة في العدد (٦٥٨) من صحيفة (الثورة) والعدد (٩٥٩) من صحيفة (هاوكاري) ومن خلال تصفح صفحات صحف هاوكاري، العراق، والجمهورية و الثورة مع مجلات (رؤشنييري و رنگين والف باو) نطالع العديد من المواد المفيدة لهذا الملف، كما يتضح لنا كيف كرس النظام اعلامه بشكل برنامج يومي صحفي و وجه اعلامه باتجاه خدمة حملات الانفال.

اکثر او اقل من (۱۸۲) الف

اكتر او اقل من (١٨٢) الف

لحد الان لاتوجد احصائية كاملة ودقيقة عن عدد ونسبة كل اولئك الناس الذين غيبوا او ابعدوا خلال كارثة الانفال، وهذا الشيء يعود الى تقصير حكومة اقليم كوردستان وتلك المؤسسات والجهات الذين تحملوا على عاتقهم او حملوا مهمة اعداد الاحصائيات وشؤون المؤنفلين رغم انه بذلت بعض الجهود والمحاولات الفردية او ماشابه لكن تلك المحاولات لم تكن مضبوطة وشاملة وكاملة ولم تغطي كل المناطق التي شملتها الانفال في كوردستان في كل القرى والقصبات التي طالتها الكارثة. والرقم المعلن او المخمن لحجم كارثة الانفال والمقدر بـ (١٨٢) الف انسان كوردي ومع انه رقم سياسي وتكرس في الادبيات والكتابات ووسائل الاعلام، وعندما يدور الحديث عن عدد المؤنفلين فانهم يذكرون الرقم (١٨٢) الفال هكذا يذكرونه.

والحديث هنا لا يدور حول قلة او كثرة عدد الضحايا وبعيدا عن ذلك العدد الذي تذكره او تشير اليه المراكز السياسية واعلام كوردستان فانه ليس عددا اعتباطا لانه قريب من الواقع وليس مبالغا فيه لانه قريب من نفوس واعداد سكان الاف القرى التي طالتها هجمات الانفال واحرقت وسويت مع الارض. في الفترة الماضية تحدثت عدد من منظمات حقوق الانسان والشخصيات العربية وحتى منفذي جرائم الانفال ذكروا وتحدثوا عن عدد الذين

شملتهم الانفال وكانت بعضها قريبة من الواقع ~~واحياناً نذكر~~ بعضهم عددا اكثر من (١٨٢) الف.

وخلال جلسة من جلسات المفاوضات التي جرت بين الجبهة الكوردستانية والنظام البعثي في سنة ١٩٩١. وردا على طلب من القيادة الكوردستانية بصدد مصير (١٨٢) الف مواطن كوردي من المفقودين في كارثة الانفال، ابدى علي الكيميايي انزعاجه وامتعاضه مم هذا العدد واجاب غاضبا، ان كل الذين قتلوا في الانفال لم يتجاوز عددهم اكثر من (١٠٠) الف. ومنظمة (ميدل ايستوج) اشار في تقريره بخصوص اولئك الذين ابيدوا في الانفال بانهم على الاقل يبلغون خمسين الفا وربما مائة الف هكذا قدرت عددهم هذه المنظمة وان معظمهم كانوا من الاطفال والنساء.

كما اشارت الى ان هؤلاء لم يقضى عليهم اثناء المعارك والمواجهات.

كما ان احد شهود العيان اثناء توجه قوافل المؤنفلين نحو الجنوب كان يتساءل مع نفسه. ياترى الى اين تقاد قوافل الناس هذه المستمرة منذ عشرة ايام واين يحطون الرحال؟

قلة او كثرة اعداد ضحايا الانفال لن يكون لها تاثير على الملف، على العكس من بعض التحليلات الاخرى. وفي الواقع فلو كان العدد المقرر للمؤنفلين اقل مما ذكر، فان منفيذي جرائم الانفال وبملا فمهم اعترفوا بانهم قتلوا مائة الف منهم. ولاشك بان

مئات الاف من اخرين قضوا نتيجة المرض والحيالة الضعفة التي عاشوها في المجمعات القسرية وما زالوا يعانون منها.

كوتايي

